

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LEKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

TARTALOMJEGYZÉK

János evangéliumának személyei (Eva Krafft — ford. Tessényi Kornél)	193
Hit és értelmesség az evangélikus biznyságtételben — előadás az Országos Esperesi Tanulmányi Héten (Pröhle Károly)	205
A bandungi értekezlet és az ökumené — Előadás az Országos Esperesi Tanulmányi Héten (dr Ottlyk Ernő)	213
Lelkészi közélet (D. Dezséry László)	225
A szlovákiai egyházi delegáció a Teológiai Akadémián	231
A törvény ún. harmadik használatáról (Groó Gyula)	233
A nemzetközi élet homlokterében	236

SZEMLE

A franciaországi protestantizmus életéből — Sztálingrádi levelek — Az „Amt und Gemeinde“	238
Mit olvassunk (Bodrog Miklós)	240
Zulauf Henrik †	244

ÍRÁSMAGYARÁZAT

Cantate	245
Rogate	247
Mennybemenetel	249
Exaudi	251
Pünkösöd vasárnap	254
Pünkösöd hétfő	255
Kollekta imádságok	XIV.
A Béke-Világtanács stockholmi ülésének felhívása	XV.

XXXI. ÉVFOLYAM
4. SZÁM

1956
ÁPRILIS

Kollekta-imádságok

Kö z l i : P R Ö H L E K Á R O L Y

37. Rogate vasárnapja. Jn 16. 23—33.

Űristen, mennyei Atyánk, aki Fiad által megígérted, hogy amit az Ő nevében kérünk, azt megadod nekünk, kérünk Téged, tarts meg minket igédben, add a Te Szentlelkedet, hogy irányítson és vezessen minket akaratod szerint, megoltalmazzon az ördög országától, hamis tanításától és helytelen istentisztelettől, megőrizze testünket és életünket is minden szerencsétlenségtől. Add áldásodat és békességedet, hogy mindenkor megtapasztaljuk kegyelmes segítségedet és Téged itt a földön és ott a mennyben örökké dicsérjünk és magasztaljunk, mert kegyelmes Atyánk vagy Krisztus által. Ámen.

38. Mennybemenetel ünnepe. Ef 4, 8; Ps 68, 19; Rm 8, 34.

Jézus Krisztus, a mindenható Isten Fia, aki többé nem vagy szesény és nyomorult a földön, hanem Atyád jobbján ülsz és mindenek ura vagy, kérünk Téged, küldd el Szentlelkedet, adj egyházadnak kegyes szolgálkat, tarts meg igédnél, vess gátat a sátánnak és minden zsarnokságának és tartsd meg hatalmasan a te országodat a földön, míg minden ellenséged lábad alá veted és Általad győzünk bűnön, halálon és mindenben. Ámen.

39. Exaudi vasárnapja. Jn 16, 1—3.

Űristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk Neked azért, hogy Szentlelkeddel a Te Fiad, a mi szeretett Krisztus Urunk tanúivá tettél minket és kérünk Téged, minthogy a világ ezt a bizonyágtételt nem tűri és e miatt reánk támad, adj nekünk bátorságot és vigasztalást, hogy ne botránkozunk a kereszten, hanem szilárdan megmaradjunk bizonyágtételeled mellett, és mindig azok seregéhez tartozunk, akik ismernek Téged és Fiadat, míg végül üdvözülünk Jézus Krisztus, a Te Fiad, a mi Urunk által. Ámen.

40. Pünkösöd ünnepe. Csel 2 1—13; Joel 3, 1—5.

Űr Jézus Krisztus, a mindenható Isten Fia! Kérünk, add Szentlelkedet szívünkbe drága igéd által, hogy kormányozzon és vezessen minket akaratod szerint, vigasztaljon minden kísértésünkben és szükségünkben, és vezessen minket igazságodban minden tévelygéssel szemben, hogy szilárdan megálljunk a hitben, növekedjünk a szeretetben és minden jóselekedetben, és örök üdvösségünk legyen kegyelmed bizonyos reményiségével, amelyet haláloddal szereztél nekünk, mert Te az Atyával és a Szentlélekkel uralkodol örökké. Ámen.

41. Pünkösöd 2. napja. Jn 3, 16—21.

Űristen, mennyei Atyánk, aki hozzánk való atyai szeretetedből nekünk ajándékoztad Fiadat, hogy Benne higgyünk és a hit által üdvözüljünk, kérünk Téged, add Szentlelkedet szívünkbe, hogy ebben a hitben mindvégig megálljunk és üdvözüljünk Jézus Krisztus, a mi szeretett Urunk által. Ámen.

János evangéliumának személyei

Bultmann János kommentárja megtanított arra, hogy János evangéliumát az evangélista egységes koncepciójának tekintsük. Ez az egység az anyag tárgyyszerű felosztásában, valamint a témák által meghatározott beszédek felépítésében jelentkezik. Csak akkor az a kérdés, hogy vajon a János evangéliumában szereplő személyek nem szemléltetnek és ábrázolnak-e egységes alakokat, vajon nem személyesít-e meg mindegyikük bizonyos magatartást a kinyilatkoztatással szemben? Ebből a felismerésből az következne, hogy pl. ne egyes elkülönített részeket interpretáljunk, — amint ez a szinoptikusoknál kétségtelenül helyes és tárgyyszerű — hanem, hogy minden személyt, mint egységes egészet ragadjunk meg és az egyes helyeket, melyekben előfordulnak, együtt nézzük, mivel azok is egyesíthetők egy egységes összképben. A vázolt módszer helyességét a részletek vizsgálatának kell igazolnia.

Az evangélium első fejezetét bevezetésnek tekinthetjük; egyes részeire a tanítványok tárgyalásánál majd hivatkoznunk kell. Jézus nyilvános működése a második fejezettel kezdődik. Mindjárt a fejezet elején találkozunk *Jézus anyjával* (2,1—5), aki azután egészen háttérbe kerül, hogy csak a keresztt alatt jelenjen meg újra (19,25). Nem véletlen, hogy Jézus anyja az evangéliumnak két ilyen jelentős pontján lép fel, s mindkét jelenet világos kapcsolatban áll egymással. Anyját Jézus mindkét esetben „asszony“-nak (*günai*) és nem „anyá“-nak szólítja, vagyis bizonyos mértékig distanciózza magát tőle. A második fejezet 4. versében figyelemzetei anyját arra, hogy az Ő órája még nem érkezett el. A 19. fejezetben azonban már beteljesedett az óra, s anyja már meglátja, amit kilátásba helyezett számára. Bultmann a 19. fejezetet allegórikusan magyarázza. A következetesség azt kívánja, hogy akkor 2,1—5-et is allegórikus értelemben kell venni. Ez a fajta értelmezés más okból is helyenvalónak mutatkozik. Ha ui. 2,1—13 valóban epifánia-csoda, akkor Jézus anyjának jelenlétére nem volna okvetlen szükség. Elmaradhatott volna anélkül, hogy a történet értelme megváltozna. Ha az evangélista őt mégis ilyen nagyjelentőségű pillanatban megemlíti, akkor nyilvánvalóan alapvető elvi vitáról van szó, mindjárt Jézus működésének legelején. Vajon miként értelmezzük Jézus anyját? Bultmann a 19. fejezet alapján Jézus anyjában a zsidó keresztyénség megtestesítőjét látja. Ez a felfogás azonban nehézségeket okoz, mert Jn 20,2—11 alapján Bultmann Péter apostolt is a zsidó-keresztyénség szimbólumának tekinti. Ez az utóbbi érthető, mert hiszen Péter Jézus tanítványa és ugyanakkor zsidó származású volt. Kérdéses azonban, hogy az evangélista a zsidó-keresztyénségre egymásután két különböző képet alkalmazott volna. Az is kérdéses, hogy Jézus anyja megfelelő képe-e a zsidókeresztyénségnek? Mária Jézus származását jelöli, viszont Jézus nem származik a zsidókeresztyénségből, hanem a zsidóságból. Ennek alapján sokkal valószínűbbnek látszik, hogy Jézus anyját a zsidóság jelképének tartsuk. Ez az

értelmezés mindkét idézett helyen minden erőltetés nélkül keresztülvihető. Jézus anyja 2, 3-ban felhívja Jézus figyelmét arra, hogy elfogyott a bor. Ezt kétségtelenül azért teszi, hogy csodatételre ösztönözze. Jézus azzal a megjegyzéssel utasítja vissza, hogy nincs vele semmilyen közös dolga és, hogy az Ő órája anyja számára el van rejtve. Értelmezésünk szerint ez azt jelenti: Jézus elutasítja a zsidóság atekintetben való igényét, hogy neki cselekvésének módját és idejét illetően előírásokat tegyen. A zsidóság éppen az Ő óráját, Jézus megalázkodásának óráját nem tudta felismerni, mert a Messiás megdicsőülését várta. Jézus anyja engedi, hogy Jézus őt illetékességének korlátja mögé visszautasítsa. Jézus anyja ezek után igyekszik elősegíteni Jézus munkáját és engedelmességre inti a szolgákat. Van tehát egy olyan zsidóság is, amely alárendeli magát Jézusnak és vállalva a szolgálat szerepét, fel tudja fogni Jézussal szemben fennálló korlátait. Egészen új jövő tárul fel tehát a kereszt alatt is kitartó zsidóság számára, mert tovább fog élni az ifjú, még ismeretlen, névtelen keresztyénségben. A 19. fejezetben szereplő „szeretett tanítvány“-t is Bultmanntól eltérően kell értelmeznünk; a keresztyénség részéről nagyon lényeges, hogy tiszteletben tartsa az igazi zsidóságot, mint anyát, akitől származik. János evangéliumának szerzője jól ismerte a gnóziást és ezért nagy súlyt fektetett arra, hogy el ne szakadjanak a zsidó hagyományokhoz fűződő szálak, ha azok a keresztyénségre nézve nem is lehetnek elhatározó jelentőségűek.

A következő fejezetekben (3—12) az evangélista Jézus nyilvános működéséről szól. A nép többségében elutasítja Jézust és — mint azt a prólógus már előre megmondja —, csak kevesen fogadják be. Ezt az elfogadást, illetve elutasítást az evangélista nem pusztán általánosságban állapítja meg, hanem tipikus példákkal is illusztrálja. A zsidó bölcsök és írástudók majdnem kizárólag elutasító magatartást tanúsítottak Jézussal szemben. *Nikodémus* az igazán bölcs és érdeklődő zsidóság reprezentánsa. Benne szemlélteti az evangélista azokat a nehézségeket, melyek a kegyes írástudó zsidónál és azontúl általában különféle vallási hagyományokban gyökerező minden kegyes embernél Jézussal kapcsolatban fennforognak. *Nikodémus* kész elismerni azt, hogy Jézus tanítása és csodái isteni teljhatalmára mutatnak (3, 2), kész volna még arra is, hogy Jézust prófétaként tisztelje, de elnémul akkor, amikor Jézus (12—21. v.) azt fejtegeti, hogy Isten van jelen benne és megítéli a világot. A bölcs *Nikodémus* nem látja semmi akadályát annak, hogy Jézust beillessze a vallásbölcsölkék és a próféták sorába, de arra képtelen, hogy Jézusban Isten paradox jelenlétét elismerje. Ha ezt megtenné, akkor csődbe jutnának addigi vallási axiómái és Jézus előtt meg kellene hajolnia. És éppen ez az, amire nem képes. *Nikodémus* nem akarja feladni sem önmagát, sem gondosan megszerkesztett mérőeszközeit. Hű akar maradni meggyőződéséhez. Jézust ezentúl is példamutató tanítóként tartja tiszteletben és tőle telhetően síkra száll érdekében. 7, 50—52. szerint inti hivataltársait, hogy el ne ítélik Jézust szabályos kihallgatás és pontos vizsgálat nélkül. Nem tudja azonban megvédelmezni Jézust azon érveléssel szemben, hogy mivel nem származik Bethlehemből — ahogyan a zsidó dogmák kívánnák —, Jézus nem lehet a várt Messiás. *Nikodémus* sem tud szabadulni a hagyományos dogmatikai elképzelé-

sektől. Jelen van Jézus sírba helyezésénél (19, 39) és nagymennyiségű értékes illatszereket visz magával. Ezzel akarja kifejezésre juttatni a nagy tanító halála felett érzett őszinte részvétét. A halálom túl azonban már nem lát semmit. Nikodémus megismerésíti a hódolók típusát; a Mester halálakor mélységes fájdalom tölti ugyan el, de mégsem képes a halálban az életet meglátni.

Nem véletlen, hogy a 4. fejezetben az evangélista szembeállítja Nikodémussal a *samáriai asszonyt*, mint ellentétet. Belőle hiányzik mindaz, ami Nikodémust kitüntette: bölcsesség, a zsidó hagyományokhoz való ragaszkodás, tekintély és magas pozíció. A samáriai asszonyt rendezetlen ösztönök irányítják. A megvetett pogány nő típusa. Mégis döntő dolgokban fölényben van a zsidó tudóssal szemben: vágyakozik a Jézus birtokában lévő ajándék elfogadására (15. v.), bár még nem érti meg egészen, hogy miről is van tulajdonképpen szó. Engedi, hogy Jézus eddigi helytelen életét feltárja (19. v.), megérti, hogy Jézus eddigi hamis életmódjának átvilágításával az igazi üdvösség kérdésének felvetésére akarja ösztönözni (20. v.). Végül felfogja, hogy addigi bizonytalan vallási reményeége a Jézussal történt találkozás pillanatában megvalósult (25, 26, 29. v.). Nincs szűksége bizonyítékra ahhoz, hogy higgye, hogy Krisztusban Isten jelen van, hanem egyszerűen Jézus szavához tartja magát és elhiszi, hogy Ő a Várvavárt. A samáriai asszonynak Nikodémussal való szembeállításával szemlélteti a Pál apostol által 1. Kor 1; 24—25-ben kifejezésre juttatott igazságot, hogy Isten nem a test szerint bölcsesket hívta el, hanem azt, ami a világ szemében balga és erőtelen.

Míg Nikodémus és a samáriai asszony személyében az evangélista két különféle módját mutatja be annak, hogy az ember milyen magatartást tanusíthat Jézus szavaival szemben, addig a 4. rész második felében és az 5. és 9. fejezetben szereplő személyek viszont megszemélyesítik azokat a különféle lehetőségeket, ahogyan *Jézus csodáinak* irányában viszonyulhatunk. János evangélista Jézus csodáit jeleknek tekinti. De vajon minek a jelei azok? A 4. fejezetben (46—54. v.) szereplő *heródesi udvari tisztviselő* Jézus csodáit először nem tekintette jelnek, hanem csak bajában kapott segítségnek. És az evangélista véleménye szerint indokolt is volt ez az értelmezés, hiszen gyermekének halálos betegsége annyira szorongatta, hogy a legfontosabb a gyors segítség volt. Jézus szemrehányó szavaira nem tud hirtelen mit válaszolni. Miután gyermeke meggyógyult (4, 53), egész házanépével hitre jutott. Vajon mi-ben hisz? Bizonyára nemcsak abban, hogy Jézus szavára történhetnek csodák, mivel erről már előzőleg is meggyőződhetett. Bultmannal egyetértünk, hogy ekkor jutott el a voltaképpeni értelemben vett hitre. Ezt a hitet az evangélista azonban már nem írja le közelebbről. Nem elegendő, hogy Jézus csodatevő erejében higgyünk, mert a hitnek van egy másik fokozata is, amikor ui. a csodák jelekké lesznek. A hitnek ezt a másik fokozatát mutatja be az evangélista egy másik csoda szereplőin: képbén és ellenképbén. Az igazán megajándékozott és meggyógyított ismét a második helyen áll, miután az evangélista először bemutatja a Jézus csodáival szemben tanúsított hamis magatartást.

Az 5. fejezetben szereplő *béna* hosszú ideig tartó betegsége ellenére is feltűnően érzéketlenül viselkedik. Jézus kérdésére, vajon meg akar-e gyógyulni (5, 6), azt válaszolja, hogy ez a kívánsága úgyis kilátástalan.

Nem sejtí, hogy megmentőjével áll szemben, nem tudja felfogni, hogy kérdésére Jézus más feleletet várt volna tőle. Mégis meggyógyul, mert Jézus könyörölni akart rajta (5, 6). A gyógyítás motívuma nem a betegből indult ki, mint a 4. rész szenvedő emberénél, hanem Jézusból. A történet folytatásánál is szembetűnő a beteg szokatlan közönye mindazzal szemben, ami vele történik. Még azt sem tudja, ki gyógyította meg (5, 13), bár az ágy cipelésével alaposan megbizonyosodott, hogy meggyógyult. Gyógyulása nem indítja arra, hogy kérdezősködjön jóltevője iránt. Jézus maga „találja“ meg őt (5, 11) és meggyógyulására való hivatkozással arra inti, hogy többé ne vétkezzen, nehogy még gonoszabbul járjon. Kétségtelen, hogy Jézus ezzel kifejezésre akarja juttatni, hogy a béna embernél összefüggés volt a bűn és a betegség között. Ez az összefüggés azonban nem okvetlen szükségszerű. 9, 3-ban Jézus tagadja a bűnnek és a betegségnek meghatározott egymáshoz való viszonyát. Jézus jól ismerte az embert és mindig a konkrét esetekben látta meg, vajon a betegség oka a bűnben rejlik-e. Itt azonban sokkal fontosabb Jézusnak bizonyos fenyegetést tartalmazó szavára figyelni. Mi lehet ugyanis az a „gonoszabb“, ami az embert fenyegeti abban az esetben, ha továbbra is vétkezik? Ennek nem kell okvetlen újabb betegségnek lennie, hanem Jézus a sötétségre gondolhatott, melybe az embert megsegítőjével szemben tanúsított vakága juttatja. A meggyógyult béna érzéketlen maradt Jézus figyelmeztetésével szemben. Közvetlenül e beszélgetés után elmegy Jézus ellenségeihez és közli velük, hogy Jézus meggyógyította, bár tudhatta, hogy Jézust, mint a szombat megrontóját üldözőbe fogják venni (10—12). A „gonoszabbul“ tehát azzal kezdődött, hogy a meggyógyult segédkezet nyújtott Jézus ellenségeinek. Ezzel aztán valóban nagyobb sötétségbe zuhant, mint amilyenben betegsége idején volt.

A bénának pontos ellenképe a 9. fejezetben szereplő *vakon született*. A gyógyítás motívuma ebben a történetben is Jézus (9, 3—6). Azzal, hogy a beteg engedelmeskedik Jézus parancsának és megmosdik a Siloám tavában, megmutatja, hogy szeretne meggyógyulni és hogy hisz Jézus gyógyító erejében. 9, 11 tanúsága szerint tudja, hogy ki az, aki meggyógyította, és a 17. v. szerint segítőjéről úgy tesz bizonyosságot, hogy próféta-nak nevezi. Ellentétben szüleivel, akik látva a zsidók gyűlöletét és fiúknak kizsárolását a zsinagógából, kitérő választ adnak (9, 21), ő hű marad kijelentéséhez, hogy Jézus adta vissza szemevilágát, és nem bocsátkozik részletekbe, nehogy alkalmat szolgáltasson a zsidóknak, hogy azokat félremagyarázzák (9, 24), sőt rámutat arra, hogy a zsidók makacs ellenkezése, hogy a Jézusban lakozó isteni erőt elismerjék, nem más, mint Istennek tudatos és szándékos tagadása (9, 30—33). A zsidó hatóságok hagyományos elképzeléseik által (hogy vakon született ember csak bűnös lehet) fogva tartva, kivetik a zsinagógából (9, 34). Míg a meggyógyult béna segítséget nyújtott a zsidóknak Jézus ellen, a vakon született síkra szállt Jézus mellett, pedig számolnia kellett a zsidók gyűlöletével. Mindkettővel kapcsolatban elmondja az evangélista, hogy a zsidókkal történt beszélgetésük után Jézus „megtalálta“ őket (5, 14; 9, 35). Míg előbbit azért, hogy ítéletet hirdessen neki, utóbbit viszont azért, hogy őt végérvényesen údvre vezethesse. Jézus Isten Fiaként nyilatkozta ki magát neki és a vakon született hitt benne és imádta. A

történetnek az a célja, hogy a meggyógyított tekintetét a gyógyítóra irányítsa és hogy benne felismerje Isten Fiát. Minden szemmel látható, külső csodának az a végső célja, hogy arra a tulajdonképpeni látásra vezessen, mely a most jelenlévő Jézusban — a hagyományos tekintélyek és vélemények ellenére is — magát Istent látja. A 37. versben sajátos kifejezést találunk: „Láttad az Istennek Fiát.“ Vajon mikor látta a vakonszületett Isten Fiát? Az evangélista nyilván arra a felismerésre céloz, melyet a meggyógyult a 33. versben így foglalt össze: „Ha ez nem volna Istentől, nem cselekedhetne semmit.“ A jellé lett csodában a meggyógyult megismerhette, hogy Jézusban Istennek ereje lakozik. Jézus szavai nélkül azonban megismerése nem volt végérvényes. Láttá ugyan, de mégsem látta őt igazán, teljesen, mert nem volt tisztában azzal, hogy mit is látott tulajdonképpen. A látás egyedül Jézus kinyilatkoztatása nyomán lesz teljessé. Bármennyire is figyelmeztet a jel Jézusra, s kérdések felvetésére ösztönöz és kezdeti ismeretekre vezet, mégsem hordozza az ige teljes világosságát. Ennek az az oka, hogy minden jel több értelmű. Nem véletlen azért, hogy Péter apostol 6, 68 k-kben az örök életnek beszédéről szól. Mindig az ige által történik a tulajdonképpeni kinyilatkoztatás.

János evangélista egységes látását különösen akkor érzékeljük, ha az evangélium különféle pontjain fellépő tanítványok szűkebb körére irányítjuk figyelmünket. A legfontosabb köztük Péter. A szinoptikus tradíciók szerint Péter volt egyrészt az, aki legelőször tett bizonyoságot Jézus mellett, másrészt ő volt az a tanítvány is, aki megtagadta Jézust. János átveszi ezt a két hagyományt, de új megvilágításba helyezi.

Pétert testvére, András vezette Jézushoz (1, 40). Mikor Jézus meglátta Pétert (1, 42), már tudta, kivel áll szemben, nevezetesen Simonnal, a Jóna fiával és rámutatott nyomban arra a szerepére, mely reá Isten tervében vár, azaz, hogy Kéfásnak, sziklának kell lennie. Jézus akkor nyilatkozta ki magát Péternek Isten Küldöttjeként, amikor rámutatott kiválasztottságára. Péter akkor tudta megragadni kiválasztottságát, amikor szemben a „sokakkal“, kik megütköztek Jézus kemény szavain, felismerte benne az örök élet beszédeit bíró „Istennek ama Szentjét“. Jellemző az evangélistára, hogy Péter bizonyoságtételére adott válaszában Jézus hangsúlyozta (7. v.), hogy ő választotta ki a tizenkettőt. Hogy Jézus vonta őket magához, az a tulajdonképpeni csoda. A Jézusról szóló bizonyoságtétel pedig nem egyéb, mint az ő kinyilatkoztatására adott megfelelő és következetes válasz. Vallástételével Péter ugyan már egészen konkrét formában megvalósította kiválasztottságát, mégsem ragadta meg végérvényesen. Ezt bizonyítja további magatartása.

Péter hűtlenségének történetét már Jézus búcsúbeszédeiben előkészíti az evangélista. Nem akarja lélektani alapon indokolni, hanem csak azt akarja megmutatni, hogy Jézusra; mint Isten Szentjére vonatkozó megismerése még tökéletlen és egyoldalú volt és ennek következtében el kellett buknia a megpróbáltatások idején. A lábmosás alkalmával Péter elutasítja magától Jézus szolgálatát, mert nem tudja elviselni, hogy Mestere megalázkodjék (13, 8). Miután Jézus feltárta előtte szolgálatának szükséges voltát, sőt, hogy csak akkor lehet tanítványa, ha engedí, hogy lábait megmossa, akkor viszont nem tudja felfogni, hogy ez a leg-

alacsonyabb szolgálat magában foglal minden egyéb más szolgálatot is és Péter most azt szeretné, hogy Jézus mossa meg kezeit és fejét is (13,19). Meg szeretné akadályozni, hogy Jézus rabszolgához illő szolgálatot tegyen neki és helyenvalóbbnak látná, ha Jézus kultikus mosakodást végezne, ami mindjárt más jelleget adna eljárásának. Péter nem tudja felfogni, hogy az, aki Jézus végső megalázkodásának ajándékát elfogadja, az őt magát fogadja el és már nem szorul más ajándékra avagy kinyilatkoztatásra. Péter egyáltalán nem tudja megérteni, hogy a szolgáló, minden dicsőséget letett Jézus az Úr és Szabadító. Ugyanezen értetlenség érvényesül 13,36-*kk*-ben. Péter nehezen tudja megérteni, hogy Jézus követése a szenvedéseknek és a halálnak készsleges vállalását jelenti és azt inkább életének hősie feláldozásában látja. Ismét félreértette Jézusnak egészen a halálba vezető önmegtagadását. Az a csodálatos, hogy Jézus az értetlenségnek e pillanatában tárja fel Péter rendeltetését. „Később“ majd valóban követni fogja Urát szenvedésen és halálon át. Az, aki a tanítványok közül elsőnek ismerte fel Jézus dicsőségét, majd csak akkor lesz kösziklává, miután megértette és vállalta Jézus alacsonyságát is. Addig azonban össze kell törnie harcias, hősi eszményképének. Nem véletlen ebben az összefüggésben, hogy éppen János az, aki elsőként számol be arról, hogy Péter volt az, aki Jézus elfogatásakor levágta az egyik katona fülét (18,10). A szinoptikusok elbeszélése szerint *valaki* Jézus követői közül vonta ki kardját (v. ö. Mk 14,17; Mt 26,51; Lk 22,51). Péter névszerint való megemlítésével János evangélista azt bizonyítja, hogy egységesen látta Péter alakját. Jézus válaszában figyelmezteti Pétert arra, ami még el van rejtve előle: a **pohár** kiürítésére, azaz halála önkéntes vállalására.

János evangélista Márk és Máté evangélistához hasonlóan két részre tagolta Péter hűtlenségének történetét, de érthetővé akarja tenni e történet kettéválasztását. A történet szerint Péter nehezen tud bejutni a főpap udvarába (18,16), úgy hogy a „másik tanítványnak“ kell közbenjárnia érdekében az ajtóörző leánynál, aki még így is gyanakvással fogadja, s megkérdezi tőle, nem tanítványa-e Jézusnak? Péter hűtlensége szükséghazugság benyomását kelti. Mindenképpen be akar jutni az udvarba, ahol azután szemtanúja annak, hogyan ütlegeti Jézust az egyik szolgáló. Röviddel ezután kétszer is megkérdezik tőle, vajon nem tanítványa-e ő is amá fogolynak? Péter ezt kétszer is tagadja. Nem azt mondja, hogy nem ismeri Jézust — ahogyan a szinoptikusoknál olvashatjuk —, hanem tanítványágát tagadja. Bár ez a megfigyelés nem oldja fel Pétert vétke alól, mégis világos, hogy értetlenségéből hűtlenségéből származó értetlenségéből cselekedett. Nem akar ui. a megvetett és megostorozott Jézus tanítványa lenni, mert nem ismeri fel benne „Istennek ama Szentjét“. Péter nem ismerte el Urának az elhagyottat és megostorozottat és éppen ezért, mint ezt már sok más írásmagyarázó is észrevette, az evangélista a szinoptikusoktól eltérően nem említi meg Péternek a kakas megszólalásakor jelentkező bünbánatát. Beteljesedtek Jézusnak 13,38-ban mondott szavai. Az isteni történés eseményei mintegy az ember fejé fölért valósultak meg, anélkül, hogy azokat észrevették volna. Péter még nem tudta, hogy Jézus halála megdicsőülést jelent és éppen ezért nincs is tisztában saját cselekedetének jelentőségével.

Péter szeme csak akkor nyílik meg Isten cselekvésének megismerésére, amikor meghallotta az üres sír történetét. Jn 20,2—9-et jelképesen kell értelmeznünk. A Jézus megalázkodását megérteni nem tudó Pétert megelőzte a sírnál a kereszt alatt végig hú *névtelen tanítvány*. Elsősorban azonban nem volt végleges. Amikor Péter bement a sírba azzal az elszánt elhatározással, hogy még a halál enyészetének látásától sem fog visszarettenni, akkor azt tapasztalta, hogy Ura már rég kiszabadította magát a sír és a halál kötelékeiből. A gondosan összegöngyölt lepedők arra figyelmeztették, hogy itt valaki önmaga tette le a halál szimbólumait jelentő üres lepedőket. Péter és a „szeretett tanítvány“ elsőként jutottak el a feltámadotba vetett hitre.

Kérdés, vajon a szeretett tanítványban konkurens lépett-e Péter oldalára? Kicsoda ez a szeretett tanítvány? Ismeretes, hogy Bultmann 20,2—9 alapján a kedvelt tanítványt a pogány keresztyénség, Péter apostolt viszont a zsidókeresztyénség megszemélyesítőjének tartja. Bizonyos mértékben a kettő egymással konkurrál. Bultmann szerint az evangélista a következőket akarja mondani: legyen bár az egyik pártnak a másikkal szemben időbeli előnye, ezen semmi sem múlik, mert mindketten ugyan abban hisznek. Ez a magyarázat jelen esetben indokoltan látszik. Ellenben két másik helyen, ahol szintén szerepel a szeretett tanítvány, kevésbé alkalmazható ez a látás. Már 19,26 alapján is nehéz elfogadnunk, hogy Jézus anyja a zsidókeresztyénséget jelentené, hiszen Jézus nem a zsidókeresztyénségből, hanem a zsidóságból származik. Nem világos, hogy mi szerepe volna a pogánykeresztyénségnek az utolsó vacsora alkalmával (13,21. kk) és Júdás árulásának bejelentésénél. Az evangélistának már akkor tisztában kellett lennie a szeretett tanítvány szerepével, amikor először léptette fel. Róla mondja az evangélista, hogy Jézus szerette őt (az „agapán“ szó mellett (20,2) a még közelebbi viszonyt kifejező „filein“ szót használja). Azt is mondja róla, hogy Jézus kebelén pihent, ami azt jelenti, hogy ez a tanítvány nagyon közel állt Jézushoz. Még egy személlyel kapcsolatban van arról szó János evangéliumában, hogy Jézus szerette, ez *Márta* (11,5). Nem kétséges, hogy Jézus miért szereti Mártát. Márta volt az, aki hitte, hogy Jézusban a feltámadás és az élet már most jelen van. Jézus hitéért szereti Mártát. Jézus azt szereti, aki hite által vele kiváltképpen kapcsolatban van. Mivel a kedvelt tanítvány tudta, hogy Jézus őt hitéért egész szeretetével veszi körül, nyugodtan felteheti az áruló személyére vonatkozó nehéz kérdést. A többi tanítvány — Pétert is beszámítva — ezt nem merte megtenni, mert egyikük sem volt biztos a felől, hogy nem ő lesz-e az áruló. Joggal kérdezzük, vajon miért nem nevezi meg az evangélista ezt a kiváltságos tanítványt? A hit és a szeretet nem mindig állapíthatók meg külsőleg. A hit nem található meg mindig tetszésszerűen időben még ugyanabban az emberben sem. A tanítvány, akit Jézus szeret, a mindenkori hívő, az ismeretlen hívő. Ez az ismeretlen hívő az, aki kitart Jézus keresztfájánál és akire Jézus rábizza anyját. Ha 19,26, kk jelenetét is szimbólikus értelemben vesszük, akkor itt új jövő nyílik a zsidóság számára, mert az új, ismeretlen keresztyén gyülekezet anyjává lesz. Az igazi zsidóság nem természetes gyermekei révén fog továbbélni, hanem a fiú által, akit Jézus ajándékozott neki: az ifjú keresztyénség által. A keresztyénség viszont a zsidósággal való kapcsolatának fenntartása által olyan

múlthoz jut, mely őt megóvjaa a gyökértelen szekta veszélyétől. Egyedül a zsidóságból származó és a keresztyénség fundámentomát jelentő Jézus hozhatta létre Isten régi népének és az új gyülekezetnek ezt a meglepően új együvértartozását.

Az utoljára 20, 2—10-ben szereplő kedvelt tanítvány jelenete a fent elmondottak alapján jó értelmet kap. A hagyomány által a gyülekezet vezetőjeként jól ismert Péter belső rangfokozata szerint nincs semmiféle előnyben az ismeretlen hívővel szemben. Ellenkezőleg. Utóbbiról elmondja az evangélista, hogy elsőként érkezett a sírhoz és hogy hitt (20, 8). A fenti értelmezésbe jól illeszkedik bele az a tény, hogy János evangéliuma sehol sem részesíti Pétert előnyben a többi tanítvánnyal szemben. A 6, 68 k.-ben olvasható vallástétel után elmarad a Péterre vonatkozó boldogmondás és a Lélek közlése alkalmából (19, 23) nem bízatik Péterre semmi különleges feladat.

A kedvelt tanítványon kívül Péter mellett találunk egy másik tanítványt is, aki Péter hibáját ellenkező módon követi el, ez *Tamás*. Ha Péterről azt mondjuk, hogy nem értette meg Jézus álcsonyságát, akkor Tamás meg nem értette meg Jézus nagyságát. Tamás 11, 16-ban lép fel először, amikor Jézus ismét el akar menni Judeába, annak ellenére, hogy elhatározásával halálos veszedelembé kerül. Ekkor szólítja fel Tamás a többi tanítványt: Tartsunk vele és haljunk meg vele együtt! Joggal hangsúlyozza kommentárjában Bultmann, hogy Tamás fenti szavai nem a hit, hanem a rezignáció kifejezői. Ha Jézus meg akar halni és ezzel megsemmisülni, akkor Tamás sem kíván a maga számára jobbat. A halált kikerülhetetlen sorsnak tekinti, melyre ő is elszánta magát és nem lát benne győzelmet, megdicsőülést. János evangélista elutasítja a halálnak és Jézus követésének olyan felfogását, mintha az érthetetlen homályba vezetne. Tamás éppen azt nem képes megérteni, hogy a halál Jézus számára az atyai házba való visszatérés, hol Jézus helyet készít övének. Ugyanezt az értetlenséget tanúsította már 14, 5-ben is. Miután Jézus az atyai házba való visszatéréséről beszélt, Tamás az, aki ezeket mondja: Uram, nem tudjuk, hová megy és hogyan tudnánk az utat? Nem tudja, hogy Jézus útja megaláztatásokon keresztül vezet dicsőségbe és mégkevésbé tudja, hogy ez az út az övé is kell legyen. 20, 24—29 záró jelenetében tisztázódik végérvényesen Tamás értetlensége. Tamás nem tudja elhinni, hogy a Megdicsőült azonos a Megalázottal. Ezért szeretné megérteni a legnagyobb megaláztatás jeleit, a Megdicsőült átszegezett kezét és az oldalába szúrt sebet. Miután kívánsága teljesült, érti meg végül, hogy a Megalázott egyben a Megdicsőült is és hogy megaláztatás és felmagasztaltatás egybeesik, ugyanazon dolog két oldala. Most végre megtalálja új felismerésének megfelelő bizonyágtételét, amikor Jézust így szólítja meg: „Én Uram és én Istenem!” Az evangélista felfogása szerint nem lett volna szükség Jézus megjelenésére, hogy Tamás erre a felismerésre eljuthasson. Tamás már a búcsúbeszédekből is megtudhatta volna, hogy az önmagát feláldozó egyben a megdicsőült is.

Péter, a Kedvelt Tanítvány és Tamás személyében bizonyos tipikus magatartás jut kifejezésre. A többi tanítvány háttérbe szorul. Többször kerül szóba *Fülöp és András*. Az evangélista rajtuk mutatja be, mit jelent általában a tanítványság. Tanítványnak lenni azt jelenti: másokat Jézushoz vezetni. Erről van szó a két tanítvány elhívásánál is (1, 40—42;

43—46). Mindketten Jézusban mint a várt Messiásban hisznek és mindketten magátólértődő feladatuknak tekintik, hogy a hozzájuk legközelebb állókat Jézushoz vezessék. András testvérét Simont, Fülöp pedig Natánaél. A Fülöp és Natánaél közötti beszélgetésben figyelemreméltó körülménynek kell tekintenünk, hogy Fülöp nem igyekszik eloszlatni saját erejéből Natánaél kételyeit, ellenben arra biztatja, hogy győződjék meg a saját szemével. A hit egyedül a Jézussal való személyes találkozásból születhetik meg és nem támasztható alá az Írásból vett bizonyítékokkal sem, amint ezt pl. Natánaél kívánná. A hit ui. amikor megnyitja az ember szemét, szétfeszíti a dogmák és az Írásból vett bizonyítékok kereteit. A későbbi fejezetekben Fülöp és András a közvetítő szerepét játssza Jézus és a nép között. Embereket vezetnek Jézushoz vagy pedig előkészítik Jézus cselekvésének külső feltételeit. Az utóbbiról van szó 6,5—9-ben. Még nem értik meg ugyan, hogy Jézus az életnek kenyere, aki mindenkor megeléghetheti a néptömeget, mégis készek, hogy tehetségükhöz mérten külső segítséget nyújtsanak. Fülöp például kiszámítja, mennyi kenyérré lenne szükség a nép megelégtetésére, András viszont odavezeti Jézushoz a kenyerekkel és halakkal rendelkező ifjút. Egyikük sem látja ugyan, hogy mire használhatók számításaik és segédeszközeik, mégis remélik, hogy tanácstalanságukat és tökéletlen szolgálatkészségüket Jézus fel tudja használni.

A görög világ küldöttei először Fülöphöz fordulnak, Fülöp és András azután közvetítenek köztük és Jézus között (12, 20—22). Jézus búcsúbeszédeiből kiviláglik, hogy a közvetítők nem rendelkeznek ugyan minden esetben a teljes ismerettel, de erre nincs is szükség. 14, 8-ban Fülöp arra kéri Jézust, mutassa meg nekik az Atyát, ahogyan viszont ők megmutatják az embereknek Jézust. Fülöp nem értette meg, hogy az Atya Jézusban jelen van. Ezért nem értette meg tanítványágát sem. A tanítványág nem jelenti az embereknek Jézushoz való külső odavezetést, mert hiszen a tanítványban jelen van Jézus, amint Jézusban Isten. „Én az Atyában, ti énbennem és én ti bennetek“ (14, 20). Ez a tanítványág tulajdonképpeni rejtélye, titka és beteljesedése.

Különleges szerepet tölt be az áruló *Júdás*. Az evangélista legelőször a 6. fejezetben említi, amikor Péter a tanítványok nevében elmondja Jézusra vonatkozó vallástételét. Bár Júdás eredetileg a kiválasztottakhoz tartozott, mégis ördög volt. A kiválasztás ténye nem mágius természetű, mintha nem lehetne vele szemben ellenállást kifejteni. Újra meg újra kell elsajátítani, hogy valaki ki ne essék belőle még sokkal nagyobb sötétségbe, mint amilyenben azok vannak, akik nincsenek kiválasztva.

Jézus jól ismerte az embert és belelátott Júdás lelkébe is. Jézus nem gürdített akadályt Júdás útjába, sőt ő maga határozza meg cselekvésének időpontját (13, 27). Júdás nem lett volna képes cselekedni, ha nem Jézus hatalmazta volna fel rá. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a külső szemlélő megérthetné Júdás tettét és beleilleszthetné valamilyen üdvterv keretébe. A tanítványok számára Júdás árulása csak félelemre és önvizsgálatra szolgáltatatható okot (13, 22). Egyedül Jézus tudja, hogy halála szükséges és hogy éppen az lesz győzelme, egyedül ő jelölheti ki még a gonosznak szerepét is. Végsőképpen csak Isten értheti meg a gonoszt, mert diadalt aratott felette.

Még egy további kérdés is foglalkoztatja az evangélistát Júdással kapcsolatban. Hogyan merülhetett el ui. a sötétségben az, aki egykor a kiválasztottak köréhez tartozott? A kérdésre a 12. és 13. részben ad választ. Kétszer is volt Júdásnak alkalmja arra, hogy megtapasztalja Jézus nagy szeretetét, de ő mind a kétszer elzárkózott előle. Az első esetben Júdás megütközött azon, hogy egy asszony értékes kenetet öntött Jézus lábaira. A tanítványok közül egyedül Júdás az, aki zúgolódik a nagy tékozlás miatt. Máté és Lukács evangéliumában nem Júdás az, aki megütközik az eseten, hanem „egyesekek“, illetve „a tanítványok“. A pénzt kezelő Júdás nem tudja ésszel felérni ezt a közönyt a pénz értékével szemben. Teljesen érzéketlen az iránt, hogy a búcsúzás órája és a különleges helyzet igazolja a szeretetnek ezt a jelét. Az igazi, valódi szeretet az embernek bizonyos meghatározott egyszeri szituációjában mutatkozik meg. A szeretet valami egészen más, mint a jótékonyság.

Még súlyosabb és végzetesebb Júdás értetlensége és keményszívűsége a lábmosás alkalmával. János evangélista fontosnak látja hangsúlyozni, hogy Júdás is jelen volt Jézusnak ennél a szeretetből fakadó szolgálatajánál (13, 2). Ebben a részben ismételten visszatér Júdásra. Jézus szeretetével szemben csak kétféle magatartást lehet tanúsítanunk: vagy elfogadjuk és akkor tisztákká leszünk, vagy pedig elzárkózunk előle és akkor tisztátalanokká lettünk (13, 10 kk). A tisztaság és tisztátalanság nem emberi tulajdonságok, hanem módok, ahogyan a szeretettel szemben viselkedünk. Azzal, hogy Júdás elzárkózott a szeretet elől, tudatossá lett a benne levő sötétség és magatartása a jóval szemben tanúsított tudatos ellenszegüléssé lett. Ezért mondja Jézus (13, 18), hogy Júdás lábbal tiporta jóltevőjét. Júdás ezután már tudatosan szembefordult Jézussal és kész arra is, hogy kiszolgáltassa a sötétség hatalmasainak, de ugyanakkor ő maga is elsüllyed a sötétben. Jellemző az evangélistára, hogy most már többé nem említi Júdást. Már Jézus elfogatásánál sem szerepel szemben Máté- és Actá-val, haláláról egyetlen elbeszélést sem közöl. Júdás elsüllyedt az éjszakában és nem szükséges szólni további sorsáról.

Jézus tanítványainak tágabb köréhez asszonyok is tartoznak. Személyükben az evangélista a Jézussal szemben tanúsítható, a tanítványokban részben már megrajzolt különféle magatartásokat variálja. Az asszonyok között első helyen áll *betániai Márta*. Márta a hitet testesíti meg, mégpedig olyan tisztaságban és világosságban, ahogyan arra a hagyományoktól terhelt Péter nem lett volna képes. Már 11, 5 utal jelentőségére. Róla jegyezte fel az evangélista, hogy Jézus szerette; amit egyébként csak a szeretett tanítványról mond. Jézus jól ismerte és azért szerette. Márta Jézus elé siet (11, 20). Jézus gyógyító erejébe vetett bizodalma ugyan még nem a hit megnyilatkozása. Ezt a bizalmat Mária-nál is megtaláljuk (11, 32). Ellenben 11, 22-ben már kifejezésre jut csodálatos, egész különlegesen mély hite: hiszi, hogy amit Jézus Istentől kérni fog, megadja neki. Amit Jézus tanítványainak 16, 23-ban ígér, mint „ama napon“ beteljesedő valóságot: „Amit csak kértek majd az Atyától, megadja néktek“ — annak Márta hite által már most részese. Amikor Márta ezt Jézusról magáról hiszi, ezzel bizonyosságot tett arról, hogy Jézus és Isten egy. Mártának a 24. versben mutatkozó félreértése, hogy a szóbanforgó feltámadás majd az utolsó napon következik be, az általános feltámadáskor, alkalmat nyújt Jézusnak arra az önmagáról szóló kinyilatkoztatásra,

hogy őbenne már jelen van a feltámadás és az élet. Aki hittel elsajátítja ezt az életet, annak számára legyőzött a halál, a halottak már élnek, hiszen részesei már ennek az életnek. (Bár meghaltak, mégis élnek.) Jézus Mártához intézett kérdésében, vajon hiszi-e ezt, választ várt Mártától, kész-e élő valóságként elfogadni a zsidó tradícióban megalapozott, feltámadásra vonatkozó reménységet? Márta válasza azt bizonyítja, hogy megértette Jézus kérdését. Hiszi, hogy Jézusban jelen van az új élet. Feleletében benne van János evangéliumának Jézusról szóló alapvető vallástétele. Márta nem csupán Izráél királyát látja Jézusban, mint Natánáél, nem csupán Izráél ama Szentjét, mint Péter, hanem azt, aki eljött a világba, elhozta az egész világ számára a végérvényes világosságot és aki által a világ meg fog újulni. Jn 11-ben *Mária* messze elmarad Márta mögött. Mária hisz ugyan Jézus csodatevő erejében és ő is alázatosan borul Jézus lábaihoz, de ő csak sírni tud testvére halála felett és nem tudja reménységgel várni azt, ami emberileg lehetetlennek látszik. Hogy az evangélista megmutathassa Mária egészen sajátos vonását, egy másik történetet mond el vele kapcsolatban. 12, 1–8-ban Mária-val kapcsolatban mondja el annak az asszonynak történetét, aki megkente Jézus lábait drága kenettel. De ezt a hagyományt sajátos felfogása szerint alakítja át. Mária az önmagát tékozló alázatos szeretet jelképe. Nem kérdi, mire magyarázzák viselkedését, megütköznek-e rajta vagy sem. Az evangélista csodálatos módon mutat rá a hitnek a szeretettől különböző lényegére. A hit láthatatlan, a szeretet érezhető. Illata betölti az egész házat és más légkört teremt benne. De a szeretet a hit mellett valahogyan vaknak bizonyul. Mária nem tudja, mit cselekszik. Valójában Jézust temetésére készítette fel, de nincs tisztában cselekedetének jelentőségével. János evangéliuma szerint a hit öntudatos, ismeri önmagát és tárgyát, ezért „látásnak” nevezi. Mikor hiszek, világosságot kapok önmagam felől, tudom mit cselekszem, ellenben, amikor szeretek, sohasem tudom belátni cselekedetemnek az emberekre gyakorolt hatását. Ezért illik az evangélista felfogása szerint a szeretethez leginkább az alázat. Luther hasonlóan gondolkodott. Egyik prédikációjában így szólt: „A hitnek egyedül Istennel van dolga a szívben és ebben a földi életben; de a szeretetnek Istennel és az egész világgal örökké dolga lesz”. Amiképpen Krisztus összehasonlíthatatlanul jobb, méltóbb és drágább számunkra az egész keresztyénségnél, annak ellenére, hogy kisebb és csupán egyelen személy, úgy a hit is jobb, méltóbb és drágább, mint a szeretet, annak ellenére, hogy rövidebb ideig tart és kizárólag Istennel foglalkozik. Mária Magdaléna alakjában az evangélista végül megrajzolja a hűséges és ragaszkodó hívő lelket. A hűség és a ragaszkodás emberi erők, melyek a halálig, sőt azon túl is megmaradnak, de mégsem jutnak túl a tisztán emberi perspektíván. Mária Magdaléna ott marad a keresztszalát alatt és mint első siet húsvét reggelén Jézus sírjához. Az üres sír mégsem támaszt benne más gondolatot, mint azt, hogy Jézus holttestét elrabolták. Az odahívott két tanítvány már rég eljutott a Feltámadottba vetett hitre, ő 20, 11 szerint még mindig tanácstalanul hullatja könnyeit a sír közelében. A történetek felől alkotott makacs felfogásából sem az angyalok, sem Jézus személyes megjelenése nem tudták kizökkenteni. Amikor Jézus nevében szólítja és felismerteti magát vele, még mindig csupán a visszatért Mestert, az általa annyira tisztelt embert látja. Mária Magdaléna nem

tudja megérteni, hogy a feltámadott Jézus most egészen másképpen van jelen, mint azelőtt. Mint emberhez közeledik hozzá s ezért Jézus visszatúsítja: „Ne érints engem!“ (20, 17). Az érintés a tisztán emberi közeledés különféle módját jelenti. Mint emberhez akar közeledni Jézushoz, aki már átment a lét másik formájába. Jézus közli vele, hogy ő most Istenhez és az Atyához megy, helyesebben ment fel, hogy új alakban éljen. Halálának és feltámadásának éppen az a nagy ajándéka az egész világ számára, hogy Jézus Istene és Atyja ezentúl minden ember Istenévé és Atyjává lesz. Más szavakkal most teljesült 14, 20 ígérete, hogy a tanítványok majd megismerik, hogy ő az Atyában van, ők viszont Jézusban és Jézus öbennük. Az evangélista nem beszél arról, hogy vajon Mária Magdaléna megértette-e Jézus szavait. Továbbadja Jézus üzenetét, de Jézus nyilván éppen azért küldi őt a tanítványokhoz, mert még nem ébredt az üzenet értelmének tudatára. Aki hitre jut, az az evangéliumok tanúsága szerint rendszerint nem szorul rá arra, hogy küldjék, mert magától hirdeti, aminek ismeretére eljutott. Az evangélista mintha ezzel a történettel azt akarná mondani, hogy Jézusnak még legszeretetteljesebb megjelenése sem segít ott, ahol hiányzik a tulajdonképpeni mondanivaló felfogására alkalmas orgánium. Így lehet a leghűségesebb emberi ragaszkodás annak akadály, hogy Jézust új létformájában megragadhassuk. Ez az új létforma azt jelenti, hogy Jézus most már csak tanítványaiban lesz számunkra indirekt módon hozzáférhetővé.

János evangélista az általa megrajzolt személyeket nem lélektani sajátosságuk szerint mutatja be, hanem a Jézussal szemben tanúsított különféle lehetséges magatartások szemléltetésére használja fel. Alakjai sajátosságosan áttetszők és lényük egy súlypont körül kristályosodik ki. Egy szó, egy bizonyos cselekedet jellemzi őket, amely összefüggésben van az evangélistának az emberre vonatkozó felfogásával. Az ember lényét, vagy mibenlétét nem tehetsége, származása, környezete határozza meg, hanem egyedül az, hogy milyen magatartást tanúsít a való életben Istennel szemben. Egy-egy ismeretlen, névtelen, „szeretett tanítvány“ találkozása Istennel sokkal igazibb és valódibb lehet, mint sok pusztán tradicionális értelemben hívőnek nevezhető keresztyén „bölcs“ emberé.

Az Evangelische Theologie 1956. január 1-i füzetéből Eva Krafft cikke. Fordította Tessényi Kornél.

Luther Márton a leisnigi gyülekezetnek:

EGY GYÜLEKEZETI KÖZPÉNZTÁR RENDJE.

Tanács, miképpen kell bánni az egyházi javakkal.

„... Mindaz, ami a kiadásokon felül megmarad, kerüljön egy közpénztárba közös vagyoneként, amelyből a keresztyéni szeretet ad és kölcsönöz mindazoknak, akik az országban rászorulnak. Szébb isentisztelet nincs annál a keresztyéni szeretetnél, mely a felebarátot segíti és gyámolítja. Ezt fogja vallani, eszerint fog itélni a Krisztus is majdan az ítélet napján (Mt 25. 40). Hajdanában az egyházi javaknak az volt a nevéük: bona ecclesiastica, vagyis közös javak, akár csak a gyülekezeti közpénztár, rendelve voltak pedig mindazok számára, akik a keresztyén gyülekezetben segítségre szorultak...“

Hit és értelmesség az evangélikus bizonyágtételben

Az Országos Esperesi Tanulmányi Héten elhangzott előadás

A mi nemzedékünk egyetért abban, hogy az egyház feladata az ige szolgálata a világban. Viszont az a nagy kérdésünk, hogy ez az ige hogyan éri el az embert. Súlyossá ezt a kérdést az a felismerés teszi, hogy ahol Isten ígéje igazán szólal meg, ott felveszi magába az ember nagy problémáit s meg is mozgatja az embert. Utoljára az egyháztörténelem folyamán talán a reformáció korában figyelhetjük meg azt, hogy az ige megszólalása nyomán „megindult a föld“. Vele szemben izgatón megszegényítő az a tény, hogy ma az egyház ige hirdetése az emberiségnek nagyon kis részét éri el és foglalkoztatja. Ez valóban sürgetővé teszi számunkra azt a kérdést, hogy ige szolgálatunk hogyan éri el az embert. Három lépésben foglalkozom ezzel a kérdéssel: történeti áttekintés után megkísérlem a kérdés teológiai tisztázását, azután bemutatom annak alkalmazását az egyházi szolgálat egyes ágaiban.

1. Történeti áttekintésünk természetesen vázlatos, és részletek helyett inkább a problémák kiélezésére törekszem. Az orthodoxia igyekezett őrizni a reformáció örökségét, de problémalátása lényegében leszűkült az egyház intern kérdéseire, a világ pedig a maga kérdéseit az egyháztól egyre inkább függetlenül igyekezett megoldani. Ezen a helyzeten lényegében a pietizmus sem változtatott. A felvilágosodás keresztyénsége ébredt a szakadék tudatára egyház és világ élete között, s ezt úgy hidalta át, hogy saját igazi lényegét feladta. Kant kriticismusa lehetetlenítette a hagyományos teológia szupranaturális-metafizikai alapjait. Ezzel kétségbevonta a kinyilatkoztatás lehetőségét, vele együtt a pozitív keresztyénség lehetőségét is. Az új alapokat Kant és Schleiermacher vetette meg. Kant a vallás helyét a gyakorlati észben jelölte ki, vagyis lényegében erkölcsiségnek tartotta. Schleiermacher a vallás helyét a feltétlen függés érzésében jelölte ki. Ezt a romanticizmus az érzelemre értette, mint az ember lelkiségének egyik ágára az értelem és az akarat mellett. Kant és Schleiermacher teológiai alapvetése érvényesült a teológiában és az egyház szolgálatában az első világháborúig. Lényegében mind a kettő antropológiai megalapozás, vagyis az emberből, az ember adottságából indul ki. Nagy jelentősége az, hogy mégiscsak alapot adott az egyház szolgálatának s eltüntette az űrt az egyház és a világ között. Mert a schleiermacheri alapvetés módot adott arra, hogy az egyház az ember embersége szempontjából szükséges szolgálatot végez, amikor az ember vallásos igényét kielégíti és ápolja. A kanti alapvetés pedig az egyház munkáját az erkölcsiség szolgálatába állította, s az egyház azt első sorban a nevelés szolgálatába állította, s az egyház azt első sorban a nevelés szolgálatával végezte. Mindkét szempontból jó, a világ által is elismert szolgálatot végzett az egyház, bizonyos pontokon még első vonalba is került, de adós maradt elsőrendű szolgálatával: Isten ígéjével.

Döntő fordulat következett az első világháború végén, amikor lényegében megrendült az a polgári világrend, amellyel az egyház ezt a szövetséget kötötte. Két tényező lépett porondra: a teológiai megújulás és az

ébredés. (Ezt első sorban a mi helyzetünkre nézve mondom!) A dialektika teológia korszakalkotó mondanivalója az, hogy az egyház az igéért van. Isten szól: ez az a nagy esemény, amely szolgálatának alapját képezi. A dialektika teológia ennek alapján azután minden tételét az előző kor teológiai tételeivel szemben élezi ki. Az antropológiai alapot nemcsak elveti, hanem mindent élesen vele szemben fogalmaz meg. Szerinte Isten igéjének nincsen semmiféle emberi alapja, az emberben nincsen előzménye, még kapcsoló pont sincs, amihez Isten igéje kapcsolható volna. Ennél fogva elvetendő mindaz, amire az eddigi gyakorlat épült: a lélektan, a szociológia, egyházismeret stb., mert azok mind az emberből indulnak ki. Az egyházi gyakorlat alapja egyedül az ige, amely egyházat teremt. Isten igéje szemben áll az emberrel, mint az abszolútum a relativummal, a végtelen a végessel. Isten nem fér az emberbe, nem fér gondolataiba sem. Isten igéje szétfeszíti az emberi rációt, az emberi logikát. Ezért Istenről csak ellentmondó tételekben, paradoxonokban lehet beszélni, vagyis a teológia módszere a dialektika. Isten igéje szemben áll minden vallással, erkölcsiséggel, neveléssel, mert ezek mind emberi kísérletek. Isten igéjének az ember oldaláról egyedül a hit felel meg, amelyet a Szentlélek ébreszt, ahol és amikor akar, és amely csak in actu van az emberben, amikor Isten igéje szól. Másik tényező az ébredés, amely múlt századi örökséget elevenít. Felbecsülhetetlen értéke, hogy középpontian szólaltatja meg a Krisztusról szóló bizonyágtételt és a hit, a Szentlélek, új élet, megtérés szükségességét. Ellenben magában hordozza a múlt századi kispolgári romantikus élménykeresztyénség maradványait is, elzárkózik a világ és kérdései felé, és gyanúval néz főként az értelmi-kritikai-teológiai munkára, ezt a Szentlélek munkájával ellentétesnek érzi és démonikusnak szimatol benne. Ez a misztikus-irracionalis hajlam szintén arra mutat, hogy Isten világát valamiképpen az ember emberségével szembenállónak érzi. Végeredményben mindkét irányzat: a teológiai és a kegyességi élesen szembefordul a korábbi egyházi alapállással. Míg azelőtt az emberből indult ki, s ezért az ige középponti mondanivalója elhomályosult, addig most a másik véglet fenyeget: Isten tiszta igéjéből kimaradnak az ember valóságos, mindennapi problémái.

A továbbiak során a két irány sokszorosán vegyült, tovább is haladt, úgyhogy a problémák nem jelentkeznek ilyen élesen. A teológia figyelme újra az antropológia felé terelődik: ilyen kérdések állanak lényegileg a kapcsolópont, a természeti teológia, az Isten képe, a törvény és az evangélium körül folyt viták mögött. Az ébredés pedig egyre inkább részt vett a teológiai munkában, s hajlandó volt tanulni tőle. Újabb fordulat a második világháború végén következett, amikor felszámoltatott az a társadalmi rend, amellyel keresztyénségünk jelentős mértékben összefonódott. Ma már csak a vak nem látja, hogy az egyház döntő kérdése az, hogy az igével elérje a valóságos embert.

2. Hogyan fogalmazzuk ezek után a kérdést, hogy rá helyes feleletet kapjunk? A vázlatos történeti áttekintés mutatja, hogy a hit és az értelmesség kérdése egy nagyobb összefüggésbe tartozik s ezért csak abban a nagyobb összefüggésben oldható meg: ti. Isten igéjének és az ember emberségének egymáshoz való viszonyában. Láttuk a két végletet: azt, amely az ember emberségéből indul ki, s a hit igazi tartalmát elvesztve lényegében racionalista s ezért a világ számára szintén meddő keresztyén-

ségbe fut. Semmiképpen nem vethetjük el a teológiai megújulás és az ébredés döntő mondanivalóját, azt, hogy az egyház Isten igéjéből, a Krisztusról szóló bizonyásgtételből él, ugyanakkor azonban sürgetőnek érezzük az ember figyelembevételét is. A kérdést tehát így kell felvetnünk: Hogyan viszonylik Isten igéje az ember emberségéhez? Innen kiindulva kapunk azután választ a hit és az értelmesség kérdésére is.

a) Hogyan viszonylik Isten igéje az ember emberségéhez? Ezt a kérdést az evangélium középponti üzenetének, az Ige testtéltételének megvilágításába kell helyezni. Amikor Isten Krisztusban emberré lett, mindenestől szembenáll az ember bűnével, ugyanakkor azonban mindenestől igeni is az ember emberségét. Ez azonban még nem minden, amit erről mondanunk kell. Amikor Isten emberré, az Ige testté lett, akkor nem idegenbe jött, hanem a sajátjába. Isten teremtette az embert, és Isten saját képére teremtette az embert. Amikor tehát emberré lesz, akkor ebben a saját képére teremtett emberben lesz emberré. Ezzel benne vagyunk az Isten képéről folyó nagy vitában. Úgy látom, hogy sokszor az okoz ennél a kérdésnél nehézséget, hogy az ember istenképűségének elköptatott és kiüresedett hasonlatát használjuk s nem gondolunk az igazi tartalmára. Formálisan beszélünk arról, hogy Isten képe a bűnbeesés által elmosódott, részben megmaradt, esetleg elveszett stb. Az ember istenképűségét szeretném most egy bizonyos oldalról Gn 1, 28 alapján megvilágítani. Isten azzal tette az embert hasonlóvá, hogy rábízta a világot, felruházta az ehhez szükséges képességekkel, munka- és alkotókészséggel. Az ember ebben hasonlított Istenhez. A bűnbeesésnél éppen arról van szó, hogy az ember ezt az uralmat magához ragadja, maga akar a világ ura lenni Isten nélkül. Gondoljunk a bábeli toronyépítésre is. Az ember isteni ember akart lenni, s ezért torzult el. Mert az ember emberségéhez éppen az tartozik, hogy Isten uralma alatt Istennek engedelmeskedve uralkodik a világon. Az Isten képére teremtett ember tehát éppen emberségéből fordult ki, amikor az Istenhez nem hasonló akart lenni, hanem Isten helyébe lépni. Amikor Krisztus emberré lesz, akkor úgy tér vissza az ember emberségéhez, hogy nem uralkodik, hanem engedelmeskedik és szolgál. Pontosan ennek felel meg az is, amit Isten igéje, az evangélium elvégez bennünk: összetöri az ember torz emberségét, amelyben maga akar mindennek mértéke lenni, és visszaadja az ember igazi emberségét, amikor az ember úgy uralkodik a földön, hogy engedelmeskedik Istennek és szolgál az embereknek. Isten igéje tehát nem csonkítja meg és nem állítja félre az ember emberségét, hanem azt helyreállítja és kiteljesíti.

b) Az ember emberségének egyik jellemző sajátja, hogy van tudata: tudatos lény. Nem folytatok értekezést a tudat mivoltáról, de egyszerűen viszonyítom az igéhez. Isten igéje nem kapcsolja ki az ember tudatát, hanem igénybe veszi. Különböző misztérium-vallások jellemző sajátja az, hogy ha az istenség kinyilatkoztatja magát, akkor kikapcsolja az ember tudatát. Az eksztázis általános vallástörténeti jelenség. Az Újtestamentumra jellemző, hogy az eksztatikus jelenségekkel szembehelyezkedik, vagy legalább is visszaszorítja azokat. Olvassuk egyszer Jézusról, hogy testvérei haza akarják vinni, mert magán kívül van. Az apostolokat pünkösdkor részegeknek nézik. Festus Pált bolondnak mondja. De a feljegyzések mutatják, hogy beszédük tudatos volt és csak nagy felindultságuk

keltett ilyen félreértést. Jézus minden beszéde a tudatosság légnagyobb fokát mutatja. Ugyanezt látjuk Pál apostolnál is. Ebből a szempontból nagyon jellemző a nyelvekenskölással kapcsolatos közismert állásfoglalása.

c) Az ember tudatától különböztessük meg az ember értelmességét. Ez is jellegzetesen emberi sajátosság, de az igéhez való viszonya már sokkal bonyolultabb mint a tudaté. Az ember értelmének vannak bizonyos szabályai, amelyekkel a dolgokat egymással viszonyba és kapcsolatba hozza, s így érti meg, fogja fel azokat. Az ember értelme a logikába foglalt szabályok szerint működik, ért meg vagy nem ért meg valamit. Mármost Isten igéjéről lehet azt mondani, hogy az értelmes beszéd, mert épkezláb mondatokból áll. Pl. Isten emberré lett: tökéletes mondat, kifogástalan ítélet. Egy tényt szabatosan állapít meg. Viszont a tartalma az ember számára nem „érthető“, nem „magyarázható“. Az ember számára ez bolondság, ahogyan azt Pál apostol mondja. Valóban, amikor Isten az ember üdvösségére cselekszik, akkor azt úgy teszi, hogy az ember számára megfoghatatlan marad. Ez abban jut kifejezésre, hogy az ember azt nem érti, nem tudja a maga gondolkodási kategóriájába belefoglalni, meghaladja értelmét. Így kell Istennek cselekednie, hiszen megváltó munkája azt is jelenti, hogy az ember értelmét is visszatéríti igazi emberiségéhez. Ez pedig nem lehetséges másképpen, mint úgy, hogy az értelemnek egy bizonyos trónfosztást kell elszenvednie: elveszti Isten trónját, amelyet bitorolni szeretne. Más szóval: az értelem nem kerekedhet Isten fölé, ellenben teljes mértékben megkapja helyét és tiszteletét a maga emberségében: a világ uralmában, persze ott is úgy, hogy Istennek kell engedelmesskednie. Isten igéje nem semmisíti meg, hanem téríti az értelmet. Ezt mondja Pál apostol is Rm 12,2-ben: „Változzatok el a ti elmétek megújulása által, hogy megvizsgáljátok mi az Isten jó, kedves és tökéletes akarata“. Itt figyeljünk fel arra is, hogy egy bizonyos különbség van Isten igéje és az értelem viszonyában, ha megkülönböztetjük a törvényt és az evangéliumot. A törvényről, mint a világ rendjéről az embernek mégiscsak van valami tudása az igén kívül is, bár csak a kinyilatkoztatott törvényből tudja meg, hogy Isten rendje az, amit a világ vagy a társadalom változhatatlan rendjének ismer fel. Az evangélium tényei azonban valóban nem racionális tények. De ez sem jelenti azt, hogy az ember Isten üdvözítő cselekedetei és evangéliuma előtt félreteheti értelmét: sőt azt látjuk, hogy az apostolok értelmüket is használva gondosan vizsgálták az üdvösség tényeit (pl. a feltámadást), míg meghajoltak a megismerhetetlen, de mégis valóságos tények előtt. Így van helye a hitnek. Istenhez való viszonyban ez az egyetlen lehetséges magatartás. Erre mutat az ige értelmet meghaladó jellege. Szeretnék azonban még arra is rámutatni, hogy ebből nem következik mindig a paradox beszéd és a dialektika. Isten igéje szabatos és egyértelmű mondatokban szokott szólni, és kivételes esetektől eltekintve azokat nem is lehet egyszerűen a visszájára, ellentétére fordítani. Isten emberré lett: nem lehet melléje állítani azt, hogy nem lett emberré, vagy hogy Istenné is lett. Krisztus szereti a világot: ennek nem áll az ellentéte is, hogy gyűlöli a világot. Az ilyen meghatározások, hogy Jézus Isten is és ember is egyszerre, nem kifogásolhatók a teológiai fogalomtisztázásnál, de az Írás és az igehirdetés egyszerűbben és dinamikusabban beszél így: Isten emberré lett, Jézus Úrrá lett stb.

Teológiai tájékozódásunk összefoglaló eredménye tehát az, hogy Isten igéje és az ember embersége viszonyának nagyobb összefüggésében valóban megoldódik a hit és az értelmesség kérdése is. Isten igéje a hit által téríti az embert igaz emberségéhez, s ebben az igaz emberségben az értelem is megkapja a maga kritikai és szolgáló feladatát. Az ember értelme nem boldogul Istennel, mert Isten nem engedi, hogy az ember fölébe kerekedjék értelmével. Isten felé tehát egyetlen lehetséges magatartás a hit. A hit azonban nem nélkülözheti az értelem munkáját. Egyrészt szükség van az értelem kritikai munkájára, hogy az ember ne higgyen akármit. Másrészt Isten akarja, hogy az ember értelmével is szolgálja Őt, vagyis hogy Isten felismert akaratából levonja a következtetéseket az ember világi magatartása, munkája és szolgálata számára.

3. Felismeréseink következményeit szeretném néhány részletkérdésen bemutatni az egyházi szolgálat egyes ágaiban.

a) Az ige teológiájának áttörése után a homiletikában dominál az ige tiszta hirdetésének követelménye, ellenben majdnem teljesen elsohvadtak azok a fejezetek, amelyek az igehallgató ember személyével és a gyülekezet összetételével foglalkoztak, amelyek pedig a régebbi lélektani-szociológiai megalapozású homiletikában bőségesek voltak. Általános meggyőződéssé vált az, hogy az ige hirdetés egyetlen gondja Isten igéjének megszólaltatása az emberre való tekintet nélkül, hiszen Isten igéje saját erejénél fogva végzi el munkáját az emberben. Ennek az alapállásnak egyoldalúsága kevésbé volt feltűnő a gyülekezeti ige hirdetésnél, mert ott inkább el lehetett beszélni az emberek mindennapi kérdései fölött és ezzel együtt az emberek feje fölött. Ellenben hamar tűrhetelenné és tarthatatlanná vált ez a kazuális beszédeknel. Az ige teológiája lehetelenné tette azt a helytelen régebbi gyakorlatot, amely az alkalmi beszédben egyszerűen az alkalomnak adott szónoki kifejezést, s azt követelte, hogy az alkalmi beszédben is kizárólag Isten igéje szólaljon meg. Ezzel szemben azonban azonnal jelentkezett az az egyszerű gyakorlati és emberi követelmény, hogy az alkalmi beszéd egész mondanivalójával legyen tekintettel a kázusra, vagyis azokra, akiknek az szól. Minden gyakorló lelkész tudja, hogy az alkalmi beszéd nem mehet el az emberek feje fölött: az ígét mindenestől az alkalomban érdekelt emberekre vonatkoztatva kell hirdetni. Ezt a látásunkat azonban minden ige hirdetésre ki kell terjesztenünk. Nemcsak az alkalmi beszéd, hanem minden ige hirdetés a hallgatóra irányított beszéd. Változatlanul érvényesítenünk kell az ige teológiájának azt az alaptételét, hogy az ige hirdetésnek Isten igéjét kell szólnia, de az ígét sohasem lehet általában hirdetni. Minden ige hirdetésnél az a feladatunk, hogy Isten igéjét a hallgatóknak mondjuk el, a hallgatókra irányítsuk. De lehetséges ez? Nem úgy van-e, hogy nekünk csak hirdetni kell az ígét s egészen Isten dolga az, hogy a hirdetett ige hitet ébreszt-e? Figyeljük meg a következő különbségtételt. Valóban Isten ébreszt hitet, s az ige hallgatókra irányításával sem tudjuk biztosítani azt, hogy az hitet ébresszen. De az ígének hallgatókra irányítása mégis kötelességünk: Isten azért állít az ige szolgálatába valóságos élő embereket, hogy azok az ígével egyenesen a hallgatókat vegyék célba és így igéje egyenesen az emberekhez szóljon.

De hát hogyan irányíthatom az ígét a hallgatókra? Teljesen igaz az, amit pl. Thurneysen és sokan mások is mondanak, hogy először magam

számára kell hallgatnom az igét. Csakhogy ez így nem kielégítő. Ennek az igét hallgató ennek magába kell fogadnia a hallgatókat, egész világot, hogy a világ számára hallgathassa, azután a világ számára hirdethesse Isten igéjét. Az igehirdető óriási feladata az, hogy a világot megismerje, magába felvegye kérdéseit, azután hallgassa reá vonatkozólag Isten szavát, s abból megint hasonló komoly szellemi munkával megvonja a következményeket a világ minden dolgára vonatkozóan. Ez valóban hatalmas szellemi munka. De csak így kap helyet az ember az igében úgy, hogy az ige mégis neki szól, őt Isten elé állítja a maga teljes valóságában s minden ügyét az egyetlen középpont: a Krisztusban nyert bűnbocsánat felől világítja meg. Minden világraszóló igehirdető magában hordozza azt a világot, amelyhez szólt. Példa rá Luther, s ugyanúgy Augustinus és Chrysostomus is. Ha erre a nagy szellemi feladatra gondolunk, akkor fel kell szabadulnunk attól a félrevezető szembeállítás-tól, hogy Isten ügyének többet használ egy kisképességű hívő ember, mint egy nagyképességű hitetlen. Mert az nem is kétséges, hogy Isten a kicsinyekkel csúfolja meg a nagyok hitetlen bölcsességét. De a hiba nem a szellemi képességek nagyságában, hanem a hitetlenségben van. A helyes mértéket úgy kapjuk meg, ha arra gondolunk, hogy ha Isten ügyének nagy szolgálatot tehet egy kisképességű hívő ember, hát még mekkora szolgálatot tehet egy nagyképességű hívő ember, aki értelmét Isten szolgálatába állítja. Ebből a szempontból komolyabban kellene vennünk azt, hogy az ifjúságból igyekezzünk a legkiválóbbakat is megnyerni Krisztus ügyének és szolgálatának.

Témánkhöz szorosan kapcsolódik az igehirdetésre készülésnek és az igehirdetés felépítésének kérdése. Az elmondottakból világos az, hogy a tudatos készülés és az igehirdetés tudatos felépítése nem áll szemben sem a hittel, sem a Szentlélek munkájával, sőt ezek ezt a tudatos munkát nemcsak megkövetelik, hanem erősen serkentik is. Erről azonban nem szólok részletesen, mert más előadás körébe tartozik.

b)* A hit és értelmesség kérdésének egy változata állandóan foglalkoztatja az evangélikus liturgikát az igehirdetés és a liturgia, az ige és az úrvacsora viszonyával kapcsolatban. A felvilágosodás istentiszteletében jóformán csak a prédikáció maradt meg a lutheri liturgiából, mert a prédikáció volt leginkább racionalizálható, míg a liturgia többi eleme, főként az úrvacsora a felvilágosodás szemszögéből értelmetlenné vált nem racionalizálható tartalma miatt. Ma sokszor fordított irányú fejlődés észlelhető. Ebben sok helyes szempont mellett néha az az érv is felbukkan, hogy a ma embere — igehirdető és igehallgató — beleúnt az igehirdetésbe s kívánja a számára megfoghatatlan misztikus elemeket az istentiszteletben. A kérdés minden vonatkozását természetesen most nem tekinthetjük át, csak az adott témákra nézve emelek ki néhány fontos szempontot. Gondoljunk mindenképp először arra, hogy a reformáció mennyire szükségesnek tartotta a nép nyelvének érvényesülését a liturgiában, nyilván azért, hogy a liturgiát megóvják a misztikus félremagyarázástól, és hogy a nép számára „érthető“ liturgikus szövegek provokálják a részvevő gyülekezet hitét, amely persze nem racionális, de nem is misztikus. Gondoljunk arra, hogy Luther mennyire fontosnak tartotta a szerzetesi igék

* Ez a pont a szerző utólagos munkája.

„clara voce“ fennhangon mondását, hogy a hivek ezekből az igékből a titokzatosság élménye helyett azt ragadják meg hitükkel, ami üdvösségük szempontjából lényeges: ti. „érettetek adatott“ és „kiontatott bűnök bocsánatjára“. Gondoljunk arra is, hogy Luther milyen páratlan jelentőséget tulajdonított az istentiszteletben az élőszóbeli igehirdetésnek. Nem vezeti őt ebben sem racionalizmus, sem liturgiaellenesség, hanem egyedül az a tapasztalat, hogy ahol az igehirdetés nem végzi el hitet ébresztő feladatát, ott a liturgia többi részeit feltétlenül félremagyarázzák valami mágikus-misztikus irányba. A prédikációba belefáradt igehirdetőn és gyülekezeten nem segít tehát „több“ liturgiába való menekülés, hanem csakis az igehirdetés belső megújulása, amely a liturgia helyes értelméhez és használatához is elvezet. Másfelől viszont a racionalizmus jelenben sem csekély veszedelme miatt ne feledkezzünk meg arról, hogy az istentiszteletben nem véletlenül és feleslegesen van az igehirdetés mellett az úrvacsora a hozzátartozó liturgikus elemekkel. A felvilágosodás példája mutatja, hogy az igehirdetés könnyen racionalizálódik és spiritualizálódik, ha nem vezet oda Krisztus értelmet meghaladó, jelenlétéhez az úrvacsorában és ahhoz, ami a liturgia egyéb elemeit alkotja: bűneink megvallásához, a bűnbocsánat megragadásához és az üdvözítő Isten imádatához.

c) Az egyház katechetikai munkája az újabb időben visszakapta becsületét. Most bátran merünk tanítani, és tudjuk, hogy erre szüksége van a hitnek, mert nem marad az a hit, amely nem „theodidaktoz“. Inkább talán már annak hangsúlyozására van szükség, hogy a tanítás hitből hitbe történik, vagyis a tanítás feltételezi a hitet és célja is a hit. Hit nélkül tehát éppen a tanítás leglényegesebb része nem végezhető el.

Más ponton is szeretnék a hit és az értelem viszonyára rámutatni. A katechetikai munkában szükségünk van lélektani ismeretekre, általában a gyermek ismeretére. Ez a megismerés értelmi funkció, amelynek eredménye lényegesen befolyásolja módszerünket s az anyag megválasztását. Ellenben ezek az ismeretek semmiképpen sem határozhatják meg látásunkat a munka hitbeli lehetőségeire nézve, különösen nem a kis gyermekekénél. Sokáig lélektani szempontok tartottak vissza attól, hogy kis gyermekeknek hirdessük az evangéliumot, mert azok nem hihetik bűneik bocsánatát Krisztusban. Diákkoromban határozottan úgy láttuk, hogy nyolcéves korig még csak törvényt lehet hirdetni. De még újabb katechetika is akad, amely lélektani megfontolások alapján lehetetlennek tartja az evangélium hirdetését kis gyermekek számára. Tapasztalatok mutatják ennek helytelenségét, arról nem is szólva, hogy kis gyermekeknek is tartozunk az evangéliummal. Viszont megint a gyermek nagyon jó ismerete is szükséges ahhoz, hogy megtaláljuk azt a módot, ahogyan gyermekekhez közel hozhatjuk az evangéliumot.

d) Felismeréseinket érvényesítsük a lelkipásztorkodás terén is. Nem is régen a lelkipásztorkodástan jelentékeny része a lelkész személyével és a gyülekezet rajzával foglalkozott. Claus **Harms**, Löhe és mások az egész lelkipásztorkodástant a lelkipásztor személye köré építették. Az első világháború után következett az igei alapon álló lelkipásztorkodástanok sora, amelyek fő gondja volt az ige, a valóságos emberről kevesebb szó esett. Az ébredés egyik lelkipásztori típusa is úgy működött, hogy azonnal a Krisztus-kérdést szegezte szembe s követelte, hogy félre kell

tenni előtte az ember minden más világi kérdését. Ma az a kérdésünk, hogy hogyan szólalhat meg Isten igéje a lelkipásztorkodásban úgy, hogy megszólalhasson az ember kérdése is. Thurneysen lelkipásztorkodás-tanának a törésről szóló fejezetében foglalkozik ezzel a kérdéssel. Érződik rajta, hogy már tovább jutott benne, mint „Az ige szolgálatá”-ban, ahol egyetlen mondatban emlékezik meg arról, hogy az igehirdetőnek ismernie kell hallgatóit. Most már komolyan törekszik arra, hogy a lelkipásztorkodás valóságos párbeszéd legyen az ember és Isten igéje között. De azért kissé zavarónak érzem a törésről szóló nézetét. Mégiscsak az a benyomás támad, hogy az ember ügyét félretolja Isten igéje. Az természetesen igaz, hogy az embertől nem vezet út Isten felé, s ezért lehetetlen a lelkipásztori beszélgetést olyan menetben folytatni, hogy vaslogikával odavezessük, szinte odakényszerítsük az embert Istenhez. De van út Istentől az emberhez. Az emberré lett Ige nem állítja félre az embert, hanem felkeresi. Isten igéje mégiscsak az ember problémáiba kapcsolódik, azokra felel. Esetleg helyreigazítja a kérdést vagy kimélyíti, és úgy felel rá: de reá felel. Különbség van ebből a szempontból megint a törvény és az evangélium megszólaltatása között. A törvény természetesen közvetlenebbül kapcsolódik ahhoz, ami az embert eltölti, de az evangélium sem ráadásul jön az ember felé, hanem az emberben lévő hiányt tölti ki. Tanulhatunk ebben a tekintetben Jézustól. Lelkipásztori beszélgetései mindig az egy nagy kérdés körül forognak, de mindig szoros összefüggésben az illető ember sajátos kérdéseivel. A gazdag ifjú Istenkérdését gazdagságával hozza összefüggésbe. Nikodémus esetében az Isten országra vonatkozó szakszerű megállapítást fordítja személyesre. A vallásos kérdésekkel önmagát leplező samáriai asszonyt visszautalja élete igazi kérdésére, a bűnére s így ad végül minden kérdésre választ. De megint éppen a gazdag ifjú esete mutatja, hogy az igének ilyen személyes irányítása sem biztosítja azt, hogy az ige hitet kelt; ez valóban Isten kezében marad. Az irányítás mégis kötelességünk. S ez értelmünk munkája is, amellyel felmérjük annak helyzetét, akivel beszélünk.

Luther Márton: A keresztyén ember szabadságáról

„... Szóljunk most azon különféle cselekedetekről, amiket más emberek iránt kell gyakorolnunk. Mert az ember nem egymagában, nem csupán a maga testében él, hanem együtt él más emberekkel a földön. Nem is lehet el tehát irántuk való cselekedetek nélkül, hiszen kell velük beszélnie és érintkeznie. Azért a cselekedeteknél minden törekvésünknek szabadon és csakis arra kell irányulnia, hogy más embertársainknak, általuk szolgáljunk és javukat munkáljuk, semmi másra nem tekintvén, csakis amire másoknak szükségük legyen. Mert ebben áll az igazi keresztyén élet és itt a hit jókedvvel és szerejettel lát dolgához, amint Pál a galatáknak mondja (Gal 5, 6). Úgyszintén a Filippi-belieknek, midőn megoktatta őket (Fil 2, 1): „Ha van intés a Krisztusban, ha van szava a szeretetnek, ha van közössége a léleknek, ha teljessé akarjátok tenni az én örömetet, úgy hasson át titeket egyazon érület, egyazon egymás iránt való szeretet és szolgáljátok egymást és senki se nézze a maga hasznát, hanem ki-ki a másét is és azi, amire a másinak szüksége legyen...”

A BANDUNGI ERTEKEZLET ÉS AZ OKUMENÉ

Az Országos Esperesi Tanulmányi Héten elhangzott előadás

Isten iránti hálával mondhatjuk, hogy ma már egyre kevésbé kell kifejtteni a nemzetközi kérdéseknek az egyház látókörébe tartozó voltát. Egyházunkban egyre magától értődőbb dolog az emberiség nagy kérdéseivel való foglalkozás, mert egyre világosabban látjuk, hogy a keresztyén embernek és a keresztyén egyháznak egyáltalában nem mindegy, hogy mi történik a nagy világban az emberekkel, hogyan alakul az emberiség jövődjéje, milyen erők formálják azt s merre visz a jövő útja?

Az ökumenikus szolgálatok egyházunkban mindenfelé felélesztették a keresztyén felelősséget a világ sorsának alakulása iránt. Isten igéjében a fajok és népek eredetét és viszonyát illetőleg is útbaigazítást kapunk s így Isten előtti felelősséggel is képviselnie és hirdetni kell az egyháznak azt, amire Urától megbízást és küldetést nyert. Isten nemcsak a hívő embernek, nemcsak a gyülekezetnek, hanem a mennynek és földnek Ura, amint erről az Apostoli Hitvallásban is bizonyosságot teszünk, neki nemcsak a egyes lélek belső kérdéseire, hanem a világ és az emberiség alapvető kérdéseire nézve is van mondanivalója. Az egyház bizonyosságtételéhez szorosan hozzátartozik ez a világméretű perspektíva éppen annál a ténynél fogva, hogy az egyház a mindenség Úrának és Istenének az egyháza. Ez azt jelenti számunkra, hogy mi, amikor a népek egymáshoz való viszonyának a kérdéseire nyúlunk, azt keresztyén emberekként, egyházként, Isten színe előtti felelősséggel végezzük.

Éppen ezért, ha egészen röviden is, de fel kell idéznünk magunk elé mindazt a tanítást, amelyet a Szentírás tár elénk a népek egymáshoz való viszonyát illetőleg, hogy így erről a hitbeli bázisról és mérlegről tudjuk áttekinteni a népek törekvéseit és az egyházak velük kapcsolatos állásfoglalásait.

A népek egymáshoz való viszonyának biblikus szemlélete

A Szentírás minden kétséget kizáróan szól arról, hogy Isten az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette (Csel 17, 26). Ugyanezt hirdeti a Genézisben az emberiségnek az első emberpártól eredeztetett volta. Isten teremtői akaratóban gyökerezik tehát az emberek egymás közötti barátsága. A Biblia semmi alapot sem ad a fajok igazságtalan megkülönböztetésére, egymás közötti alá- és fölérendeltségi viszonyáról. Ha teremtésbeli adottságnak tartjuk is a nemzetek differenciáltságát, különböző történelmi, földrajzi, etnográfiai szituációját, de azzal tisztában kell lennünk, hogy a faji megkülönböztetés bármennyire szelídített formája is visszaélés, az adottságok bűnös kezelése. 1. Móz 11-ik fejezetében olvasunk arról, hogy a népek közötti ellenségeskedés büntetésképpen áradt el az emberi gonoszság miatt. A népek egészséges viszonyának megromlása tehát mindenképpen a bűn következménye. Isten szent és igaz-

ságos tervét az emberi nem egységére és az emberek testvériségére vonatkozólag összetörte a bűn ténye. Ábel kiontott vére az égre kiált, Isten haragja és büntetése sújtja az első embergyilkost, Kaint. A Bibliában Nimród alakja jelenti az első hatalmaskodót, a leigázót. 1. Móz 10, 8 szerint Nimród kezdett hatalmaskodni a földön. Foglalkozása, „a hatalmas vadász“, Jer 16, 16; Mikeás 7, 2 szerint embervadászt jelent. A Biblia sehol sem hagy kétséget afelől, hogy az embernek ember által való elnyomása, vagy népnek nép által való kihasználása gyűlöletes bűn az Isten szemében. A népek közötti ellenségeskedésnek pedig mindig egyiknek a másik által való elnyomása a gyökere.

Isten ígéje az egész emberi életet abban az alapvető meghatározottságban látja, hogy Jézus Krisztusban válik „kainé ktizisz“-szé az ember egész lényé. 2 Tim 3, 17 szerint az új ember minden jó cselekedetre felkészített ember. Amint Ádám bűne által minden emberre elhatott a kárhozat, aképpen Jézus Krisztus, a második Ádám által minden emberre elhatott az életnek megigazulása, — írja Pál apostol Rm 5, 18-ban. Mindez a népek egymáshoz való viszonya tekintetében azt jelenti, hogy amint az egy vérből teremtett emberiség testvérisége megromlott a bűn által, Jézus Krisztus által leomlanak a bűn okozta akadályok ember és ember között s benne és általa megáldatnak a föld minden nemzetségei. 1 Móz 12, 3-ban így ígérte Isten már az Ószövetségben, hogy Ábrahám magvában megáldatnak a föld minden nemzetségei. Ez az ígélet Jézus Krisztusban teljesedett és teljesedik be, ő az, aki által egymásra találhatnak és áldást szerezhetnek maguknak a föld minden népei.

Az Újszövetség hatalmas erővel hirdeti, hogy a pünkösdi csodában a népekre, nyelvekre, fajokra differenciálódott emberiség új egységet találhat Jézus Krisztusban, aki által leomlik minden választófal, amit a bűn és a gonoszság emelt ember és ember közé. A Cselekedetek könyve nagy részletességgel írja le, hogyan kap Péter apostol nagy leckét Istentől arra nézve, hogy „nem személyválogató az Isten, hanem minden nemzetben kedves Őelőtte, aki őt féli és igazságot cselekszik“ (Csel 10, 35). Külön kiemeli az Újszövetség, hogy teljes egyenlőség áll fenn a népek és nemzetségek között, hiszen Isten „semmi különbséget sem tett miközöttünk és azok között, hit által tisztítván meg azoknak szívét“ (Csel 15, 9). A Jézus Krisztusban való hit által történő megigazulás nem tesz különbséget ember és ember között, sem zsidó, sem görög között (Gal 3, 28).

Mindez annak a bizonyosága, hogy Jézus Krisztus váltsága és Szentlelke le tudja győzni az emberi bűn közösségrontó erejét a népek és fajok egymás közötti viszonyának terén is. Ugyanakkor ez a Jézus Krisztusban rejlő erőforrás arra kötelezi övéit, hogy éljék az egy vérből teremtett emberek testvériségét és minden erejükkel munkálják az emberiség egységét. Az egyháznak felelősséget kell éreznie az egész emberiség összetartozásáért, a közös emberi érdekekért, a népek és fajok egyenjogúságáért. Ezen a téren arra kell vigyáznunk, hogy az „egyházi“ és „profán“ feladatok és munka-

területek közötti felületes és elhamarkodott megkülönböztetéssel korán meg ne szökjünk kötelességeink elől, az egész emberi nemmel való szolidaritás vállalása elől. Az a tény, hogy a „kainé ktizisz“-ben omlanak le az embereket egymástól elhatároló válaszfalak, nem mentesíthet minket attól, hogy adószai vagyunk a világnak, az emberiségnek a szeretetével, amelyet úgy szeretett az Isten, hogy megszületett Fiát adta érte (Jn 3, 16). Mindez azt jelenti, hogy hamis az a képlet, amely szerint előbb a világ krisztianizálására van szükség s akkor magától megoldódnak az emberiség összes bajai, mert nincs erre vonatkozó bibliai ígéretünk. Ellenben az a kötelességünk, hogy részt vegyünk és támogassunk minden olyan világi és nemkeresztyén fáradozást, amely egybeesik keresztyén erkölcsi tanításunkkal a népek egymáshoz való viszonyát illetően. Mi a tisztán és helyesen hirdetett igével szükségképpen kell, hogy részt vegyünk az emberiség bajainak orvoslásában, az ige örök világító fényével szükségképpen szolgálnunk kell a népek gyűlöletének éjszakájában. De nemcsak az ígéhirdetéssel, hanem az egyházi szolgálati lehetőségek összességében, a keresztyén ember életfolytatásának egész területén kötelezve van a faji diszkrimináció elleni harcra s erről a kötelezettségéről nem feledkezhetik meg, amíg ebben a világkorszakban él, vagyis amíg egyház az egyház, amíg el nem jő a teljesség. A keresztyén alázat arra is kötelez bennünket, hogy amikor Isten úgy adja, akkor ne csak tanítsuk a világot, hanem magunk is tanuljunk tőle. A nemzetközi élet eseményei — Luther két kormányzásról szóló tanításának a fogalmaival dolgozva — az első kormányzás körébe tartoznak, ez persze nem jelenti azt, hogy a világnak is nem Isten volna az Ura s ne lenne feléje irányuló üzenet is. Mégis a világi dolgokban való eligazodáshoz sokat kell tanulnunk a világi ügyek szakértőitől és tudományaitól, hogy a magunk keresztyéni és egyházi szavát ezekben a dolgokban igazságosan, bölcsen, a valóságnak megfelelően hallathassuk s tönkre ne tegyük dolgunkat tájékozatlansággal, dilettantizmussal, műveletlenséggel.

Amikor most tehát az emberiség egyik döntő problémáját akarjuk vizsgálni, akkor meg kell ismerkednünk tárgyilagosan azokkal a kérdésekkel, amelyek a világban kialakultak s amelyek az emberek sokszáz milliójának életbevágó kérdései. Természetesen a mai problémák is régi keletűek s ezért ha mélyebben akarjuk megérteni őket, rövid visszapillantást kell vetnünk a múltba, a mai helyzet kialakulásának előzményeire.

Miről beszél a történelem?

A 15. század utolsó éveiben a pápa azzal döntötte el a színe előtt hevesen veszekedő spanyol és portugál követ vitáját, hogy a Földet ábrázoló térképen egy vastag vonallal kettéválasztotta a még ismeretlen területeket. Ami a vonaltól innen esett, az a spanyoloké, ami a vonalon túlra esett, arra a portugálok kaptak jogot az ismeretlen területek gyarmatosítására.

A spanyoloknak és portugáloknak újabb versenytársaik is jelentkeztek. VII. Henrik angol király 1496-ban felhatalmazta John

Cabot kapitányt, hogy igázza le és vegye birtokába azokat a területeket, amelyek még nem ismerik a keresztyénséget. Sok más európai király is parancsot adott ismeretlen területek felkutatására és meghódítására.

A gyarmatosítással együtt megindult a rabszolgakereskedelem. Csakhamar virágzó üzletgá fejlődött a négerekkel való kereskedelem. Anglia egymaga 1680-tól 1786-ig több mint kétmillió rabszolgát vásárolt, szállított és adott el. A legnagyobb forgalom idején 192 hajót állítottak be erre a célra s minden fordulónál 47 000 rabszolgát szállítottak. Később, amikor a rabszolgakereskedést már üldözték, titokban tovább folytatódott az üzlet. Derek Kartun angol újságíró így ír hiteles források alapján a rabszolgák szállításáról: „A rabszolgákat, mint baromfit, láda-ketrecbe csomagolták, amely semmi mozgást nem engedett meg a viharos tengeren megtett hosszú utazás alatt. A rabszolgák mindössze 18 hüvelyknyi széles helyen feküdtek a fedélközben. Kemény fekhelyükön csak úgy tudtak megfordulni, ha mindnyájan egyszerre mozdultak. A hajók annyira bemocskolódtak, hogy utazás után gyakran felgyújtották őket, mert nem akadt vállalkozó a kitisztításukra. Sokan meghaltak útközben, de az üzlet még így is kifizetődött...”

Livingstone szerint Afrikából évente legalább 350 000 embert hurcoltak el különböző országokba. A protestantizmus különösen is kivette részét a rabszolgafelszabadításért indított küzdelemből. Az angol parlament 1834-ben mondta ki a rabszolgák szabadságát, Dánia 1847-ben csak a rabszolgák gyermekeit szabadította fel, a francia köztársaság 1848-ban törölte el a rabszolgaságot, legtovább Amerika vívódott ezzel a kérdéssel, hosszú évek küzdelme és polgárháborúja után Lincoln elnök 1863-ban proklamálhatta a rabszolgaság eltörlését.

A rabszolgaság a 19. század második felében megszűnt, de a gyarmatosítás megmaradt. A gyarmatosító hatalmak berendezkedtek a meghódított területeken s modern fegyvereikre támaszkodva megszervezték a birtokbavett ázsiai és afrikai területeken a maguk gazdasági és politikai hatalmát.

De mekkorát változtak azóta a dolgok! Hol vannak már azok az idők, amikor az ázsiai és afrikai országokat az ott élő népek megkérdézése nélkül, a gyarmatosítók egymás közötti konferenciáin úgy adták-vették, mint az árut. Ha ma végigtekintünk Ázsia és Afrika országain, mindenütt hatalmas változásokat látunk. Ezeknek az új országoknak a képviselői vettek részt 1955. áprilisában a bandungi értekezleten.

A bandungi értekezlet

A bandungi értekezletet az öt úgynevezett Colombo-hatalom (India, Indonézia, Pakisztán, Ceylon és Burma) hívta össze. Ezeket azért nevezik Colombo-hatalmának, mert 1954-ben Colomboban határozta el az öt hatalom miniszterelnöke, hogy közös tanácskozásokon fogják összehangolni politikájukat. Az öt Colombo-hatalom 25 országot hívott meg a bandungi értekezletre. Ezek a következők: Afganisztán, Kambodzsa, Középfrikai Államszövetség, Kínai Nép-

köztársaság, Egyiptom, Etiopia, Aranypart, Irán, Irak, Japán, Jordánia, Laosz, Libanon, Libéria, Líbia, Nepal, Fülöpszigetek, Szaud-Arábia, Szudán, Szíria, Thaiföld, Törökország, Észak-Vietnam, Dél-Vietnam és Jemen. A meghívottak közül csak a Középfrikai Államszövetség utasította vissza a meghívást, az angol gyarmatosítók nyomására. Az értekezleten az egyes hatalmak miniszterelnökei és külügyminiszterei vettek részt, tehát a konferencia az egyes országok hivatalos nemzetközi konferenciája volt.

Ha röviden megismerkedünk a bandungi értekezleten részt vett államokkal, akkor először tekintsünk az ázsiai országokra. Ázsia Földünk legnagyobb és legnépesebb világrésze, területe négy és félszer nagyobb, mint Európáé. Mintegy ezernégy száz millió embernek nyújt otthont, vagyis Ázsia országaiban lakik az egész emberiségnek több mint a fele. Kiterjedése oly nagy, hogy területén három éghajlati öv is húzódik: a hideg-, a mérsékelt- és a forró-öv. Ázsia lakosságának nem sokkal kevesebb, mint a fele népi demokratikus országokban él. A Szovjetunió ázsiai köztársaságaiban már a kommunizmus épül. A kínai népköztársaság, a vietnami demokratikus köztársaság, a mongol népköztársaság és a koreai népi demokratikus köztársaság a szocializmus útján haladnak. Van azután olyan független országok, mint India, Indonézia és Burma, ahol nemzeti szellemű polgárság van hatalmon. Ezekenkívül több olyan ázsiai ország van még, amelyek részben vagy egészben gyarmatosító hatalmak befolyása alatt állnak, sőt van olyan is, amely még ma is gyarmat, mint pl. Malájföld.

Az ázsiai országok sorából a burmai értekezleten részt vett hatalmak közül a 600 milliós hatalmas kínai népköztársaság hat évvel ezelőtt léküzdött minden gyarmati függőséget s ipara óriási léptekben fejlődik. A vietnami demokratikus köztársaság 80 éves francia gyarmati elnyomás után fegyverrel a kezében harcolta ki szabadságát, 8 éves háború után. Indonézia, „az ezer sziget országa“ háromszázötven éven át állt a holland gyarmatosítók uralma alatt. 1945-ben fegyveres harccal szabadította fel önmagát a japán uralom alól, az 1949-ben kötött hágai szerződésben pedig Hollandia kénytelen volt lemondani a gyarmati rend háború előtti visszaállításáról. A háromszázhatvan milliós India alig egy évtizeddel ezelőtt még Anglia egyik legrégebb gyarmata volt. A második világháború után kénytelenek voltak függetlenséget adni Indiának a brit államszövetség keretében. De beszélhetünk Burmáról is, vagy a feudális viszonyok között élő arab országok nagy részéről, Szíriáról, Szaud-Arábiáról, Jemenről, amelyek kormányai a közvélemény nyomására nem hajlandók támadó katonai szövetségekbe lépni.

De nemcsak Ázsiában találkozunk ezekkel a változásokkal, hanem Afrikában is. Afrika a második legnagyobb földrész Ázsia után. Háromszor akkora, mint Európa. Lakosságának száma területéhez képest alacsony: 198 millió. Afrikában ma korunk egyik legfontosabb harcát vívják. Bonyolult harc ez. Afrikában majdnem mindenütt mélyről fakadó, szüntelen és haragos erjedés van folyamatban a gyarmati rendszer ellen. Hat afrikai ország vett részt a

bandungi értekezleten. Ahol valamikor Hajós Henrik portugál herceg partraszállt, s az első négereket rabszjira fűzte, ma az Arany-part nevű ország terül el. Miniszterelnöke az egykori rabszolgák leszármazottja: néger, s úgy nevezik messze földön, hogy az első fekete miniszterelnök. Egy másik afrikai országban, Egyiptomban pedig a nemzeti mozgalom néhány évvel ezelőtt kivívta az angolokkal 1936-ban kötött s Egyiptomra lealázó szerződés felmondását. Tavaly az angoloknak el kellett hagyniok Egyiptomot. A francia Észak-Afrikában már csak tankokkal tudják fenntartani a gyarmati rendszert. Kenya népe pedig felszabadító harcot folytat a brit gyarmatosítók ellen. *Erskine* tábornok keletafrikai angol főparancsnok szerint katonai módszerekkel sohasem vethetnek véget a kenyai felkelésnek.

Vannak azonban olyan országok is, amelyek még mindig a gyarmatosítók befolyása alatt állnak. Ilyen például a Fülöp-szigetek, Malájföld, Thaiföld, Pakisztán. Törökország a nyugati katonai tömbhöz való csatlakozásával kapcsolódott a gyarmatosító hatalmakhoz. Gyarmatosító befolyás érvényesül Ceylonban és Irakban is. Iránban jelenleg nagy terrort próbálja a kormány elfojtani a néhány évvel ezelőtt fellángolt nemzeti mozgalmat. Az elmúlt hónapokban proklamálta magát független államként Szudán.

Ebből a vázlatos áttekintésből is kitűnik, mennyire mozgásban és erjedésben van az ázsiai és afrikai népek élete. Mi e hatalmas változások oka?

Miért változott meg mégis a helyzet? Azért, mert van egy olyan erő, amellyel szemben a gyarmatosítók tehetetlenek, s ez: Ázsia és Afrika évszázadokon át sötétségben tartott, elnyomott és kiszípolozott népeinek öntudatra ébredése, végeredményben az igazság érvényesülése, a népek egyenjogúságának az érvényesülése. A változások főoka, hogy van Szovjetunió és hogy van győzelmes kínai forradalom. A volt gyarmati népek előtt beszédes példa a Szovjetunió ázsiai köztársaságainak és a kínai népköztársaságnak hatalmas fejlődése. Láthatják, hogy meg lehet szüntetni a gyarmati rendszert, meg lehet szüntetni az éhínséget, s a tervgazdálkodás nyomán gyárák, eröművek nőnek ki a földből, szabályozzák és gátak közé kényszerítik azokat a folyókat, amelyek évről évre kiléptek medrükből, s hatalmas területeket tesznek virágzóvá és termővé. Lehet-e csodálkozni, hogy a Szovjetuniónak, Kínának és más szabaddá lett országoknak a példája, ahol emberi és kulturált életet adtak az egykor rabszolgaságban tartott millióknak, vonzóan hat az ázsiai és afrikai országok népeire?

A bandungi határozatok

Ilyen előzményekkel és ebben a légkörben ült össze a bandungi értekezlet 1955. április 18-án, Jáva szigetének a legenyhébb és leg-egészségesebb éghajlatú nagyvárosában, a hétszázezer lakosú Bandungban. Az értekezletet Szukarno indonéz elnök ezekkel a szavakkal nyitotta meg: „A földön végigsöpört a nemzeti ébredés és az újjászületés orkánja, megrázkódtatta, a jobb jövő irányába terelte és

tereli továbbra is a földi életet.“ Majd kemény szavakkal elítélte a gyarmatosítás rendszerét. Az értekezlet elején a török, az iraki, majd a ceyloni küldött megpróbálta zsákutcába vinni a tanácskozást, azonban az egyhetes értekezletnek mégis sikerült a legalapvetőbb kérdésekre nézve közös nevezőre jutnia, s a közös határozatot mind a 29 ország elfogadta.

„Az értekezlet részvevői — hangzik a zárónyilatkozatban — egyetértenek a következőkben: a) a gyarmati rendszer mindenféle megnyilatkozásában bűn, amelynek gyorsan véget kell vetni; b) népek alávetése idegen uralomnak, leigázásnak és kizsákmányolásnak az alapvető emberi jogok megtagadását jelenti és ellentétben van az ENSZ alapokmányával, hátrányos a világbéke és a nemzetközi együttműködés előmozdítása szempontjából; c) az értekezlet támogatását nyilvánítja minden ilyen nép szabadsága és függetlensége ügyének; d) az értekezlet felszólítja az érdekelt hatalmokat, hogy adják meg ezeknek a népeknek a szabadságot és a függetlenséget.“

A nemzetközi helyzetben óriási jelentősége van annak, hogy a 29 ázsiai és afrikai ország bandungi zárónyilatkozatában egyöntetűen sikrasszállt a nemzetközi leszerelés és az atomfegyver betiltása mellett, s ezzel az egész békeszerető emberiség egyik főkövetelését tette magáévá.

„Az értekezlet véleménye szerint — állapítja meg a zárónyilatkozat — elengedhetetlen a leszerelés, elengedhetetlen az atomerő és termonukleáris fegyverek gyártásának, az azokkal való kísérletezésnek és azok felhasználásának betiltása, ha meg akarjuk menteni az emberiséget és a civilizációt a teljes pusztulás veszélyétől. Az értekezlet véleménye szerint Ázsia és Afrika itt összegyűlt nemzeteknek az emberiség és a civilizáció iránti kötelessége, hogy nyilvánítsák: támogatják a leszerelést és ezeknek a fegyvereknek betiltását, hogy felszólítsák az elsősorban érdekelt nemzeteket és a világ közvéleményét: valósítsák meg ezt a leszerelést és ezt a tilalmat.“

Nagy győzelme ez a békéért, az új háború előkészítése ellen harcoló népeknek. A bandungi konferencia pontjai kimondják valamennyi nemzet szuverénitásának tiszteletbentartását, valamennyi emberfajta és nemzet egyenlőségének elismerését, s más nemzetek belügyeibe való be nem avatkozást, a tartózkodást az agressziótól, minden nemzetközi vita békés eszközökkel való rendezését.

A zárónyilatkozat kijelenti, hogy az értekezlet részvevői meg akarják teremteni a közeledést és az együttműködést országok között, hogy így közös álláspontot kialakítva egységesen lépjenek fel az államaikat érintő kérdésekben. Az egykori gyarmati országok népei, amelyeket a gyarmatosító hatalmak egymás ellen olyan sokszor kijátszottak, s viszályokat szítva soraikban, egymás ellen úszítottak, ma már mindjobban felismerik, hogy nem ellenségei, hanem barátai egymásnak. Ezt a törekvést szolgálja továbbá a bandungi értekezletnek az az ajánlása is, hogy „a részvevő országok a nemzetközi fórumok előtt előzetesen beszéljék meg álláspontjukat,

hogy a lehető legnagyobb mértékben mozdítsák elő közös gazdasági érdekeiket". Ugyancsak az ázsiai és afrikai országok kölcsönös megértésének nagy ügyét segítik elő azok a határozatok is, amelyeket a konferencia a kulturális együttműködés növelésére fogadott el.

A bandungi értekezlet jelentőségét jellemzően foglalta össze a „Yorkshire Post” című angol újság, amikor ezt írta: „Bandung az emberiség ügyeinek nagy fordulópontja. A Bandungban képviselt s a világ lakosságának felét magukba foglaló országok most már elérték a felnőtt népek öntudatát. Ennek tanulsága pedig nyilvánvaló. Ezek az országok már elszakadóban vannak a nyugattól.” A „Der Bund” című svájci lap pedig így ír: „Az értekezleten képviselt államok többsége néhány esztendővel ezelőtt még nem is létezett. Nem volt szuverén kormányuk, hanem a fehér ember gyarmati uralma alatt sínylődtek. Egyesek közülük ma már nagyhatalmak sorába emelkedtek és államférfiaik döntései többet nyomnak a nemzetközi politika mérlegének serpenyőjében, mint néhány olyan ország kormányának szava, amelynek egykor nagy gyarmatai voltak.”

A bandungi értekezlet és az ökumené

A következőkben tekintsük át, hogy ehhez a nagyjelentőségű nemzetközi eseményhez milyen kommentárt fűztek egyházi részről, mi volt a bandungi értekezlet keresztyén visszhangja?

Ha visszagondolunk mindarra, amit az előadás elején a Szentírásnak a népek egymáshoz való viszonyáról szóló tanítása összefoglalásában hallottunk, azt gondolhatnánk, hogy a bandungi értekezlet jó és helyes, — bár világi — eredményeivel alaposan és kellő értékeléssel foglalkoztak az egyházak. Sajnos, ennek az ellenkezője az igaz. A bandungi értekezlet nem kapott jelentőségéhez méltó helyet az egyházi megnyilvánulásokban, holott a keresztyén-ség elvi álláspontjáról nézve ugyancsak igazságos és helyes, a népek békés egymásmellett élését előmozdító törekvések nyilvánultak meg azon.

„Miért nem ment el az egyház Bandungba?” címmel figyelemre méltó cikket közölt a Dzsakartában élő Barth Kristóf misszionárius, a nagynevű bázeli teológus fia, az „Evangelisches Missionsmagazin” című folyóirat hasábjain. Megállapítja, hogy a keresztyén misszió szempontjából is oly jelentős konferenciát a nyugati sajtó általában agyonhallgatni igyekezett, és az Egyházak Világtanácsa is elmulasztotta a megnyilatkozás kedvező alkalmát. Cikke bevezetőjében arról ír, hogy a konferencián mindkét földrész békéjéről és szabadságáról volt szó. Általános helyesléssel találkozott az az elv, hogy a „színes” világban nem lehet béke addig, amíg csak egy néptől is elveszik az önkormányzat jogát. Ezen a konferencián kaptak először alkalmat a színesek arra, hogy szabad népekként szabadon beszéljenek. Bandungban úgy tárgyaltak, mint egyenlők az egyenlőkkel, és éppen ez az, ami a konferenciának általunk alig érthető fényt és értéket adott. Több szónok emlékeztetett arra az árra, amelybe a bandungi találkozó került. Ennek a világ-

nak nincs annyi vize, hogy el tudná mosni azt a sok vétket, amit négy évszázadon át Ázsia és Afrika népei ellen elkövettek. Afrika delegátusai még Bandungban is alig mertek szólásra emelkedni. Ez a földrész úgy áll a történelemben, mint a szenvedő földrész, amely mindent eltűrt, anélkül, hogy valakinek is szenvedést okozott volna. Bandung sem a megtorlásért kiáltott és tudatosan lemondott arról, hogy a megtorlást állítsa szembe a „fehérek“ faji örületével. Azonban azt követelte, hogy ennek a botrányos helyzetnek egyszer már véget kell vetni.

A konferencia egyik legnépszerűbb alakja lett néhány nap alatt Csou En-laj kínai miniszterelnök. Ennek az a magyarázata, hogy kész volt a delegátusokkal testvéri módon egy asztalhoz ülni és a Kínai Népköztársaság elleni támadásokat azzal hátrította el, hogy delegációja nem a különbözőségek kiélézése végett jött, hanem a közös ügyben való együttműködésért.

Az Ökumenének a bandungi konferenciától való távolmaradásáról Barth cikke ezt írja: Wirnburn T. Thomas, aki az egyetlen egyházi megfigyelő volt Bandungban, joggal emlékeztetett itt arra az ígére, hogy „a világ fiai a maguk nemében okosabbak a világoság fiainál!“ Sem az Egyházak Világtanácsa, sem az indonéziai Egyházak Tanácsa, sem más egyházi vezetőség nem vett részt nyilvánosan a bandungi eseményekben. Pedig mit jelentett volna, ha az üdvözetek felolvasása közben az egyház hangja is megszólalt volna, legalábbis utalva arra, hogy az egyház — vétességének tudatában — most komolyan kész hozzájárulni a maga módján mindkét földrész felszabadulásához és megbékéléséhez! Hát feleslegesnek, vagy túlságosan merésznek tartották, hogy az evanstoni vonalat érvényesítsék, azaz Evanston konzekvenciáit konkrétan és nyíltan levonják? A delegátusok között elegendő voltak olyanok, akiknek nem volt sejtelmük a keresztyén misszió munkájának a színes népek ébredésére tett hatásáról, és örömet hallották volna, hogy az egyház miként vélekedik Bandungról. Sajnos, ezt az alkalmat elmulasztották. Nehru miniszterelnök egy kérdésre azt felelte, hogy a misszionáriusok vízumkorlátozása Indiában pusztán politikai intézkedés az idegen befolyás ellen. Ebből nyilvánvaló, hogy a missziói munka változatlanul és újra meg újra olyan gyanúban áll, hogy nyugati érdeket és célokat szolgál, és ezért világos szó ezen a téren igazán helyénvaló lett volna. Bizalmatlanok velünk szemben (mégpedig nemcsak a népi Kínában!) és az egyház hallgatása Bandunggal kapcsolatban, bizony nem járult hozzá ahhoz, hogy a bizalmatlanságot eloszlassa.

Christoph Barth az „*Evangelisches Missions-Magazin*“ 1956. januári számában azzal igazítja helyre a júliusi számban írt cikkét, hogy azóta tudomására jutott két egyházi megnyilvánulás a bandungi értekezlettel kapcsolatban. Az indonéziai egyházak tanácsának titkársága és az ausztráliai egyházak szövetsége áldáskívánó távirattal fordult a bandungi értekezlethez, amelyet az értekezlet elnöksége levélben meg is köszönt. Ez a tény persze csak annyiban módosítja a Ch. Barth cikkében foglaltakat, hogy a „fiatal“ egy-

házak részéről megtörtént a rokonszenv nyilvánítása, de az ökumenéről írottak érvényessége változatlanul fennáll Ch. Barth cikkében.

Christoph Barth cikke mellé oda kell állítanunk a „*Kirchenblatt*“ 1955. május 26-iki számának „Vallási kérdések a bandungi konferencián“ című cikkét, amelyben az ökumenikus sajtószolgálat indonéziai tudósítója, Dr. Winburn T. Thomas tudósításában áttekintést adott azokról a vallási kérdésekkel kapcsolatos nyilatkozatokról, amelyek ezen a nagyjelentőségű találkozáson, amelyen Ázsia és Afrika vezetői államférfiai vettek részt, elhangzottak.

W. T. Thomas jelentése szerint *Szukarno*, az Indonéz állam elnöke, megnyitó beszédében a következőket jelentette ki: „A világnak a világ e részében kimagasló jelentősége van. Minden bizonnyal több vallással találkozunk, mint a föld másik felén. A mi földrészekünkön ringott a vallások bölcsője. Leértékelnök a vallások jelentőségét, ha nem látnánk be azt, hogy valamennyi hitfelekezet tanításában szerepel az az alapvető követelmény, amely türelmeséget kíván, mert azt hangoztatja, hogy élni akar és másokat is ezért élni hagy. Ha valamely vallás követői nem készek arra, hogy ezt a meggyőződésüket nem terjesztik ki más vallások számára és hogyha az államok nem teljesítik jogukat, hogy valamennyi vallási irányzatnak hasonló jogot biztosítsanak, — szintén félreértésben vannak. Ha az ázsiai és az afrikai országok nem ismerik fel e tekintetben való elkötelezettségüket és azt nem teljesítik egyakarattal, akkor a vallásos hitben szunnyadó erők bomlasztókká válnak és végül is meg fogják semmisíteni azt a nehezen kiharcolt szabadságot, amelyet Ázsia és Afrika nagy részén saját erejük összefogásával kivívtak.“

Sir John *Kotelawala* ceyloni miniszterelnök leszögezte, hogy Ázsia és Afrika népei a történelem folyamán most első ízben rendelkeznek azzal a hatalommal, hogy világkérdések megtárgyalása kapcsán a szellemi élet tartalma és alapja felől, valamint az emberi méltóságnak megfelelő etika kérdéseiben tanácskozzanak. Valamennyi vallást jellemzik ezek a szellemi értékek. „Valamennyi nagy vallási tanító megegyezik abban — mondotta Sir John Kotelawala —, hogy az emberiség a maga javát sohasem gyűlölettel és erőszakkal, hanem az együttérzéssel, békére való készséggel és jóakarattal éri el.“ Már Buddha megmondotta: „Ellenségeskedést egyetlen időben sem sikerült még ellenségeskedéssel legyőzni, kizárólag csak nem-ellenségeskedéssel. Ez örökérvényű törvény.“

Az abesszíniai delegáció vezetője előadásában azt emelte ki, hogy Abessziniának ősrégi hagyománya a vallási türelmesség. Ez egészen a IV. évszázadig, vagyis a keresztyénséghez való megtérés idejéig nyúlik vissza és az izlám vallásának megalapítója tanításában is kifejezett elismerést nyert. „Nem engedhetjük meg, hogy azoknak a javaslatoknak a hatékonysága és méltósága, amelyeket mi a világbéke érdekében hoztunk, faji és vallási fanatizmus következtében meggyengüljön.“

A teljes ülés folyamán oly gyakran vetődtek fel a vallási kérdések, hogy *Csou En-laj* kínai miniszterelnök rögtönzött felszólalá-

sában a konferencia második napján a következőket nyilatkoztatta: „Mi kommunisták, ateisták vagyunk, tiszteletben tartjuk mégis mások vallási meggyőződését. Abban reménykedünk, hogy ezek is éppúgy tiszteletben tartják a vallástalanok meggyőződését. Kínában sokmillió kommunista mellett sokmillió mohamedán és buddhista él, ezenkívül még több millió protestáns és katolikus. Az itt jelenlévő delegáció tagjai között egy kegyes mohamedán imám is van... Azok az idők, amikor vallásháborúkat szítottak, a múlt emlékei közé kell, hogy tartozzanak.“

Mindez azt mutatja, hogy a népek függetlenségéért és békéjéért folytatott küzdelem nem feledkezik meg a keresztyén egyházak és a világvallások szolgálatáról sem, hanem azok segítségére is számít az emberiség jövője érdekében.

Sőt most már egyre gyakrabban hallható, hogy a keresztyén-ségnek nem szabad lemaradnia a mohamedánizmus és a buddhizmus mellett az emberiség javáért végzett fáradozásokban, hanem fokoznia kell tevékenységét, ha valóban hűséges akar maradni az egyház Urának emberszeretetéhez. Így például az olasz Palmiro Togliatti egyik nagyszabású beszédében a katolikus táborra és a pápának az atomkísérletek betiltásával és az ellenőrzött leszerelés kérdésével kapcsolatos álláspontjára utalva, felszólította az olasz kormányt, hogy ezeket a javaslatokat tegye az enyhülés céljait szolgáló olasz kezdeményezés alapjává, a katolikusokat pedig felhívta, hogy a bandungi értekezleten meghatározott öt pont tekintetében foglaljanak el olyan álláspontot, amely lehetővé teszi számukra, hogy ne maradjanak le például a nagy muzulmán és buddhista tömegek állásfoglalása mögött.

Ugyanakkor számos örvendetes jel mutat arra, hogy a világkeresztyénség is egyre nagyobb figyelmet szentel az emberiség nagy kérdéseinek. Ezek sorában például a Magyar Ökumenikus Tanulmányi Bizottság által készített hozzászólás az evanstoni témához is kiemelte, mennyire nagyraértékelik a magyarországi evangéliumi egyházak az Egyházak Világtanácsa főtitkárának dél-afrikai látogatását és szolgálatait. Ennek gyümölcsei megmutatkoztak az Egyházak Világtanácsa lucknowi határozatában és a tag-egyházak részéről ezekre adott helyeslő visszhangokban. Maga Evanston is sokat jelentett ezen a téren. A főtéma V. altémája „Az egyház a faji és ethnikai feszültségek között“ címmel alapos teológiai megvilágítást nyert. Az ún. fiatal egyházak részéről pedig mély benyomást keltett ebben a vonatkozásban Peter Kwei Dagadu aranyparti néger lelkész Afrika és Ázsia keresztyéneinek hangját megszólaltató előadása. Evanston után is állandóan napirenden lévő kérdés az Ökumené folyóirataiban s olykor a Lutheránus Világszövetség folyóirataiban is a fiatal egyházak problematikája, vagy a faji és ethnikai feszültségek enyhítésének teológiai feldolgozásai. Sőt újabban van olyan határozat is, hogy ezután az Ökumené részt vesz a nemzetközi konferenciákon.

Hálával és örömmel kell vennünk mindazt, amit az Ökumené a faji kérdésben — Istennek legyen hála — szinte bámulatos egyet-

értésben elmondott, de most már inkább annak a szükségét érezzük, hogy az egyházaknak az emberiség jövőjéért, a népek egymás közötti békés együttéléséért, a faji és ethnikai feszültségek enyhítéséért érzett felelősségének megnyilvánulásai közelebb jussanak a népek függetlenségéért és békés egymásmellett éléséért küzdő mozgalomhoz, hiszen nemkeresztyén alapon történő idevonatkozó nagy eredmények és események a maguk erkölcsi jelentőségében az egyház számára önmagukban is értékesek.

Nem kétséges, hogy korunk özönével tárja elénk az egészen konkrét feladatokat, ahol a keresztyén szeretetnek meg kell nyilvánulnia a faji és ethnikai feszültségek megszüntetése érdekében. A sok példa közül csak egyet lássunk. Az *Associated Press* hírügynökség tudósítójának Montgomeryből (Alabama állam) keltezett jelentése szerint 1956. március 19-én 93 négernek, közöttük 25 lelkesnek kellett megjelennie a bíróság előtt, mivel nem voltak hajlandók azokat a városi autóbuszokat használni, amelyekben az állam törvényei értelmében különhelyek vannak fenntartva a négerek és fehérek számára. Azzal vádolják őket, hogy irányították Montgomery város autóbuszközlekedésének 16 hetes bojkottját.

Íme, ennyire nem elméleti kérdés a faji diszkrimináció, ennyire napjainkig érő probléma a színes emberek egyenlőségének kérdése.

A bandungi konferencia bemutatta az emberiségnek, hogyan ébrednek öntudatra az egykor elnyomott népek, s micsoda óriási perspektíva rejlik ezeknek a népeknek az ébredésében és felemelkedésében. Ez természetesen azt jelenti, hogy bealkonyodott a gyarmati korszaknak, pedig a Nyugat jóléte és gazdasági rendje elősorban a gyarmati kizsákmányolásra épült. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogyha a gyarmati bilincsek lerázása a Nyugatot gyengíti, akkor ezzel szükségképpen erősíti a népek békevágyát és új társadalmi, politikai és gazdasági rend kialakulását. A bandungi értekezlet rámutatott arra, hogy a világon milyen roppant erők indultak meg a kapitalizmus gyarmattartó rendszere ellen. Ennek a százmilliókat magába foglaló törekvésnek a fényében mennyire torz módon hat egyes amerikai államférfiaknak az üzenete, amely szerint a népi demokratikus országokban szeretnék visszaállítani a kapitalizmust. Az emberek százmillióinak hőmpölygő akaratával szemben senkinek sem sikerülhet visszafelé forgatni a történelem kerekét.

A bandungi értekezlet hatásában és következményeiben tovább él a népek között s tovább fog erősödni a megindult mozgalom a népek szabadságáért, biztonságáért és békéjéért. Ennek az erkölcsi erőnek a támogatása a mi keresztyén kötelességünk is, mert ez az út a feszültségek enyhülésének és a békés egymásmellett élésnek az útját jelenti.

LELKÉSZI KÖZÉLET

Látogatást tettem az egyik szórványegyházközségben, amelynek három nagyobb központja van és amelyben még vagy hat-nyolc helyen tartanak rendszeresen istentiszteletet. Templomuk mincs az egész szórványban. Ez elég nyomorúság, de a szórványegyházközség mégis jól el van látva igehirdetéssel és a lelkész, aki ott dolgozik, szorgalmasan látogatja a csoportokat. Anyagilag sincs rossz helyzetben ez a gyülekezet. A hivatalvizsgálat során azonban nagy hibát találtam. A lelkész még a második elődje által készített egyházközségi névsort használta, amit időnként kijavítottak és amely egyszerre volt kimutatás a személyi változásokról, lakásváltozásokról, családi adatok változásáról és az egyházközség fenntartásához nyújtott hozzájárulásokról. A bejegyzésekről nem lehetett tudni, hogy melyik évből valók és az egész valóban csak annak a lelkésznek jelenthetett eligazodást, aki ezeket a kusza feljegyzéseket maga csinálta. Ez a „mindenes-irka“ már inkább irka-firkának számított és az volt a kérdésem, vajon mi történik itt, ha az ott szolgáló lelkészt máshová helyezjük és megérkezik az új lelkész, akinek át kell vennie a munkát. Hogyan fog az tájékozódni ilyen feljegyzések alapján? A fiatal lelkészek általában nem szeretik az adminisztrációt. Hivatali rend nélkül azonban a legjobb lelképásztori munka is szétesővé válik és főként folytathatatlan egy következő lelkész részéről. A lelkészi hivatalok hivatalos rendjét szabályoztuk. Ahhoz mindenkinek tartania kell magát. Az egyházközség ügyvitelének pedig egyik legdöntőbb része a pontos nyilvántartás a hívekről. Vajon még hány helyen találunk a szórványokat ilyen állapotban?

Ugyanebben az egyházközségben a presbiterekkel és a lelkésszel folytatott beszélgetés során azt találtam, hogy a szórványegyházközség egyetlen istentiszteleti helyén sem használják a teljes istentiszteleti liturgiát. Ezek az emberek, akik itt egyébként rendszeresen hallanak evangélikus igehirdetést és azért szépen áldoznak, egyáltalában nem ismerik az evangélikus istentiszteletet. A lelkésznek az volt a véleménye, hogy mivel több csoportban még harmónium sincs és mindenütt rövid az idő a szórványistentisztelet megtartásához, lehetetlen a szórványhíveknek megtanítani a liturgiát. A presbitereknek az volt a véleményük, hogy „azért ezt meg lehetne próbálni“. Én elrendeltem, hogy három hónapon belül vezessék be elsősorban a nagyobb létszámú csoportokban a teljes istentiszteletet. A lelkész három hónap múlva jelentette, hogy a rendeletet végrehajtotta s hogy az a híveknek nagy örömet okoz. Ez az egyébként jól dolgozó lelkész egyszerűen folytatta elődei helytelen gyakorlatát és átvette elődei kényelmét. Egyik sem gondolt azonban arra, hogyha ezek a szórványhívek evangélikus templomba jutnak, milyen idegenül fognak résztvenni az országos egyház rendes istentiszteletén. A szórványokban is szolgálnunk kell a teljes evangélikus istentisztelettel. Vajon hány szórványban volna hasonló a helyzet?

Dunántúl két elnéptelenedett gyülekezetét egygyé szerveztük. Még így is úgy látszott, hogy alig élhet meg benne egy családos lelkész. Egy éven keresztül aggódva figyeltük, mi történik az odahelyezett lel-

késszel, aki addig is igen hányatott sorsban részesült anyaszentegyházunkban. Aggódásunkat azonban egy éven belül nagy öröm váltotta fel. A lelkész szorgalma meghozta a fordulatot. A parókia kertje hatalmas. Majd egy kishold. Az elődök azonban sohse törődtek vele. Hol a harangozó, hol ez, hol az művelte meg felesben. A lelkész most megművelte sajátmaga. A hívei felvidéki magyar gazdák, azok jól elmagyarázták, hogyan csinálja. Maga még utánatanult. Ami munkát tengerire és burgonyára fordítani lehet, azt mind ráfordította. A legjobb természetmérése lett a faluban. A presbiterek mosolyogva mondták, hogy maguk között kinevezték „minta-gazdának“. A tengerit nem adta el. A beszolgáltatást gabonából teljesítette. A tengeriből sertéseket nevelt, egyet az államnak szerződésre, egyet pedig magának. Ez már szinte ingyenbe volt. Most kezdi a harmadik tavaszt ebben az egyházközségben. Egyike a legmegelégedettebb lelkészeknek. Az egyházközség és a község is tiszteli. Dolgozik, mint a hívei és nagyon jól elvégzi az igehirdetés és lelképásztorkodás szolgálatát. Az egyházközség fölött igazi béke uralkodik. Külső és belső béke. Ez már nem a régi gazdálkodó lelkésztípus. De nem is az az új, aki „csak lelkiekkel“ gondolt foglalkozni, hogy annál többet sopánkodhasson az egyház anyagi jövője felett. Dunántúlon általában azt lehet látni, hogy a lelkészek igen gyakorlatiasan foglalkoznak háztáji földjeikkel és számottevően segítik vele önfenntartásukat. Ugyanakkor jó öntudatuk alakul a dolgozó emberek között és jó bizonyáguk az emberek előtt. Érdemes volna megbeszélni ezeket a tapasztalatainkat. Évekkel ezelőtt egyes lelkészek hamisan és ellenségesen kezdtek beszélni a papok szükséges „mellékfoglalkozásáról“. Meg arról, hogy talán a lelkészi állás lesz egyes helyeken „mellékfoglalkozássá“. A mi fejlődésünk nem ilyen. De ahogy én tapasztalom, különösen a dunántúli papok kezdik megtalálni a megfelelő életformát a kis gyülekezetekben is. Ebbe kétségtelenül beletartozik a ház körüli szorgalmas és ügyes családi tevékenykedés, amely gazdaságilag és lelki-leg is erősít.

*

Az új háztartási nyomtatványokkal kapcsolatban volt itt-ott duzzogás a lelkészeink között. A fő-kifogás az volt, hogy ezt a könyvelési rendszert, amelyet most egyházunk háztartásának egységesítésére elrendeltünk, nem lehet megvalósítani a gyülekezetekben. Ma már azonban szinte mindenki elfogadja, hogy a Központi Alap megalkotása előtt egy könnyen kezelhető és teljesen egységes háztartási ügyvitelre van szükségünk. Egyébként lehetetlen volna az adatok összeolvasása, lehetetlen volna az igazságos Központi Alap-i kivetés és lehetetlen volna az olcsó központi ügyvitel. A fő-kifogás az új könyvelési rendszer ellen az volt, hogy ezt a kis egyházközségek egyszerű gondnokai nem tudják megtanulni. Az a válaszuk erre, hogy először maguknak a lelkészeknek kell azt megtanulniok és bizonyos, hogy meg fogják tanulni a gondnokok is. A lelkészeknek ma már feltétlenül érteniök kell a háztartási ügyvitelhez. A gondnokokra vonatkozóan pedig ne hagyjuk figyelmen kívül azt, hogy a termelőszövetkezetekben milyen sokoldalú könyvelést végeznek egyszerű parasztemberek s hogy aránylag milyen hamar elsajátították

annak rendszerét. Más kifogás úgy hangzott, hogy ez a könyvelési rendszer elsősorban arra szolgál, hogy az egyházi vezetőség belelásson a gyülekezetek zsebébe. Ez a lelkészek kis köreiből suttogott véleményem persze igen indokolt. A tapasztalatunk azonban az, hogy ettől csak azok félnek, akiknek nincs rendben a szénájuk. Mostanában két egyházköz-séget találtunk, ahol hamisan könyveltek, mert titkos kasszát tartottak fenn. Ezeket a külön-kasszákat már 1950-ben közgyűlésileg eltiltottuk. Mégis vannak még itt-ott. A fenti két egyházköz-ségnek a lelkészei csodálatosképpen nem azok közül valók voltak, akik az új háztartási nyomtatványokat helyeselték. De mit is értünk azon, hogy az új háztartási ügyvitel során „az egyházi vezetőség“ belelát majd a gyülekezetek zsebébe? Mi ebben a különös és az új? Semmi. Amióta a Magyarországi Evangélikus Egyház fennáll, mindig is nyilvános, a hívek és az egyházi vezetőség által ellenőrzött egyházi háztartásban él. Egyházunkat a hívek tartják fenn hitből és egyházszereletből és senkinek sincs joga a hívek elől eltakarni a gyülekezet számadását. És az egyházi vezetőségnek is természetes joga van ahhoz, hogy állandóan ellenőrizze és számontartsa azt, mi történik a hívek pénzével, amelyet egyházi törvényünk szerint az igehirdetés fenntartására és a szeretet gyakorlására adakoztak az egyháznak. Az evangélikus egyház háztartása nyilvános. Nyilvános és becsületes. Bizonyos azonban, hogy a mostani könyvelési rendszerünk könynyebb teszi az áttekintést az egyház helyzetén és különösen világosabbá válik az, hogy a gazdálkodás a költségelőirányzatoknak megfelelően folyik-e. De kérdezzük meg azt is, hogy ki az a bizonyos „egyházi vezetőség“? Az egyházi vezetőség ez esetben maga a Központi Alap, amelyből a gyengék segítséget várnak és amelybe az erősebbek az egyház egységének tanúbizonyságaként adományokat adnak. Természetes, hogy a Központi Alap teljes nyíltságot s a titokzatosság gyanúját is elkerülő őszinteséget követel. Az egyház felsőbb testületei költségelőirányzatait az Egyházegyetem eljuttatta az espereseknek. Az minden részletében nyitott könyv a lelkészek előtt. Kölcsönösen nyitott könyvvé kell váljanak az egyházköz-ségek nemcsak a Központi Alap felé, hanem egymás felé is. Már eddig is sok egyházköz-ségnek tudtak a Központi Alappal foglalkozó egyházi vezetők és tisztviselők jó tanácsokat adni háztartásuk egyszerűsítésére, anyagi javaik hasznosabb felhasználására. A hat éve rendszeresített esperesi háztartási vizsgálatok hány egyházköz-ségben jelentettek komoly segítséget a lelkészeknek olyan ügyekben, amelyekben a lelkész már régen világosan látott, de a presbitériumban vagy a közgyűlésben maradi nézetek érvényesültek és nem lehetett helyi erőkkkel segíteni az elrontott helyzeten. A Központi Alap nyilvánossága arra is szolgál, hogy segítsünk egymásnak helyesen gazdálkodni. A mi véleményünk szerint az egyháznak az az érdeke, hogy inkább azok ellen küzdjünk, akik a nyilvánosságtól félnek.

*

Egyes lelkészek panaszkodnak, hogy a püspöki körlevelekben és egyéb, egyházi vezetőségi rendeletekben, egyháztanácsai jegyzőkönyvekben, stb. foglalt határozatokban az egyszerű emberek számára nehezen érthető szövegeket találunk. Ez előfordulhat, bár általában vigyázunk arra,

hogy a bürokratikus nyelv nehézségeit elkerüljük. Ezek a rendeletek azonban a lelkészeknek szólnak és kétségtelen, hogy a lelkészeknek kell azokat az egyháztanácsokban megmagyarázni, érthetővé tenni és a gyakorlatban alkalmazni. Különböző összetételű, nagyságú, múltú és neveltetésű gyülekezeteinkben természetesen különbözőképpen érvényesülnek ezek a határozataink és rendeleteink. Bizonyos azonban, hogy ott van velük a legkevesebb nehézség, ahol a lelkész már régóta és rendszeresen foglalkoztatja az egyháztanácsot az egyházi közügyekkel. Mostanában leginkább az bosszúlja meg magát a gyülekezetekben, hogy nem egy lelkész elszoktatta az egyháztanácsot az egyházi közügyek iránti felelősségtől, vagy csak arra szorítkozott, hogy a gyülekezet ügyeit tárgyalja meg az egyházközségi tanácsban. Ez a szűk látókör gyorsan tágítandó. Ügyeink mindinkább közügyekké lesznek. Csak állandóan nevelt s a közügyekben rendszeresen tájékoztatott presbitériummal tudunk előrehaladni.

*

Meghalt Zulauf Henrik, a Fébé Diakonissza Intézet volt igazgató-lelkésze. Zulauf Henrik mint nyugdíjas lelkész a budahegyvidéki egyházközség pénztárosa volt halála napjáig. Az egyházközség és az egyházközség lelkésze nem kis áldozatot hoztak azért, hogy ezt az állást neki fenntartsák. Ő a munkáját hűséggel elvégezte, hálával beszélt az egyházközségről, amely őt nyugdíjas korában alkalmazta, az egyházközség pedig megbecsülte munkáját. Halála után azonban egyházunk nem kis megrökönyödésére a nyugdíjas lelkész családja azt a kívánságot nyilvánította, hogy Zulauf Henriket egy, az egyházi szolgálatból kivált segédlelkész temesse el. Ez a segédlelkész annakidején a püspökök előtt úgy nyilatkozott, hogy nem látja értelmét a lelkészi szolgálatnak, tudományos pályát keres, amely őt szellemileg jobban foglalkoztatja. Az egyházi vezetőség figyelmeztette a gyászoló lelkészcsaládot arra, hogy a természetes az volna, ha Zulauf Henriket a budahegyvidéki gyülekezet lelkészeinek egyike temetné. Ha valamilyen okból ez nem volna a család számára kívánatos, bár Zulauf lelkész lakóhelye és munkahelye szerint is odatartozott, akkor más szolgálatban álló lelkészt is megkérhetnek a temetésre. A mi véleményünk az, hogy néhai Zulauf Henrik, aki a Fébé Egyesület egyházi jellegét annakidején annyira hangsúlyozta, nem értett volna egyet a temetésnek ezzel a szabadelvű felfogásával. A család azonban kitért az egyházi szolgálatból kivált volt segédlelkész mellett. Mibe veszi egy ilyen nyugdíjas-lelkészcsalád a Magyarországi Evangélikus Egyházat?

*

Szépen vizsgáltak a teológusok a költözködés során. A Lelkésznevelő Intézet költözését a Húvösvölgyből az Egyetemes Székházba az egyházi vezetőség a teológiai tanári karral egyetértésben egy hónappal hamarabb pontos időhöz kötötte. Ez az időpont lehetővé tette, hogy a kollokviumokat a hallgatók idejében letehessék és hogy a külföldi látogatók fogadásának idejére az egyetemes székházban berendezzük a Lelkésznevelő Intézet új konyháját is s a költözéssel kapcsolatos nagy kör-

mozgás, lelkeszek költözése, szeretetintézmények költözése, stb. mind a tervezett időben lefolyják. A Lelkésznevelő Intézet költözése idejére azonban beállott a 20 fokos hideg. A fiúk nem riadtak vissza a feladattól. Nagyszerűen megállták a helyüket és az egész február—márciusi programot zavartalanul végre lehetett hajtani. Az egyházi vezetőség a március 15-i ünnepélyen köszönte meg az ifjúság szolgálatát és gratulált a fiatalos, lelkes közösségi cselekedethez. Szolgálatkész, vállalkozó kedvű ifjúságra van szükségünk. Hálát adunk Istennek, hogy most ilyen teológusokról szereztünk maradandó benyomást.

★

Jól vizsgáztak a kelet-békési, a veszprémi, a vasi, a bács-kiskuni, a tolna—baranyai, a pesti és a budai egyházmegyék gyülekezetei, valamint Nyíregyháza gyülekezete a szlovák vendégek magyarországi vendéglátása során. A vendéglátáshoz felajánlott élelmiszereket, italokat, gyümölcsöt és süteményeket idejében és szeretettel elküldötték. Kifejezték ezzel felelősségérzetüket egyházunk külügyei iránt, különösképpen kifejezték szeretetüket a szlovákiai testvér evangélikus egyház iránt és hathatósan segítették közegyházi háztartásunkat ajándékaikkal. Hálás köszönet érte az espereseknek és az ajándékokat küldő gyülekezeteknek. Ilyen jó benyomást keltő közösségi események erősítik bennünk a reményiséget az iránt, hogy Központi Alapunk, mint a közös hit és az egymás iránti szeretet megnyilvánulása bontakozik ki egyházunkban.

★

Dicséret illeti a paksi, a szekszárdi, a mohácsi, az apostagi, a duna-egyházi, a bajai, a hartai egyházközségek lelkeszeit, presbitériumait és hívő népét a déli vidékeken pusztító jeges árvíz elleni küzdelem során teljesített szolgálataikért. Mind a helyükön voltak, buzdító szavakkal, imádságaikkal és fizikai munkájukkal álltak helyt a veszély idején. Népünk megpróbáltatásában a keresztyén szeretet és a népünkkel való egység szép példáit bizonyították. Az Evangélikus Életből ország-világ előtt nyilvánvalóvá lehetett ez a szolgálatuk, amelyben szerénységgel, de mindannyiunknak jólesően megvallották egyházunk összeforrottságát a magyar néppel. Most a többi gyülekezeten a sor, hogy segítsen adakozásával enyhíteni az árvízkárosultak kárait. Az egyházi vezetőség úgy döntött, hogy a mohácsi, a bajai és a szekszárdi egyházközséget a folyó évben felmenti minden közegyházi kötelezettség alól. Kérjük Isten segítségét, hogy ezeken a vidékeken minél hamarabb helyreálljon az élet és újra boldoguljanak az emberek.

★

Mostanában együltőhelyemben olvastam végig Johannes R. Becher: *A hazatérő* című verseskötetét. Becher ma kétségtelenül a legjobb német költők egyike. Idemácsolom egyik sokatmondó versét.

Más idők közelednek
(Szabó Lőrinc fordítása.)

Más idők közelednek, mondd el ismét,
Mondd el százszor: más idők keletkeznek.
Ébredj ezzel, és ezzel térdj aludni.
Sose felejt'sd: más idők közelednek.

Mit késlekedtek? Lejárt az időtök.
Az ég komor, és minden csupa rejtély.
Téves a számítás. Új mennyiségek
Jelentkeznek s nyúlnak számaidokba.

Ti, kik ültök, mintha rendíthetetlen,
És gondtalanul folytatást reméltek,
Túlélve az időt, mely jön, jön egyre,
Adjátok föl a reményt — más idő jön.

Óh más idő. Gyenge párhuzamokba
Kapaszkodtok, de a párhuzam elfogy.
Nem „ennek“ jöti el a napja s nem „annak“.
Más idők közelednek. Más idő jön.

Nincs mit kérkedni többé. Érdemekre,
Elévültekre, nem lesz, aki adjon,
S tanúlan zeng el, ami kriptamélyben,
Magát búsan túlélve, jós-igét mond.

Csak aki tudja: más idő jön, és hogy
Számunkra ma még titkos lényeket hoz —
Csak aki meg tud válni önmagától
És amit elhasznált, kiküldöni —

Csak aki oda tart, ahol övéi
Gyülekeznek már, és, nem iolakodva,
Betér ott, hol megint magára lelhet
És kaput talál a nép sűrűjébe —

Az jut át a közeledő időkbe:
Aki elébük megy, mint hegyen állva
Nézi, a sok nép hogy dereng körötte —
Aki rágyújt a nagy Máskép dalára,

A szlovákiai egyházi delegáció a Teológiai Akadémián

A szlovákiai evangélikus egyház küldöttsége február 29-én délelőtt látogatást tett a budapesti Teológiai Akadémián. A vendégeket dr. Pálffy Miklós dékán üdvözölte a Teológia épületében. D. Andrej Ludovit Katina püspök szlovákul és magyarul elmondott beszédében megköszönte a Teológiának azt a megtisztelő kitüntetést, hogy Teológiánk díszdoktorává avattattak. Isten áldását kívánta egyházunkra, annak lelki vezetőire és a teológiai tanári karra, majd ezeket mondta: „Az a benyomásom, hogy a mostani ünnepély az önök dicső múltú fővárosában átlépi a pusztá udvariassági kereteket a két egyház képviselői között. Azokról az egyházakról van szó, amelyeknek vezetői a múltban sokáig nem tudták megérteni egymást abban a helyzetben, amelybe a kivülálló tényezők sodorták őket. Nem tudtak egymásnak testvéri jobbot nyújtani, szívét szívvel összeforrasztani. Most úgy érzem, hogy itt Magyarországon a baráti együttérzés meleg szellője fujdogál, hogy a testvéri megértés lelke nyilatkozott meg“. Reményének adott kifejezést, hogy a két egyház barátságát a két egyházban „egyesült erővel fogják megvédelmezni minden bomlasztó igyekezet és beavatkozás ellen“.

Ezután D. D. Ján Chabada egyetemes püspök tartott előadást a Teológián „A Csehszlovák Köztársaságban élő Szlovákiai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház életének és munkájának alapelvei“ címen. Előadását érdeklődéssel hallgatta az egyházunk vezetőiből, a teológusokból és a budapesti lelkészekből álló hallgatóság.

Chabada püspök beszélt a Szlovákiai Evangélikus Egyház istentiszteleti életéről. „Arra törekszünk, hogy az egyház, amelyet oly nagy lelkesedéssel láttunk az Isten házába jönni, egyházi énekeket énekelni és Isten igéjét figyelemmel hallgatni — templomaiból nagy áldást vigyen magával a mindennapi életbe.“ Felvetette a kérdést: „Vajon bekövetkezett-e az egyháztagok valódi megújodása, melyhez őket az istentiszteletek alatt vezetjük?“ A püspök hangsúlyozta, hogy egyháza a hitelvek tekintetében egyes-egyedül reformációi alapon áll. Ugyanakkor nem zárkóznak el más egyházak tanainak megismerése elől és hajlandók együttműködni más egyházakkal, amelyek Isten országát szolgálják és áldást jelentenek az emberek számára. Visszaemlékezett az ún. szlovák-állam idejére, amely-

Balról jobbra: Mekis Ádám püspökhelyettes, Ladislav Bartha főtitkár, D. dr. Vető Lajos püspök, A. L. Katina püspök, Katina püspök felesége, Chabada püspök felesége, D. D. Ján Chabada püspök, D. Dezséry László püspök és Grünvaltsky Károly egyetemes főtitkár.

nek kimondottan klerikális állami jellege volt. Tiso parlamentjében minden hetedik országgyűlési képviselő katolikus pap volt. A püspök hangoztatta, hogy most egyháza egyenrangú a többiekkel a Csehszlovák Köztársaságban. A püspök hangoztatta a teológiai tudományos munka fontosságát. Az „egyházszervezetről” szólván ismertette a felszabadulás utáni új egyházi alkotmányt, amelyet az egyház zsinata alkotott. A belső egyházi élet elevevességére jellemzésül bemutatta, hogy jelenleg tizenhárom templom és parókia építése folyik Szlovákiában.

A Szlovákiai Evangélikus Egyház igyekszik részt venni a közügyekben. „Számunkra nincs nem-egyházi kérdés s fontosnak tartjuk, hogy ezekhez a kérdésekhez az egyház úgy nyúljon, amint az Krisztus egyházához illik, azaz olyan szándékkal, hogy az élet forgatagában az embert megértse és segítsen neki minden tekintetben.” „Egyházunk nem késlekedik ténylegesen részt venni polgártársaink jószándékú munkájában, amellyel hazánk fejlesztésén fáradoznak. Az ember nem vétkezik, ha az életét kellemesebbé akarja tenni, ha ezt erkölcsös és tisztességes módon teszi. Az ember ezzel Isten adományait használja fel, amelyek éppen neki voltak szánva. Ezért egyházunk igazán kivétel nélkül mindenkinek segít, aki munkájával előmozdítja a jobb jelent és jövőt.”

Az emberek békés együttélésével kapcsolatban szólt a püspök egyháza béketörekvéseiről s hangoztatta, hogy az emberiségnek a béke kérdése a lenni vagy nem lenni kérdésével egyenlő. A továbbiakban a püspök az egyház felelősségéről beszélt a történelem és a történelem Ura, az Isten előtt. „Az Úr e világba helyezett el bennünket, mint azt a gondos szolgát, akit gondviselővé tett az Ő háza népén, hogy a maga idejében adjon azoknak eledelt. Ennek a szolgának az volt a feladata, hogy segítsen”, — hangsúlyozta a püspök.

A vendégek közül azután dr. Ján Michalko, a pozsonyi Teológia dékánja tartott háromórás előadást az egyház igehirdetésének és az eszkatológiának összefüggéseiről. A dogmatikai és homiletikai feldolgozás során a dékán hangsúlyozta, hogy az evangélikus igehirdetésnek biblikusnak és textusserűnek kell lennie. Hangsúlyozta a prédikáció krisztocentrizmusát, aktualitását és evangéliumi jellegét. „A prédikáció eszkatológikus iránya egyrészt azt jelenti, hogy Isten királysága eljött, ezért higgyetek az evangéliumban. Ezt azt jelenti, hogy a mi prédikációinknak tele kell lennie örömmel és nem csupán jajgatással, panaszkodással és siránkozással. Másrészt azt jelenti, hogy Isten királysága eljött, azért térjete meg. Ez azt jelenti, hogy harcoljatok a bűn ellen. Isten kegyelmét ne vegyétek hiába. Használjátok ki az időt. Áron is vegyétek meg az alkalmat.”

A keresztyén élet áldásairól szólva Michalko dékán Blumhardtot idézte, aki ezt mondotta: „Mi gyermekeinknek tanítjuk ezt a verset: Azért, mert Krisztus báránycája vagyok, Ő vezet engem a jó legelőn. Én azonban azt mondom néktek: nem! Azért vagytok Jézus báránycája, hogy a gypjút odaáldoztatok a Pásztornak. Mi nem azért nevelünk az egyházban báránycákat, hogy csak legeltessük őket. Az egyház Ura a gypjükért tartja őket”. Michalko dékán hangsúlyozta, hogy az eszkatológia reménységében élő keresztyénség semmiképpen nem lehet öncélú egyháziaskodásban kimerülő különködés. A keresztyén életnek gyümölcsöket kell teremnie az emberek mindennapi életében.

A törvény ún. harmadik használatáról

Az „*Evangelisch Lutherische Kirchenzeitung*“ múlt évi december 15-ik számában Walter Geppert tanulmányt írt: „*Zur gegenwärtigen Diskussion über Problem und Bedeutung des tertius usus legis*“ címmel. Tekintettel arra, hogy a törvény ún. harmadik használatának kérdése nálunk is eléggé foglalkoztatja a kedélyeket s erről a kérdéstről — a konferenciákon, értekezleteken elhangzott szóbeli eszmecsereket nem tekintve — a Lelkipásztor egy régebbi évfolyamában már írásban is volt vita, hasznosnak tartjuk a cikk kivonatolását ismertetését.

A *tertius usus legis* körüli vitát újabban Schlink közismert és kiváló munkája (*Theologie der lutherischen Bekenntnisschriften*, 1947.) indította el. Schlink igyekszik kimutatni, hogy a hitvallási iratok alapján lehet beszélni a törvény harmadik használatáról. Hivatkozik F. C. Sol. Decl. VI-ra, amely szerint a hívők örvendeznek az Úr törvényének és abban életük zsinórmértékét találják meg. A megigazult s újjászületett keresztyének jócselekedetei (törvényben való járása) Krisztusért kedvesek Isten előtt. Schlink szerint Luther mindkét Kátéjában a tízparancsolat a harmadik használat értelmében van feldolgozva.

Ezzel a felfogással ellentétben E. Kinder („*Gottes Gebot und Gottes Gnade im Wort vom Kreuz*“, 1949) a mellett tör lándzsát, hogy a törvény mindig csak az evangéliummal összefüggésben s ezért mindig csak mint az ún. második használat értelmében vett törvény jöhet tekintetbe. Vagyis más szóval: az, amit Pál *nomos*-nak s a latin nyelven beszélő teológia *lex*-nek nevez, az Istennek az embert megítélő és lesújtó törvénye, ami mindig követel és mindig a követelés teljesíthetlensége, ergo saját elvesztésünk felől győz meg. Ez a *lex* tulajdonképpen egyetlen használata, az *usus theologicus*. E mellett nem lehet sem *primus usus*-ról, sem *tertius usus*-ról beszélni, illetőleg amikor ezekről beszélünk, akkor nem lehet a törvényre, a *lex*-re gondolni. A *tertius usus* voltaképpen a hit gyümölcseit akarja jelenteni, éppen ezért ne használjuk itt a „törvény“ képzetét.

Amikor Kinder ilyen módon leszűkíti a törvény fogalmát és használatát a *secundus usus*-ra, vagyis a törvény bünt felfedő és megítélő funkciójára, felbukkan a kérdés, hogy nincs-e mégis ezenkívül Isten törvényének más mondanivalója is az emberi élet egész területe számára? Kinder fel is veti ezt a kérdést, amit ő „*Weltbeziehung des Gesetzes*“-nek nevez. Másszóval: van-e az egyháznak mondanivalója Isten törvényével a világ égető kérdéseire? Van-e olyan tanács, eligazítás, esetleg program, amit a törvényből meríthet és az emberiségnek, a világnak mint sajátosan keresztyén megoldást ajánlhat fel? Ez a kérdés voltaképpen a keresztyén természetjog jogosultságának a kérdését veti fel. Kinder kereken tagadja ennek lehetőségét. Az egyház egyetlen feladata, hogy a törvényt, mint a Krisztushoz terelő *paidagógosz*-t hirdesse, még akkor is, ha ennek következtében úgy tűnik fel, hogy csödöt mond prédikációja a világ kérdéseivel kapcsolatban. Az egyháznak ezt a látszólagos tehetetlenségét és szegénységét is vállalnia kell s megtéveszthetetlenül ki kell tartania eredeti és egyetlen feladata, az *opus proprium* (ti. az evangélium és azzal kapcsolatban a törvény hirdetése) mellett. Az egyház szolgálata a nem-hívő világ számára csak e tulajdonképpeni szolgálatnak *melléktermékeiben* fog állani. Hogy mik ezek, azt azonban Kinder nem említi. Az egyház feladata ebben a vonatkozásban szerinte csupán a lelkiismeretek felbresztéséből és élesítéséből áll.

Kinder felfogásával szemben fel kell vetni a kérdést — mondja Geppert, a cikk ismertetője —, hogy ebben az esetben az egyház nem tér-e ki

a pap és a lévita módjára a „rablók kezébe esett ember“ igénye elől, másszóval, nem utasítja-e el magától az ingalmas samaritánus szolgálatát. A világ ugyanis a fent idézett példázatotbeli útszélén félholtan heverő ember segítség-igényével fordul hozzánk — persze *mutatis mutandis* — s ha igehirdetésünkéből, Kinder felfogása értelmében, kiszorítjuk a *tertius usus legis*-t, nem hagyjuk-e cserben a segítségünkre szoruló? A szeretet szolgálatához nem tartozik-e hozzá az is, hogy a lelkiismeretek ébresztése mellett a magára maradt egyes emberek segítségére sietünk a törvény informatórikus funkciójával. Ezt a feladatot a prédikációnak kell elvégeznie, amely a lelkiismeret ébresztése mellett az Úr törvényében való örvendező járásra is indítást adhat a hívőknek. Mindez azonban Kinder felfogása értelmében az egyház számára *opus alienum*.

Kinder felfogása a *tertius usus legis*-ről Elert teológiájára támaszkodik. Elert régebbi mézetét megtagadva újabb irataiban („*Zwischen Gnade und Ungnade*“, 1948.) arra a meggyőződésre jut, hogy Luthernél nem lehet a törvény hármas használatáról szó, hanem ez későbbi, Melancthon-tól eredő teológiai konstrukció. Thielicke rámutatott arra, hogy Elertnek ez a feltevése történelmi bizonyítás tekintetében gyenge lábakon áll. Luther, ami a dolog lényegét illeti, műveiben vallotta és gyakorolta a törvény harmadik használatát.

Elert idevonatkozó tanítását odáig élezte ki, hogy szerinte a törvény és az evangélium annyira különböznek egymástól, mint a halál és az élet. A törvény szerinte „*semper accusans*“ s nem is lehet más, ez annak igazi és tulajdonképpeni használata, az „*usus praecipuus*“. Tehát Elert a törvénynek csak az ún. második használatát ismeri el, vagyis megítélő, a bűnt felfedő és a bűntörő szerepét.

Geppert rámutat arra, hogy Elert felfogása nem felel meg a F. C. tanításának. E szerint a törvénynek igenis van informatórikus és parancsoló jellege is abban az értelemben, hogy a megigazult hívők naponta gyakorolják magukat a törvény cselekedeteiben s találják gyönyörűségüket az Úr törvényében. Geppert hivatkozik itt Luther Káté-szövegére is: „... hogy mi az Úristent féljük és szeressük...“ („*Wir sollen Gott fürchten und lieben*...“).

Valószínűnek látszik, hogy Elert állásfoglalását erősen meghatározta az a körülmény, hogy Kálvin számára éppen az *usus tertius* számított a törvény tulajdonképpeni funkciójának s Elert erősen Kálvin-ellenes felfogásában ragadtatta magát az ellenkező végletbe — mondja Geppert. Pedig szerinte másképpen alakulhatott volna a lutheri egyháznak a pietizmussal való történelmi találkozása, ha épp a Formula Concordiae tételei felől alaposabban átgondolták volna a *tertius usus* kérdését, vagyis pozitívabb módon foglaltak volna állást a törvénynek a keresztyén ember mindennapi életében való használatával kapcsolatban.

Walter Künneth („*Politik zwischen Dämon und Gott*“, 1954), etikai gondolkodásából egyszerűen kihagyja a *tertius usus*-problémát. Szerinte ez jellegzetesen kálvini képzet s ezért nem tartozik a luteránus teológiába. Épp a törvénynek ilyen értelemben vett használatán alapul, Künneth szerint, a jellegzetes kálvini világmegjavító aktivizmus. Geppert azonban felveti a kérdést, hogy vajon, más előfeltevésekből kiindulva, mint a Kálvinéi, mégis nem kellene-e a lutheri keresztyénségnek is eljutnia az emberi élet megjavítását célzó törekvésekben való közreműködéshez? A lutheri etika motívuma ugyan nem a *gloria Dei*, hanem a *caritas Christi*, a front azonban, ahol keresztyénségünket gyakorolnunk kell ugyanaz: az emberi élet sokféle inségének, nyomorúságának, problémájának a frontja. Ha belátjuk, hogy ezen a téren felelősségünk van, akkor ezt gyakorolnunk is kell, ha csak nem akarunk előle megfutni. S éppen ebben a felelősségvállalásban segít — Geppert szerint — a *tertius usus*

legis, amikor is a megváltottak örömeiket találják a törvényben, mint Isten akaratának tükrében, amit a szeretet cselekedeteivel kell betölteniök. Ez következik F. C. Sol. Decl. VI. megfelelő passzusaiából is.

Künneth egyébként maga sem tudja következetesen keresztülvinni a *tertius usus* kiküszöbölésének elvét és lépten nyomon ellentmondásokba keveredik.

H. Thielicke nyújtja („Theologische Ethik, 1951.“), Geppert szerint, a probléma megoldását. Thielicke a törvény második használatától megkülönbözteti a törvénynek azt az értelmezését, amikor a Szentlélek indítja a törvény betöltésére azokat, akikért Jézus Krisztus a törvényt már betöltötte s akik most már az új életben járnak (Rm 6, 16). A megigazulás ajándéka feladattá lesz, amely bennünket szüntelenül az elé a kérdés elé állít, hogy csakugyan új teremtés vagyunk-e a Krisztusban, aktualizáljuk-e hitünket a mindennapi élet feladataiban és kérdéseiben? Thielicke szerint a törvénynek ez a szerepe a juhászkutyáéhoz hasonlítható, mely a juhokat — ha kell harapással is — a pásztor útjára tereli; nem célja azonban a juhok elpusztítása (mint a farkasnak, ami viszont ebben a képben a törvény második használatát példázná). Etikai alapvetését Thielicke az Ágostai Hitvallás VI. (Az új engedelmességről), valamint III—IV. cikkeivel támasztja meg. Új engedelmségünk nem elérni akar valamit — erre nincsen szükségünk, mert a megigazulásban mindent megkaptunk, — hanem inkább épp a megigazulásban mint tényben veszi alapját s abból természetszerűleg folyik. Épp a megigazulás szikla-alapján jöhet létre az igazi keresztyén etika, ami egészen más mint valamiféle ún. keresztyén világnézet. Thielicke szerint a törvényen „kegyelme elváltozás“ ment végbe akkor, amikor bíránkból segítő pásztorunkká változott. Ez a felfogás a szöges ellentéte Elert fentebb ismertetett felfogásának, ami a törvényt és evangéliumot a kizáró ellentétek síkjában látja.

Az már részletkérdés, hogy Thielicke, de még inkább W. Joest („Gesetz und Freiheit,“ 1951.) szerint a „tertius usus legis“ kifejezés nem szerencsés éppen a *lex-nomos* képzetéhez tapadó tartalom miatt s helyette jó volna más megfelelőbb kifejezést keresni. Így ajánlja Joest az „usus legalis“ és az „usus evangelicus“ megkülönböztetését a törvény használatában. Sőt Joest tovább megy és a törvény és evangélium valamiféle egységét tanítja, amiben azonban Geppert már nem tud vele egyetérteni.

Végül megemlíti Geppert Brunstädt koncepcióját is („F. Brunstädt: Theologie der luth. Bekenntnisschriften, 1951.“). Szerinte a megigazult bűnös nem a törvény *alatt* él, de nem is törvény *nélkül*, hanem a törvényben. Megszabadulva tehát a törvény átkától és kényszerétől, de nem annak tartalmától, sőt azzal egyetértésben. A szeretetben való élet Brunstädt szerint a törvény harmadik használata.

★

A fenti vázlatos ismertetés is mutatja, hogy a törvény harmadik használatának kérdése eminens módon foglalkoztatja az evangélikus teológusokat. A kérdés így foglalható össze: mi a keresztyén (lutheri) etika helyes *megalapozása*? Ez a kérdés valóban alapvető jelentőségű. Mert az nem kétséges, hogy az etikai kérdések (individuál és szociál-etikaiak!) az utóbbi években egyre inkább a rendszeres teológiai kutatás homlokterébe nyomultak — *Bonhoeffer* posthumus Etikájától a dán *Soe* etikáján keresztül *Barth* dogmatikájának etikai kötetéig oda és vissza. S az is bizonyos, hogy nem mellékes, milyen előfeltevésekből, milyen alapvetéssel indulunk, mert e szerint fogunk a konzekvenciákhoz, vagyis az egészen gyakorlati döntésekhez is eljutni.

Groó Gyula

A nemzetközi élet homlokerében

ÁPRILIS ELEJÉN Stockholmban rendkívüli ülészakot tartott a *Béke-Világtanács*. Mire ezek a sorok napvilágot látnak, ismeretesek lesznek a Béke-Világtanács tanácskozásai és határozatai, amelyek bizonyára előrelépést jelentenek a nagyhatalmak leszerelési javaslatainak egyeztetésére és a bennük levő ellentéteknek az áthidalására a világ békeszerető tömegei közvéleményének alapján. Ennek a tanácskozásnak a jelentőségét különösen is növeli, hogy a nemzetközi életnek olyan időszakában tanácskozott, amikor a békekerők küzdelme folytán ismét jelentős eltolódás következett be a hidegháború és az erőpolitika híveinek rovására és a béke erői javára.

A **LESZERELÉS KÉRDÉSÉRŐL** már a Helsinki béke-világtalálkozó felhívása megállapíthatta, hogy az álláspontok „olyan mértékben jutottak közelebb egymáshoz, hogy a megegyezés csupán a jóakarattól függ”. Az ezt követő genfi kormányfői tanácskozáson a nagyhatalmak vezetői előterjesztették javaslataikat és elmondták véleményüket, amelyek között voltak ugyan különbségek, de amelyekre a kormányfők további tanácskozások alapjává kívántak tenni. Sajnos, ezek a további tanácskozások nem hoztak újabb eredményt. Az erőpolitika híveiben hiányzott az a „jóakarát”, amiről a helsinki határozat szól. Saját korábbi javaslataikat megtagadva igyekeztek meggátolni a megegyezést. A nyugati hatalmak általában a lefegyverzés helyett inkább a fegyverzet ellenőrzését tekintették feladatul.

A világ népei ezzel szemben úgy látják, hogy a *fegyverkezési verseny rendkívül nagy kárt okoz az emberiségnek*, egyrészt azzal, hogy az erre fordított milliók és milliárdok békés felhasználása az emberek jólétét, műveltségét, könnyebb életét segíthetné elő, másrészt azért, hogy a pusztító háború fenyegetését jelenti a világban. Éppen ezért, ha a leszerelés kérdésében megegyezés jön létre, az jótékonyan fog hatni a további nemzetközi enyhülés irányába és lehetővé tenné, hogy a felszabaduló költségvetési összegeket kulturális és jóléti célokra fordítsák.

A népeknek ez a meggyőződése ma már nyugati politikuskos nyilatkozataiban is hangot kap. *Gronchi* olasz köztársasági elnök véleménye szerint kevesebbet kell költeni fegyverkezésre és több pénzt kell fordítani a gazdasági élet fejlesztésére. *Guy Mollet* francia miniszterelnök arról szólt, hogy Franciaország az ENSZ leszerelési albizottságában új tervet terjeszt elő, amely igyekszik összehangolni az eddigi keleti és nyugati javaslatokat.

A **DOLGOK ILYEN FEJLŐDÉSÉBEN** bizonyára nagy szerepe van a józan belátásnak is, amely a nyugati országokban is egyre több hívet szerez a „*fegyverkezzünk — helyett: kereskedjünk*” elvén. *A keresztyén embereknek mindenestre örömmel kell üdvözölniük minden olyan javaslatot és lépést, amely a fegyverkezési versenyt kiszorítja a nemzetközi kapcsolatok területéről és helyét a gazdasági és kereskedelmi versengésnek adja át. A keresztyéneknek világszerte, de különösen a kapitalista országokban nagy emberi felelősségük és kötelességük, hogy ennek érdekében sikraszálljanak és eredményesen küzdjenek.*

Ugyancsak nagy hatású eredője a legújabb eseményeknek, hogy a nemzetközi küzdőtéren számos olyan békeszerető állam tűnt fel, amely külpolitikájának alapelvét nyilvánította, hogy nem vesz részt tömbökben. Ezek az országok — helyesen — az imperialista katonai csoportosulásokat veszélyesnek tartják és a fegyverkezési hajsza halálos örvényét el akarják kerülni. A békeszerető szocialista országokkal együtt ezek a

békeszerető államok hatalmas „békeővezetet“ alkotnak, amelynek területén a föld lakosainak többsége, másfél milliárd ember él.

NAGYJELENTŐSÉGŰEK a nemzetközi helyzet fejlődése szempontjából a nemzetek közötti különféle találkozók is. Ismeretes, hogy milyen óriási hatása volt a múlt év végén a szovjet vezetők indiai látogatásának nemcsak a kép nép barátságának megerősödésére, hanem világszerte is. Bizonyára nem lesznek eredménytelenek a nagyhatalmak vezetőinek tavasszal várható kölcsönös látogatásai sem éppen úgy, mint ahogyan nem voltak azok az északi országok államférfiainak Moszkvában tett látogatásai sem. Ezeknek a látogatásoknak egyik fő erőssége a közvetlen tárgyalások lehetőségén kívül az is, hogy általuk a népek közelebb kerülnek egymáshoz, jobban megismerik egymást. Nyilván ugyanezért helyezett hangsúlyt Nagybritannia moszkvai nagykövete televíziós nyilatkozatában a népek közötti kulturális kapcsolatok szorosabbá fűzésére. Ha jobban ismerjük egymást, jobban megértjük egymást és ezzel közelebb jutunk a megértés és megegyezés szellemének győzelméhez.

A nemzetközi kapcsolatok és látogatások jelentőségét a *keresztyén egyházak is felismerték*. A magyarországi protestáns egyházak ebben a felismerésben hívták meg hazánkba az *Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságát*, hogy ennek a közel száz főnyi testületnek tagjai szemtől-szembe láthassák egyházaink életét, megismerhessék szolgálatunkat. Az ilyen találkozásoknak éppen úgy, mint a nagy nemzetközi politikai találkozókknak jó hatásuk van az emberiség békéjére nézve is. *A keresztyéneknek van feladatuk és kötelességük a tekintetben is, hogy a béke érdekében fáradozzanak és jó szolgálatokat tegyenek*. Ebben a mostani időben lelkéseink és gyülekezeteink e feladat teljesítésében is szép példát mutathatnak, imádsággal, hittel és jó munkával. A beledi gyülekezet egyik presbitere mondta, hogy az evangélikusoknak mindig az elsők között kell lenniük a munkában. *Az elsők között a földeken, a mi mindennapi kenyerünkért való fáradozásban és az elsők között a békéért imádkozásban és fáradhatatlan munkálkodásban.* **Z.**

MAKARIOSZ ciprusi ortodox érsek neve bejárta a világsajtót. Az angol hatóságok által történt deportálása óriási feltűnést és felzúdulást keltett. Az ortodox egyházak, elsősorban a görögországi, igen éles kitételekkel tiltakoztak az érsek deportálása ellen. Az *Egyházak Világtanácsa* genfi titkársága ebben az ügyben állandóan kapja a tiltakozó táviratokat és leveleket, maga is állandó telefon- és táviró-összeköttetésben áll az ökumenikus tanács elnökségének és vezetőségének tagjaival.

Dr. Visser't Hooft, az *Egyházak Világtanácsa* főtitkára kijelentette: Ez az eljárás veszélyezteti az *Egyházak Világtanácsának* azt a fáradozását, amellyel szeretné a „keleti“ és „nyugati“ keresztyének közötti kapcsolatokat megerősíteni. A keresztyén emberek lelkiismeretét ez az eset világszerte nagyon nyugtalanítja. Az ökumené tagegyházaihoz tartozó keresztyén emberek bizonyonnyal részvétüket fogják kifejezni az ortodox egyházakban élő testvéreik iránt és biztosítják őket arról, hogy imádkoznak értük és *abban a reményességben vannak, hogy ez az ügy igazságos megoldást nyer*. A főtitkár emlékeztetett arra, hogy már 1954-ben kimondotta a CCIA, az egyházak Nemzetközi Ügyekkel Foglalkozó Bizottsága, hogy a „ciprusiaknak joguk és képességük van arra, hogy maguk döntsenek jövőndő státusuk felől“. „Biztos vagyok benne, hogy sok keresztyén ember osztja azt a nézetemet, hogy az érsek szabadlábra helyezése a tárgyalások további folytatásának lényeges feltétele“ — mondotta Visser't Hooft főtitkár. — Hasonló értelemben nyilatkozik meg a CCIA e tárgyban a tagegyházakhoz megküldött jelentése is.

G.

A franciaországi protestantizmus életéből.

A múlt év végén különösen két eseménnyel foglalkoztak behatóban a franciaországi protestáns egyházakban: az északafrikai fejleményekkel, valamint az állam és egyház viszonyával, abból az alkalmából, hogy 50 évvel ezelőtt történt a kettő szétválasztása.

1955 október 31-én *Montpellier*-ben az egész francia protestantizmus találkozóján résztvettek algériai, tuniszi, és marokkói lelkészek is. A nagygyűlés sajnálattal állapította meg, hogy milyen sokan beszélnek most felületes könnyedséggel a bennszülöttek problémáiról. Az észak-afrikai fejleményekkel kapcsolatban kiáltványt fogadtak el. A kiáltvány többek között ezt mondja: „A jelenlegi drámai helyzetben felelősség hárul reánk. Intjük a keresztyéneket hogy elsőként vegyék lelkismeretükre a hibákat, amelyeket el lehetett volna kerülni több éberséggel, több szeretettel. Tudatában vagyunk, hogy a rend érdekében erőszakhoz kellett nyúlni, de elítélünk minden politikát, amelyeket el felel, hogy az erőszak önmagában nem elégséges ahhoz, hogy megtaláljuk a jog és az igazság útját.“ A továbbiakban arról szól a kiáltvány, hogy a *keresztyéneknek az emberek közötti közeledés úttörőivé kell válniok*, még ha faji, vallási, és érdekkülönbözések mutatkoznak is. Figyelmezteti a kiáltvány Franciaország keresztyéneit a gazdasági és társadalmi nyomorúságra, amelyben az észak-afrikai nép többsége sínylődik. A muzulmánokkal szemben arra hívja fel az Észak-Afrikában közzöttük élő egyházat, hogy legyen tanúja Jézus Krisztusnak. Ez a bizonyítgatás nem lehetséges másképpen, mint hogy előbb igen komoly erőfeszítést kell tenni a muzulmán-

nok megbecsülésére, megértésére és segítésére.

Az állam és egyház szétválasztásának kérdésével foglalkoznak a francia egyházi lapok decemberi számai a szétválasztás 50. évfordulója alkalmából. A „*Fraternité évangélique*“ c. havonként megjelenő lap vezércikkében így ír: „Igen könnyen tudunk ítélkezni. Azok az egyházak, amelyek elválasztattak az államtól, abba a kísértésbe esnek, hogy szegénységük glóriájával övezik magukat. Nagy öntudattal emlegetik a világgal szembeni függetlenségüket, vallják, hogy minden idegen érdektől mentesen állanak Isten szolgálatában. Méltatlankodva tekintenek azokra az egyházakra, amelyek az állammal való egységben élnek, viszont ezek szána-kozással beszélnek testvéreikről, akik arra ítéltettek, hogy nyomorúságosan tengessék életüket olyan államokban, melyek számára a vallás nem bír jelentőséggel... Tehát kölcsönösen megítélik egymást. Ne felejtjük, az egyház ott kezdődik, ahol az evangélium hirdette-tik, ahol a hívek Jézus Krisztusról tanúskodnak. Az állam antipátiája vagy szimpátiája az egyház iránt soha nem akadályozta meg az egyházat az Istentől reá bízott szolgálattal teljesítésében. A Szent Lélek ereje nem függ politikai rendszerektől.“

A lap főszerkesztője Albert Greiner, aki 1952-ben hazánkban is megfordult, a francia evangélikus egyház egyik vezető személyiségével, H. Boury-val folytat beszélgetést. A szétválasztással kapcsolatos anyagi kérdésekre vonatkozóan Boury a következőket mondotta: „Anyagilag nem állottak elő nehézségek. Saját alkotmányunk van. A nehézségek a lelkészutánpótlás terén mutatkoztak. A szülők ugyanis nem szívesen küldik

gyermeküket olyan pályára, amely kevésbé jövedelmező. Egyébként az az érzésem, hogy az egyházfenn-tartással járó anyagi kötelezettségek növelték az egyháztagok érdekeltségét az egyház kérdései iránt. Valahogy úgy vannak az emberek, hogy azt becsülik igazán, amiért áldozatot hoznak.“

A *Réforme* c. református lap „A protestantizmus építi a jövőjét“ c. alatt ugyancsak az 1905-ös szeparáció kérdéséről beszél. A cikk szerint a szeparáció tulajdonképpen a római katólikus egyházra mérendő csapásnak készült, de elérte a reformáció egyházait is. Nem erőltette meg az egyházat. A protestáns egyházak keresni kezdték azt, ami közös. 1908-ban. több, mint egy évszázad után először ülésezett együtt a protestantizmus egész családjá *Nimesben*. A szeparáció ilyen pozitív kihatása mellett a protestantizmus izolálódásának a kísértese is előtérbe került. Hangoztatja a cikk, hogy a szétválasztás ellenére is az egyháznak jelen kell lennie a mostani világban. Kifogásolja, hogy a protestáns keresztvének kisebbségi helyzetük érzetében sokszor nem érzik magukat a nemzeti élet integráns részének, nem elég nyitottak nem elég öntudatosak, és kevésbé informáltak a nemzeti élet kérdéseit illetőleg. Ma viszont sok jel enged arra következtetni, hogy a hitből mind inkább eltűnik a világgal szembeni ellenséges magatartás. A francia protestantizmus kezd megszabadulni gátló szociológiai örökségétől és mind inkább látja a maga hivatását, építi jövőjét és felelősségének tudatára ébred.

B.

Sztálingrádi levelek

Tizenhárom esztendeje elmúlt annak, hogy a sztálingrádi német hadsereg sorsa beteljesedett. Az esztelen zsarnok örületének határt szabott a honát védő hős szovjet nép szívós kitartása. Sztálingrád

felszabadult és ezzel megfordult a második világháború sorsa.

A szovjet hadsereg acélgyűrűjéből az utolsó repülőgép magával vitte azoknak utolsó leveleit, akiket a „Vezér“ hidegvérű gonoszsággal átengedett a biztos pusztulásnak. E levelek sohasem értek el a címzettekhez. A német fővezérség éppoly lelkiismeretlenül bánt el velük, mint feladóikkal: a postaszakokat a főhadiszállás kiürítése s miután a küldemények címzését felismerhetetlenné tették, statisztikai célokra használták fel őket. A levelek kiértékelésében nem sok öröme felt Hitler vezéreinek. Számukra lesújtó kép tárult eléjük a pusztulásra ítélt hadsereg hangulatáról. Mégis megbíztak egy propagandistát, hogy a levelek alapján készítsen a náci hadvezetést dicsőítő művet. A könyv azonban sohasem jelent meg, mert kézírata nem felelt meg a kívánalmaknak. A levelek így a potsdami hadi levéltárba kerültek. Itt fedezték fel őket, s így kerültek hosszú évek múlva a nyilvánosság elé. Egy német kiadóvállalat (Bertelsmann) szemelvényes kiadásban megjelentette a „Sztálingrádi leveleket“.

E levelek megrendítő olvasmány annak, aki értő szívvel hallgatja bennük Isten ítéletének súlyos lábdobbanásait. Jó e levelek nyomán újra emlékeznünk a korra, amely nincs oly messze még mögöttünk, hogy tanulságait ne kellene léptenyomon felidézünk. A hang, mely visszatérve e leveleknek szinte valamennyiéből kicseng, a megcsalatottság, a keserű vád és önvád, a kétségbeesés hangja. Sok szemről hullt le akkor a ihályog s a vég előtt sokan jöttek rá arra, hogy ez az út, amelyre vezették őket s amelyen közülük nem kevesen önként s lelkesen is jártak, a bűmnek s a hazugságnak, a gonoszságnak s mérhetetlen szenvedésnek s mindezekért a biztos vereségnek, az elkerülhetetlen pusztulásnak az útja. „Most már késő az eszmélés

és későn jön a jó tanács, előbb kellett volna cselekednünk, hogy megelőzzük a romlást. Elmulasztottuk az időt, amikor, talán még 1932-ben, a szavazócédulákkal a kezünkben megfordíthattuk volna a sorsot. E mulasztás most az életünkbe kerül.“ Így vall és tanúskodik az egyik levél. S talán a legmegrendítőbb annak a fiatal tisztnek a levele, akit édesapja, a tábornok, hajszolt a biztos pusztulásba, visszautasítva fiának kérését, hogy még a sztálingrádi csata előtt tegye lehetővé számára a hazatérést. „Ki kell tartamod a zászló mellett, s győznöd kell vele“, — írta az apa fiának, s még sok kongó szólammal fűszerezte ezt a halálos ítéletet. S az ifjú válaszában így ír: „Apám, még vissza fogsz emlékezni egykori szavaidra, mert eljő az idő Németországban is, amikor minden józanészű ember felismeri és megátkozza a háború örületét s keserűen bánja meg az üres szavakkal üzőt csúf játékot.“

A Németországi Hitvalló Egyház lapja, a „*Stimme der Gemeinde*“ korunk egyik legfontosabb dokumentumának tartja e levelet, amelyben oly megrendítően jut kifejezésre a fiak mérhetetlen bizalmatlansága és keserűsége az atyák iránt. „S úgy tűnik, hogy az atyák — köztük talán még az egykori tábornokok —, ismét a zászlóhoz hívják a régi szólamokkal a mai ifjakat. Mily nehéz kimondani s mégis igaz, — írja a lap —: ez a bizalmatlanság szinte az egyetlen reményünk, — Igen, mert remélnünk kell, hogy a ma ifjú nemzedéke nem vállalkozik még egyszer a balga és véres kalandra, amely több mint egy évtizede már egyszer oly gyalázatosan végződött. A sztálingrádi levelek tetemre hívnak és intenek, hangjuk elnémit-hatatlan s jól tesszük, ha figyelünk rá.“

G.

Az „*Amt und Gemeinde*“ c. osztrák evangélikus egyházi lap esz-

meltető cikket közöl a misszió mai kérdéseiről. A gyarmati korszak végefelé közeledik — írja —, az eddig gyarmati sorsban lévő népek sorra kivívják függetlenségüket s a maguk lábán új életet kezdenek. Ilyen helyzetben a missziói ígéhirdetés, ha nem párosul a cselekvő szeretet bizonyosságaival, nem talál hitelre.

A misszió munkájának egyik legnagyobb nehézsége a keresztyénység felekezetekre osztottsága. India 362 millió lakosából 8 millió keresztyén s ezek 59. egyházhoz tartoznak, melyek mellett még 68 különböző missziói társulat munkálkodik. **Dagadu** afrikai lelkész Evanstonban ezzel kapcsolatban a következőket mondotta: „A keresztyén egyházak megosztása és ellentéte nagy botránkozás a számunkra. A nyugati emberek legalább tudnak valamit ennek a helyzetnek történeti okairól, az afrikaiak számára azonban mindez a legnagyobb mértékben zavartkeltő.“ Innen érthető, hogy az ifjú egyházak egyre inkább egységre törekednek és egyre-másra jönnek létre az egyesülések Indiában, Japánban, Afrikában, stb. A közösség átlélese erősebb, mint a szétválasztó öröklött hagyományok.

MIT OLVASSUNK?

Henry Fielding: A néhai nagy Jonathan Wild úr életrajza. Szépirod. Könyvkiadó, 1954. *Robert Burns Válogatott versei.* Szépirod. Könyvkiadó, 1952.

Üdvös volna immár nekilátni annak a hatalmas munkának, amely abban állna, hogy a szépirodalmat feldolgozzuk és értékeljük, egyrészt az egyháztörténet, másrészt általában az egyház, hitéletünk kérdései számára. Nem mintha a szépirodalmat csak „egyházilag“ lenne érdemes szemügyre vennünk, de elszomorító az a hasadós szemléletmód, amellyel talán nem olyan ke-

vesen vizsgálják e kettőt, mintha az egyháztörténet a „profán“ történetről lényegében független, steril szférában folyék le, s mintha a mintahívőnek legfeljebb valami fanyalgó elismeréssel illenék szólnia a szépirodalomról, s ha mégis kezébe vesz egy „jó“ könyvet, ezt nem tehetné egy kis lappangó lelki bántalom nélkül. Örömmel gondolok arra, hogy Teológiánkon milyen behatóan kellett foglalkoznunk annakidején — az egyháztörténet háttereként — például a hellénizmus, vagy a renaissance korával, s hogy történt utalás egyebek között Ulrich von Huttennek a reformáció hajnalán megjelent nagyszerű könyvére, az *Epistolae obscurorum virorum*ra, amely oly igen jellemző az akkori, forrponitig hevült állapotokra, ugyanakkor azonban az az érzésem, hogy igen széles frontokat hagyunk kiaknázatlanul e tekintetben.

Két 18. századi angol szerzőt szeretnék most bemutatni. Időrendben *Fielding*et kell előre vennem: a század első felében élt, két éve emlékezett meg a világ halálának 200. évfordulójáról. Teljes tudatossággal igyekezett korának krónikása lenni s az is lett, a szó legnemesebb értelmében, hiszen „krónikája“ egy határozott erkölcsű személy kritikai állásfoglalása is egyben. Jellemző, hogy az egész regény célja egy félelem és gátlás nélküli angol miniszterelnök *Walpole*, s hasonló fazonú nagystílusú gazemberek kipellengérezése — noha a „címszereplő“ valóban élt: *Fielding* ifjúkorában végezték ki, mint címeres gonosztevőt. Mire a könyv elkészült, már bukott nagyság volt *Walpole*, erre célozhat a „néhai“ jelző. (Amíg hatalmon volt, ugyancsak meggyült vele *Fielding* baja.) *Jonathan Wild* tehát szimbólum: az arcátlanlás, a becsstelenység, az embertelenség anatómiai pontossággal megformált szobra. *Wild* „nagyra“ tör s a gazságban „nagy“: halódó lelkiismerete meg-

fojtásában, mohó önzésben és kegyetlenségben. Hogy elsősorban kikről szól a szerző, afelől nem hágy kétséget egy-egy ügyesen közbeszótt kitérés, például a sajtószabadságról és a bértollnokokról. Mintegy tanácsolja „minden jól kormányzott állam“ *nagy* embereinek: csak előzetes ellenőrzésük után engedjék megjelenni bizonyos kis írók firkálmányait. „Ilymódon azután csakis az jelenhetne meg, ami elősegíti az ő nemes elgondolásait.“ A főgazemberről egyébként kiderül, hogy elképesztően műveletlen. De se baj, „hiszen ameddig csak az ilyen vágású nagy személyiségek ki tudják koholni és véghez tudják vinni nemes terveiket, s kellőképpen tudják nyúzni és nyuvasztani az emberiséget, addig sohasem lesz hiány rátermett és talpraesett egyénekben, akik tudják a helyesírást, és elzengik az ő dicséretüket.“ A *nagy Wild* egyébként közbe-közbe maga is áldozatul esik cimborái időnként hozzá feltörő *nagyságának*. Egyik „barátjával“ csalja meg a feleséget, más megugrik egy doboz „közös“ gyémánttal, stb. „Ami meg különösképpen a saját bandáját illeti, szilárd meggyőződése volt, hogy nincs közöttük egyetlenegy sem, aki őt shillingért me juttatná őt szívesen akasztófára.“ *Wild* egyébként becsületbeli kötelességének tekinti egy volt iskolatársának a nyíltszívű és mélyen hívő *Heartfreenak* a teljes tönkretételét — előbb csak anyagi érdekből, majd bosszúból, mert nem sikerült elcsábítania a végsőkig hűséges *Heartfreenét*. Az asszonyrablás rosszul üt ki: a nyílt tengeren egy csónakban magára hagyják. A biztos halálnak nézvén elébe, dühödten „filozofál“. „A fene essen belé! Ha van másvilág, akkor ott nekem, amnyi bizonyos, szorul a kapca. Nem nem, ha meghalt az ember, akkor vége van, és kész. De azért szeretném, ha erről egész határozottan meg lennék győződve, mert amint hallottam, van néhány

okos ember, akinek más a véleménye.“ Hanem a ritka gazfickónak ritka szerencséje van, megmenekül. Természetesen folytatja a Heartfree elleni hajszát, akit már az akasztófa árnyékába juttat. Heartfree, aki „nem szívesen ítélte el barátját hathatós bizonyítékok nélkül és kapva-kapott minden valószerű láttszaton, csakhogy felmenthesse“, számot vet élettel és halállal. Megindító ez a meditáció, oldalakon át kellene idézni. Hitében szilárd marad. „Önmagam miatt tehát nincs okom a bánatra, csak gyermekeim miatt. De hiszen ugyanaz a Lény, akinek jóságára és hatalmára a magam boldogságát rábízom éppúgy képes és hajlandó arra, hogy az övékéiről is gondoskodjék.“ Így Heartfree „minden emberi támaszdással szemben sebezhetetlenné vált. Wild alól azonban végül mégis kicsúszik a talaj, s eljut a *nagyság* tetőpontjára, a vesztőhelyre. Heartfree helyett, akit az utolsó pillanatban ment meg váratlanul hazaérkező felesége s egy éber bíró. A kor egyházi viszonyaira igen jellemző egy-egy megjegyzés, jelenet. Beszél Fielding egy „becsületlen kvékerről“, a földesúr szeme elé kerülő „nyomorult lelkészeiről“ (aki választáskor a kegyvér ellen szavazott), de nem feledkezik meg a vesepecsenye és sódar iránt ellenállhatatlan rokonszenvet érző „élveteget lelkipásztorról“ sem. Szenzációs és egyben megrázó a Wild és a börtönkáplán között a siralomházban folyó diskurzus. A zord káplán ördög-pokollal rémítgeti Wildot, lassan azonban megunja a nagy szigort, italt rendelnek (van még pár nap hátra). A káplán belekezd egy közepes mértékben unalmas prédikációja felolvasásába, mire a halálraítélt csakhamar elalszik. Tragikomikus, amikor akasztani viszik s a tömeg kövekkal hajigálja, a mellette lévő pap tüneménves gyorsasággal hadarja el szövegét, hogy mihamarabb „leléphessen“. — Megdöbbenő mű ez,

amelyben „az erény való szépségét és a bűn ocsmányságát úgy szemlélhetjük, mintha csak képen látnánk“.

★

Derűsebb, de nem kevésbé megfontolkozató a skót paraszt-bárd, Robert Burns válogatott verseinek kötete. Jó mindjárt az elején megjegyeznünk: antiklerikális érzelmű. Gyilkos élű (inkább pap-, mint hitellenes versei) éppen ezért használhatnak nekünk, ha tanulunk belőlük. A skótok Petőfijéről — Arany János nevezte így — nem ok nélkül nyilatkozott e szavakkal Mackenzie, „szalonképeőbb“ véleményű író társa: „Társadalmi helyzetéhez képest kissé túlságosan önálló gondolkozású.“ Hit tekintetében nagyjából deistának mondható: „Nem törődöm vele, hogy ki milyen felekezethez tartozik, milyen vallásban hisz. Hanem az olyan emberre tekintek, aki szilárdan meg van győződve arról, hogy végtelen bölcsesség és jóság intéz és irányít minden körülményt, ami csak életében előfordulhat.“ Rendkívül élénk, olykor pajzán gondolatfűzése, dalszerű, könnyed stílusa, eleven kifejezései, féktelen életigenlése igen színes egyéniséget láttatnak. Mindehhez komoly ember-szeretet járul. Az angolok gyarmatosító háborújára például ezt mondta: „Járjon ez a háború számunkra olyan sikerrel, amilyen igaz a mi ügyünk!“ Költészete háttározott kiállás volt Skócia szabadságáért s különösképpen a parasztság jogaiért, az úri önkény ellen. Itt azonban inkább bennünket különösebben érdeklő költeményeiről igyekszem egyet-mást pár sorba szorítani. Közben gondoljunk csak arra: mit hogyan írt e kor anglikán egyházáról naplóiban John Wesley, aki nemcsak Fieldingnek, de a Wesley után öt évvel — 1796-ban — fiatalon elhunyt Burnsnek is kortársa volt. Nyilván jóideje ráfért volna a megújulás a „hivatalos“ egyházra — ezt jelez-

ték a bő száz évvel azelőtt megindult Fox- és Bunyan-féle kvéker, illetve baptista mozgalmak, majd a század második negyedében a metodisták fellépése a Wesleyek és Whitefield vezetésével. Erre az angol államegyház merev elutasítással válaszolt. Jellemző Fielding börtönkápilánjának nyilatkozata: „Egyetlen igazszívű presbiteriánus, anabaptista, de még kvéker sem üdvözülhet“. Az anglikán egyháztól — elevelenség tekintetében — nem sokban különbözhetett a presbiteriánus, amelynek Burns tagja volt anyakönyv szerint. Kifejezetten protestáns egyházat vág tehát a vers éle, a címzés nem kétséges. A Szentek Willie imájában egy erénycsősz presbiter képmutatását figurázza ki, szinte ronggyá tépve ezt a farizeust. Willie mély áhíttattal ad hálát kiválasztottságáért; óvatos szavakkal ismeri be kicsapongásait, a mentségről sem feledkezvén meg: „... *erőt a lányon berúgva vettem*“. Ám a szégyentelen kegyeskedés java most jön: „*De hátha azért győtri teste ingere szolgál reggel este, hogy dölyf ne legyen lelke veszte, ha jobb, mint mások? Ha így van s így rendelted ezt te, tüdőm csapásod*.“ És így tovább. Pompás epigrammában pécéz ki egy festőt, aki Jákób álmanak festése közben talált. „*Kedves művész, ne vedd zokon jószándékú tanácsom: Fesd meg az anygálok helyett az ördögöt e vásznon. Anygált pingálni kényesebb, s nincs gond a vén Patásnál; az ő pofáját ismered, de anygált sose láttál*.“ „Belzebub üzenete“ címmel egy parasztnyúzó grófhöz szól, elkeseredett gúnnyal, de „A Sátán címére“ is üzen, hetykén, fricska-szerűen. A „felettébb igazakhoz“ (Préd 7, 16) külön szótartot intéz, s a következtetést így vonja le: „*Állj s némán nézd a mérleget: nyelvével nem mi bántunk; bukásaink jól ismered, de nem, ha ellenálltunk*.“ Számunkra talán nagylélegzetű verse, a „Szent

vásár“ a legmeggondolkozatóbb. Egy csendesvasárnap konferenciás hangulatát idézi — vaskos gúnnyal s könnyed csipkelődéssel. A sorra szöszékre lépő papokat kíméli a legkevésbé. „*Halljátok, miként magyaráz, dobog, dübörög, érvel, fenyeget, kér, pöröl, vitáz lábával és kezével. Magasztos képit fölveti, orrát a légbe fúrja; hány szív marad adós neki, térül az igaz útra egy ily napon*.“ Burns, akit talpraesett hitvitázónak ismertek, „szakmai“ hibát is vesz észre: etikát hall dogmatika nélkül: „*A gunyos Smith szónokol valami múlt morálról... miközben említést se tesz a hit titkairól, s tán jól teszi...*“ „*De hála, itt van s szót emel Peebles; az Úr igéit rezegeti, s oly öblösen, hogy egy szavát sem értik*“... „*Majd a kis Miller szédíti a vénasszonyokat: bizony maga sem hiszi el a poros tanokat; de oly rég fűti már a vágy egy jó parókiára, ennél mohóbban csak a láng, a testiség parázsa perzselgeti*“... A komor Russel poklotlángot emlegető dörgegelme nyomán „*Föltáru a roppant Gödör, kicsap kénkőves lángja*“ — s közben lassan szökdösnek a hívek a vendégfogadó felé.

Érdekes egyéniség. Egy zeneszerző-óriás kortársának két operájával próbálom jellemezni. Mozart Don Juanja nem szimpla szoknyavész — megátalkodott keserűséggel akarja élvezni azt, hogy léteznek, s nem hajlandó meghajolni, élete árán sem! A szabadosságig életigenlő Burnsbe jódag szorult az öntörvényű embernek ebből a korlátot nem ismerő akarásából. Eggyel semmiképpen sem lehet vádolni: képmutatással. Élete világos képlet — de ennek van rokonszenvesebb része is: mély és egyetemes emberszeretete. Mozart Várázsfuvolája Sarastro főpapjának a vonásait is felfedezhetjük a költőn.

Bodrog Miklós

ZULAUF HENRIK †

Hatvanhárom éves korában hívta haza Ura, s váratlan halála előtt érthetetlenül állt az ő kisebb és nagyobb családja.

Soproni teológus idejében egyháztörténésznek készült. Egyik professzora semmiképpen sem akart belegeyzni a külföldi ösztöndíjak kiutalásánál abba, hogy a systematikai teológia művelője legyen. Teológus és fiatal lelkészi éveiben rövid ideig élt benne a remény, hogy valahogy katedrához jut. Ez a reménye hamarosan szertefoszlott.

Amikor a Fébe diakonissza egyesülettől az áldott, alázatos Gáncs Aladár az egész ország papja kénytelen volt megválni, sokan sejtették, hogy Gáncs utóda csak Zulauf lehet. Bár a Fébe anyagi okok miatt vált meg Gáncs Aladártól s ígéretet is tett arra, hogy anyagi elégtelenségei miatt a lelkészi állást hosszabb ideig szünetelteti, a Fébe vezetősége ezt az ígéretét nem tartotta meg. Zulauf Henriket lelkészül meghívta s számára sokkal jobb existenciát teremtett, mint amilyen a kalaznói lelkészi állás és stalluma volt.

Zulauf Henrik érdeme kétségtelen az, hogy a Fébe diakonisszáinak nevelését a legszigorúbb, mereven ortodox lutheri irányzatra állította be s ezzel új korszakot nyitott a Fébe diakonissza mozgalom történetében. Bizonyosan jól vezette a rábizott intézményt, de mindig érezni lehetett ortodox meggyőződésének következképpen azt a hidegséget benne, mely merev német papok évszázados emlékeiben él előttünk.

Be nem vallottan is Bezzel volt az ő ideálja. Külsőben is hasonlítottak egymáshoz, de amíg Bezzelnek az anyaházban sok olyan munkatársa volt, akik megértették gondolatait s szeretetben legyszerűsítve adták azt mindig tovább, Zulaufnak nélkülöznie kellett ezt a munkatársi gárdát s nem volt embere, aki átfogalmazta volna nagyon is merev elgondolásait.

Mégis, ha ma így látjuk őt, objektív mérlegre téve életét, elismeréssel emlékezünk arra, hogy népes konferenciákat tudott összegyűjteni. Könyvkiadó vállalkozásában sok érdemetlennek adta meg a nyilvánosság előtti halhatatlanságot s teológiai elgondolásaival iskolát akart csinálni, de olyan sikert nem tudott elérni, mint Gáncs Aladár, akire az egész ország lelkészi kara szeretettel tekintett fel életében és halála után is.

Sok gyermekkel áldotta meg Isten mindkét házasságát s életének talán legnagyobb fájdalma volt, hogy egyik gyermekét sem sikerült neki az egyház szolgálatába állítania.

Élete alkonyán, de nem is öreg korában hihetetlen precizitással dolgozott egyik gyülekezetünkben, mint pénzügyi ember s ebben a munkájában is elnyerte szorgalmának és becsületességének jutalmát.

Zulauf Henrik az a lelkész volt, akinek voltak barátai, akikkel teológiailag nagyon jól megértette magát, de voltak teológiai gondolkodásban őt meg nem értő ellenfelei, akikkel szívesen csatázott s ezekben a vitákban becsületes jó partner volt.

Így is kell reá gondolnunk halála után is. Mindenkinek öröm az, hogy sokan szerették s sokaknak öröm volt vele hitbéli kérdésekben duellálni. Ő is tanult mindig s Tőle is lehetett tanulni.

Dr. Gaudy László

Isten azt akarja, hogy egész életünk őt dicsérje, az Ő jóságáról és irgalmasságáról tanúskodjék. Ezért: Cantate! — Énekeljete az Úrnak új éneket! Az „új ének“ — nemcsak az egyházi ének, hanem az egész keresztyén életfolytatás. Isten a gyülekezet által egy új, kedves dallamot akar megszólaltatni a világban: a hivatása tudatára ébresztett, a helyes kerékvágásba visszavezetett, a nagy ígéretek fényébe került emberi élet felszabadító, vidám dallamát — az *evangéliumot*.

Idén, mikor gyülekezeteink új énekeskönyvből énekelnek és kántoraink új korálkönyvből játszanak az orgonán, különösen fontos rámutatni arra, hogy az egyházi ének és a keresztyén új élet milyen szorosan függenek össze. Az egyik nélkül elhal a másik, de mindketten kölcsönösen erősítik egymást.

Cantate vasárnapjának ó-egyházi evangéliuma nem ad közvetlen tanítást sem az egyházi énekről, sem az Istent dicsérő keresztyén életfolytatásról. Beszél azonban mindezek forrásáról, a bűnbocsánatról. Tanít a Szentlélek Isten munkájáról, aki vizgasztal és segít, mikor hitünkben elakadunk, aki a saját erejével és eszével erre képtelen embert hitre vezetői és szívünkbe vési „amit Krisztus tett s tanított“. A keresztyén új élet és ennek egyik megnyilatkozása, az egyházi ének azért lehetséges, mert Jézus keresztthalálával utat nyitott számunkra az Atyához és utat nyitott a Paraklétosz számára hozzánk.

1. Az evangélium — éppúgy, mint az előző vasárnapé is — Jézus búcsúbeszédéből közöl egy szakaszt. Júdás elárulta Jézust. Leleplezése is megtörtént már az utolsó vacsora asztala mellett. Készülnek kimenni a Gecsemáné kertbe. Jézus tanítványaitól búcsúzza is tanítja őket. Szükségük van rá. A szívüket eltöltő szomorúság miatt nem tudják a helyes kérdést feltenni. „Senki sem kérdi tőlem közöletek: Hová mégy?“ — veti szemükre Jézus. Ők úgy látják, hogy Jézus fejjel megy a falnak, kiejtette kezéből a gyeplőt és valami katasztrófa fog bekövetkezni. Ezek a szomósúsággal telt szívű emberek — a többi evangélista leírása szerint — mégis dicséretet énekelve mentek ki az Olajfák hegyére. Ez csak tulajdon lelkiállapotuk és hitbeli megrázkódtatásuk ellenére történhetett, csupán azért, mert velük volt Jézus és tanította őket.

Mire tanította Jézus megrettent tanítványait? Arra, hogy ő nem ejtette ki kezéből a gyeplőt. Nem arról van szó, hogy „fejjel megy a falnak“. Ezt mondja: „Elmegyek ahhoz, aki küldött engem.“ A további események mind azt bizonyítják, hogy Jézus valóban királyi hatalommal, kiűzetését betöltve járt a nehéz úton. A Gecsemáné kertben, mintha csak ő parancsolna a katonáknak; utasítja őket, mikor azok visszahőkölnek, hogy kössék össze kezét. Parancsolva mondja: „Ezeket bocsássátok el.“ Fogollyá lesz, hogy az övéi szabadok legyenek, gyalázatot vállal magára, hogy mi dicsőségének részesei legyünk, meghal a kereszten, hogy mi éljünk. Keresztjének a titka, hogy az Atyához megy azon keresztül. Mivel engedelmes, az Atya akaratát elvégezve, a Golgotát ki nem kerülve megy ahhoz, aki küldte, visszatérésével *utat nyit számunkra*, tékozló fiak számára, az Atyához. A kereszten teljesedik be, amit egyszer magáról mondott: „Én vagyok az út...“ Aki benné hisz, őt követi, az mind útban van. Az egyházi ének az ilyen útban lévő emberek éneke, —

zarándokkórus. Az egyházi éneket (azt is, hogy a tanítványok dicséretet énekelve mentek ki az Olajfák hegyére); a keresztyén új életet (azt is, hogy Péter megszíráthatta később bűnét és megbízást kaphatott a juhok legeltetésére, az evangélium hirdetésére s a gyülekezet pástorolására), — az teszi lehetővé, hogy Krisztus a *Golgotán keresztül* ment az Atyához. Így vált a gyalázat fája, a kereszt, királyi zászlóvá. (735. sz. ének.)

2. Jézus a *Golgotán keresztül* ment az Atyához. Ezzel nem csak számunkra tette szabaddá az utat, hanem a *Szentlélek számára is*, hogy hozzánk jöhessen. „Ha el nem megyek, nem jön el hozzátok a Vigasztaló, ha pedig elmegyek, elküldöm azt tihozzátok.“ „Szabad az út“, — de a saját eszünkkel és erőnkkel ezt nem tudjuk elhinni, nem tudjuk rászánni magunkat arra, hogy rálépünk és járunk rajta. A tanítványok a keresztnél nem jutottak hitre, hanem épp ott jutott hitük holtpontra. A szívüket betöltő nyomorúság nem a búcsúságnak és az elválnak fájdalma, hanem hitetlenség. Ha a Messiás is meghal, mi jót lehet várni még! Isten elvesztette a csatát a földön. A való világ nem az övé, más hatalmasságok alá vettetett. A való világ tényei Istent egy eszmei, szellemi irreális világba száműzik. Ilyen mézetekből ered a tanítványok szomorúsága. Keveset mondunk, ha ezt a lelkiállapotot pesszimizmusnak nevezzük. Jézus a kereszten azonban azért tette szabaddá az utat, nemcsak számunkra, hanem a *Szentlélek számára is*, hogy hozzánk jöjjön, mert az Ő segítségére van szükségünk. A *Szentlélek* azért *Vigasztalónk*, mert túlségíti a hitet, mikor holtpontra jut. Ő a mi Segítők (v. ö. Karner: A testté lett Ige. 309. lap), „Megbátorítónk“, aki mellénk áll és nem hagy összeesni bennünket. (703. ének.) Nem engedi meg sem azt, hogy megtorpanjunk a kereszttel szemben, sem azt, hogy annak kikerülésével segítsünk magunkon. Vagy a bűneink bocsánatában jutunk hitre, vagy a vallásos illúziók és a kétség, a szívet betöltő szomorúság marta-lékává válunk. Keresztyén új élet azért lehetséges, mert Jézus ígéretére támaszkodva énekelhetjük és kérhetjük: Jövel *Szentlélek* Úristen. A mások segítségére, tettekre, felelősségvállalásra, teherhordozásra, önmegtagadásra, keresztfelvételre kész, képmutatás nélkül, minden félelmet kiűző, előítéletektől mentes szeretet csak abban a szívben gyökerezik meg, amelyet a *Vigasztaló* túlségített a holtponton, amelyben legyőzte a bénító hitetlenség minden szomorúságát. Kétségeink legyőzésében, szomorúságunk elűzésében, hitetlenségünk megsemmisítésében, a hitnek és az engedelmességnek megteremtésében válik nyilvánvalóvá a *Szentlélek* elküldésének nagysága és jelentősége. A *Szentlélek* teremti meg azt a légkört a keresztyének között, amelyben gazdag tartalmat nyert ez a parancs: Cantate!

3. A *Szentlélek* azért segíti még a szomorúsággal telt szívű tanítványokat és a hitetlenségben mindenkor holtpontra jutó keresztyénséget, mert *jövele világra szóló jelentőségű*. A szomorúság elszigetel, szak látókörűvé, zárkóztató, botorrá, vagy gyávává tesz. A *Szentlélek* szabaddá teszi az utat mindenki felé, ledönti a korlátokat, összekapcsol mindenkivel, szélesre nyitja a láthatárt. A szomorúság szétszór, a *Szentlélek* egyesít. A *Vigasztaló* a tanítványokhoz jön, de azért, hogy bennük és általuk a világgal találkozzék. Ellenállhatatlan az ereje. Jézus azt mondja: „megfeddi a világot, bűn, igazság és ítélet tekintetében“. Ez a fordítás félreértésre adhat okot. Azt a benyomást kelti, mintha a *Vigasztaló* ítélkezni, kárhoztatni, becsmérelni, megleckéztetni jönne a világba. Az új bibliafordítás szerint azért jön, hogy *meggyőzze* a világot. (V. ö. Karner 217. l.) A világ ebben az esetben a kicsinyes ítélkezést, önhittséget, a reménytelenséget, olyan történelemszemléletet jelent, melynek se eleje, se

célja, olyan földet, amelyre nem borul rá az ég, jelenti a sorsba való beletörődést, hiábavalóság érzetet, vagy elvakult dühödöt kapkodást. A Vigasztaló azért jön, hogy a keresztyénység bizonyágtétele meggyőző erejű legyen a következő három dolog tekintetében: a) a bűnök bocsánatáról, hogy Jézus Krisztus keresztje békességet szerez Isten és ember, valamint ember és ember között. A bűnök bocsánata nemcsak individuálisan, két embernek egymáshoz való viszonyát rendezi, hanem a bosszú, a háborút előidéző gyűlölség szellemének hatálytalanításával a nemzetközi élet számára is biztató körülményeket teremtő tényező. Minden e tekintetben mutatkozó kétség, kételkedés Krisztus művében, hitetlenség, bűn; b) arról, hogy Krisztus a világ reménye. Krisztus igaz, engedelmes szenvedése, az, hogy a Golgotát el nem kerülve ment az Atyához, az emberiség jövőjét biztosította. Az Ő igazsága, hűsége, szeretete, mint az ég borul rá az egész földre, itt minden jó munkára, minden küzdelmünkre. Csak aki nem becsüli ezt az életet és nem szorítja össze szívét az a gondolat, hogy a halál mindennek véget vethet, egyetlen atombomba évszázadok munkáját, emberéletek százezreit semmisítheti meg egy pillanat alatt, az nem fogja fel, hogy micsoda hatalmas feleletet adott Isten Jézus feltámasztásában, jobbjára emelésében az emberiség lét-kérdésére. c) arról, hogy ez a világ és benne az ember Istené. Az embergyilkos gonoszszágnak, a sátánnak hatalma megtörtett a kereszten. Nincs igazuk azoknak, akik mindenre azt mondják: hiába. Nincs igazuk azoknak, akik a másképpen gondolkodó emberben mindjárt az ördögöt szimatolják és a másképp gondolkodók kiirtásában keresik a megoldást. A „világ fejedelmének“ elintézése nem előttünk van, hanem mögöttünk, már megítéltetett. A Vigasztaló azért jön, hogy a tanítványok ezekről bátran, meggyőző erővel, tiszta hangon énekeljenek. A megvigasztalt, segítségben részesült ember, a keresztyén ember számára érvényes ez a parancs: Cantate!

4. Az evangélikus egyház mindig éneklő egyház volt és Isten most is ilyennek akarja tudni. Ennek hálával és örömmel fogadott jele az új *Kedves jel*, de nem végső bizonyosság. A végső bizonyosságot a Szentlélek munkája adja meg azzal, hogy a Krisztus által adott kinyilatkoztatást szövegezi meg és eleveníti meg. Mikor „megjelenti az elkövetkezendő dolgokat“, minden jóslástól és rajongástól megőrzi, „megvilágosítja a tanítvány előtt napjaink történetét... Mindezzel pedig a Paraklétosz Krisztust dicsóítja meg, mert amit mond, az Krisztus igéjének továbbadása, megvilágosítása, értelmezése.“ (Karner.) *Csak az igéből élő és az ige hirdetéséért élő egyház éneklő egyház.* **Benczur László**

Rogate — Jn 16, 23—30

1. Az imádság vasárnapján ez az ige rendkívüli alkalmas arra, hogy magáról az imádságról beszéljünk. Erre pedig azért van szükség, mert a keresztyén élet imádkozó élet is. Tehát nem fölösleges, levegőbe való beszéd, vagy elmefuttatás. Mert amikor az imádságról beszélünk, akkor az életről beszélünk. Pál apostol 1. Tessz 5,17-ben azt mondja: „Szüntelen imádkozzatok.“ Nem olyan felhívás ez, amelyik lélek nélküli imagéppé akarja formálni a keresztyén ember életét, hanem éppen annak kifejezése, hogy az imádság nemcsak egy részlete életünknek, amelyben ideig-óráig helyet szorítunk Istennek is, hanem életfolytatás. Vagyis a keresztyén élet, és az imádság közé egyenlőségjelet tehetünk. Ez megint nem azt jelenti, hogy a keresztyén élet állandóan égbenező, hanem éppen azt, hogy a keresztyén ember munkában, pihenésben, feladatban, szeretetben, igehallgatásban és imádságban állandóan Isten színe előtt tudja

reménységgel nézzünk a bűnnel és halállal vívott harcunk győzelmes befejezése felé.

1. A mennybemenetel elbeszélésében — igénk alapján — erősen érezhető a *tendencia*. Ez a szándék végighúzódik az evangéliumok minden mondatán: hogy ti. Jézus Krisztusban az Ige testté lett. Szemben a doketizmussal az evangélisták folyton kiemelik, hogy Jézusban *valósággal jelen van Isten*. Jézus nem volt „szellem“, hanem valóságos ember. Amikor mennybe emelkedik, akkor is a valóságos ember-Krisztus száll égbe, a valóságos, földrajzilag meghatározott égbe. De ugyanakkor „együttmunkálván“ a visszamaradt tanítványokkal, „megerősítvén az ígét a jelek által, melyek követik vala“. A jelek pedig szintén nem pusztán lelki természetű jelek, hanem megfogható, materiális jelek: „kigyókat vesznek fel, és ha valami halálosat isznak, meg nem árt nekik; betegekre vetik kezeiket, és meggyógyulnak“. Az evangéliumok reális életvalóságokkal akarnak foglalkozni és keresztyén hitünk éppen abban új és erős, megváltó hit, mert ragaszkodik a valósághoz, az igazsághoz, az élethez, a tényekhez, a reális gondolatokhoz, húsból és vérből formált emberekhez és mindahhoz, ami hozzájuk és a világhoz tartozik. Ez azt jelenti, hogy a keresztyén hit sohasem szakad el a valóságtól, nem tud létezni az eszméknek, gondolatoknak, érzéseknek a valóságtól elszakadt világában.

Jézus sem szakadt el sohasem a reális élettől. Ebben mutatkozik meg éppen hitünk ereje és ezen a ponton kell többet gondolkoznunk keresztyén életünk kialakításánál. Ami elszakadt az élettől, a reális világtól, az meddővé, károsná, bűnné lesz. Bűnné azért, mert szembe fordulást jelent az Istennel, aki valóságba helyezett minket. Bűnné lesz, mert elidegenít minket az emberektől. Nemcsak elidegenít, hanem ellen-ségeivé teszi a mi eszméinket, gondolatainkat és érzéseinket. Az embertől és élettől elszakadt eszme, gondolat emberi életeteket áldozatul követelő bálványává lesz. Így lettek keresztesháborúk, harmincéves háborúk: amikor nem a dogmák kerültek az emberiség szolgálatába, hanem megfordítva, Krisztus sohasem akarta az embereket, hanem az embereket szolgálataiba állítani, hogy életét adja az emberiségért. Egyetlen módja, hogy az embereket szeretni kell, úgy, ahogyan szeretjük. Az életet úgy kell fogadnunk, ahogyan Isten adja: minden korlátozottságával, mulandóságával, bajaiával, küzdelmeivel, feladataival, örömeivel és múltó gyönyörűségeivel együtt.

2. Milyen tanulságokat találunk a mennybemenetel ünnepének történetében? Sok keresztyén embernek bátorítást jelenthet az a tény, hogy Jézus tanítványai sem voltak hiszékeny emberek. Nem megbízható tényeket nem voltak hajlandók elhinni. Mindaddig, míg Jézus meg nem jelent körükben, kételkedtek Krisztus feltámadásában. Ez nem volt éppen erényük, mert Jézus előre megmondta nekik, amik halála után fognak bekövetkezni. Jézus szemükre vetette hitelenségüket és legyőzte őket megjelenése által. A feltámadásról szóló bizonyágtételüknek az adott később szilárdságot, hogy „Jézus mintegy hitre kényszerítette őket és nem engedte, hogy ellemmondjanak annak, aminek valóságáról saját szemükkel meggyőződhetek“ (Schlatter). Minket ez annyiból vigasztalhat, hogy sokszor megtapasztalhatjuk saját hitelenségünket is. Ilyenkor gondoljunk a bizonyások fellegére, mely körülvesz minket. Mi mai keresztyének nyugodtan támaszkodhatunk az evangéliumi bizonyágtételre. Legyen az számunkra elegendő.

3. Biztatást jelent Mennybemenetel üzenete azért, mert Krisztus ugyanakkor, amikor mennybe szállt, mégsem szakadt el tanítványaitól, hanem velük együtt munkálkodott. Együttmunkálkodik velünk is, amikor végezzük keresztyén szolgálatunkat. Ezek a jelek, melyekről az ige beszél, ma is megfogható módon követik szolgálatunkat. Isten evangéliumának hirdetése nyomán erőt, örömet, békességet, világosságot, megtérést, bűnbocsánatot és megújuló közösséget ajándékoz Istennel és embertársainkkal. Az ígét kísérő jelek tények. Ezek bizonyíthatók. Az ígében említett jelek spirituális és reális értelemben kísérik igehirdetésünket, amennyiben valóban együtt munkálkodik velünk Jézus Krisztus. Nem kell szégyelnünk hálát adni azért is, hogy Isten támaszt különböző tudományágakban önfeláldozó módon tevékenykedő tudósokat, akik a tudományt az emberiség szolgálatába állítják és felveszik a harcot az emberiséget győtrő betegségekkel. A legkülönbözőbb betegségeknek milyen hatalmas táborra várja és hívja az önzetlen, valóban Krisztus szeretetétől vezérelt szellemi, anyagi, orvosi, művészi, irodalmi, pedagógiai szakembereket!

4. Elkötelezést jelent ünnepnapunk evangéliuma a tekintetben, hogy Isten terve *ökumenikus*: az egész világot, az egész kozmoszt felöleli. Az evangélium nem választja el az embereket egymástól, hanem egybekapcsolja. A keresztyén embernek nem kell attól félnie, hogy hite elválasztja őt a többi embertől. Nem helyes az a hit, mely szűk körre korlátoz és elszakít a nagy világtól. Az evangélium örömhíre mindenkinek szól és úgy kell hirdetnünk, úgy kell képviselnünk, hogy híd épüljön ember és ember között, olyan szakadékok felett is, melyeket máskülönbönből nem lehetne áthidalni. Törekednünk kell minden erőnkkel arra, hogy elsősorban az egyház munkái között újjáépüljenek a lerombolt hidak. Azután hozzunk meg minden lehető áldozatot, hogy más egyházakkal is megtaláljuk a testvéri, emberi kapcsolatot.

5. Vigasztalást jelent nekünk végül e nap mondanivalója a mi emberi életünk jövőjét illetően, hogy Jézus azért szállt mennybe, hogy helyet készítsen nekünk az örök hajlékokban, az atyai házban. Olyan feltámadt testet ajándékoz nekünk is, amilyen valóságos, mégis megdicsőült testet adott neki Isten az Ő feltámadásakor. Hogy mi is örömmel hirdethessük a zsolttáríróval: „Nem halok meg, hanem élek és hirdetem az Úr nagy-ságos dolgait!”

Exaudi vasárnap — Jn 15, 26—16, 4

Jézus Krisztus mennybemenetelének és a Szentlélek kitöltésének ünnepe között a mai vasárnap evangéliumi igéje Jézus Krisztus szavaival arról szól, hogyan ígérte meg Krisztus a vigasztaló Szentlélek ajándékát, mit vár a Szentlélek munkája nyomán a bizonyosságtevőktől, hogyan vértézi fel előre övéit a hamis egyház minden bűnével szemben s miként ad igéjében állandó útmutatást a keresztyén életfolytatásra nézve.

1. Jézus Krisztus a Szentleleket „Vigasztaló“-nak nevezi. Nyilvánvaló, hogy azt kell vigasztalni, aki valamilyen bajban van. A Szentírás szerint az ember alapvető baja és nyomorúsága a bűnnek a ténye, amely mint életromtó hatalom mindenütt a visszajára akarja fordítani Isten helyes és üdvösséges tervét. A tanítványokra azonban ezen felül még az a baj is rájuk nehezedett, hogy Jézus Krisztus eltávozott körükből, s most már árvánaki és elhagyottnak érezték magukat. Jézus Krisztus búcsúbeszédeiben világosan megmondta, hogy nem hagyja tanítványait árváknak, sőt a benne hívőkkel lesz a világ végezetéig. *A Szentlélek az a*

vigasztaló, aki által Jézus Krisztus bátorítja övéit, hogy el ne csüggedjenek, sőt egyre jobban ragaszkodjanak a hallott ígéhez. A bűn miatt rettegő lelkiismeret és az elhagyatottság érzése miatt bekövetkező szomorúság ellenében végzi a Szentlélek a maga vigasztaló munkáját. Luther szerint: „Ahol szomorúság és bánat honol, ott a Szentlélek, a Vigasztaló nem ütött tanyát.” A szomorú és lesújtó gondolatok nem a Szentlélektől, hanem a gonosz lélektől, a sátántól származnak. Az ilyen gondolatok megijesztenek és kétségbeejtenek, a Szentlélek ellenben nem ijeszti és nem rettent, hanem vigasztal és bátorságot önt belénk azáltal, hogy Jézus Krisztusról tesz bizonyosságot, aki a bűn és halál emberellenes és életellenes hatalmát legyőzte. A szomorúságot és levertséget okozó gondolatok tehát Krisztuson kívül vannak, a sátántól vannak. A Szentlélek pedig vigasztaló és örvendetes gondolatokat ébreszt, hiszen azt adja tudtul, hogy Jézus Krisztus meghalt a bűneinkért és feltámadt megigazulásunkért. Innen származik a keresztyén ember megvigasztalt és örvendezővé lett magatartása. Akit Isten szeret, annak nincs oka semmitől sem félni. Erről mondja János apostol, hogy a teljes szeretet legyőzi a félelmet.

Jézus Krisztus szava hangsúlyozottan kiemeli, hogy a Szentlélek órála tesz bizonyosságot, az ő váltságművével vigasztal. A Szentlélek nem jön más tanítással, mint amit Jézus Krisztus hirdetett. Aki az egyházban másként akar vigasztalni, Krisztust meg akarja kerülni, vagy tanítását el akarja ferdíteni, az nem képes vigasztalni, az csak zavart és kétséget tud támasztani, Isten maga is, ha Jézus nélkül akarunk színe elé járulni, rettenetes Isten, akinek arcáról haragot és kárhözhatást olvashatunk. Alki azonban Jézusról prédikál, az hozza és hirdeti a valódi vigasztalást. Ez tölti el szívünket örömmel és boldogsággal. Ezt a vigasztalást kell megragadnunk és azt mondanunk: Hiszek a Jézus Krisztustban, aki érttem meghalt és tudom, hogy a Szentlélek, a Vigasztaló, senki másról sem tesz bizonyosságot, mint Jézus Krisztusról. Ha volna jobb vigasztalás, a Szentlélek bizonyára azt közölné velünk, így azonban nincs más feladata, minthogy Jézus Krisztusról tegyen bizonyosságot.

Igénk a Szentháromságról szóló bibliai írást klasszikus mondatban tárja elénk. Jézus Krisztus szava világosan mondja, hogy a Vigasztaló, a igazságnak lelke, az Atyától származik. Ugyanakkor a Fiúnak az Atyával és a Szentlélekkel való egysége tűnik ki abból, hogy a Vigasztalót Jézus Krisztus küldi ki az Atyától azzal, hogy órála tegyen bizonyosságot. Az Atya, Fiú, Szentlélek Szentháromság Isten teljes és tökéletes emberszeretete Jézus Krisztusban lett testté, általa történik az emberek alapvető és életreszóló megvigasztalása.

2. Jézus Krisztus szava szerint a legszorosabb összejövés nem a Szentlélek bizonyosságtétele és a tanítványi bizonyosságtétel között. Luther ennél az ígénéél magára a kifejezésre is felhívja a figyelmet: „Bizonyosságot tesz.” Hangsúlyozza ennek a kifejezésnek is a jelentőségét, mert a Szentlélek a maga bizonyosságtételét nem végzi másként, mint beszéd által. Ezért nevezi őt Jézus Tanúbizonyoságnak. Tanúbizonyosságot pedig a Szentlélek az apostolok és igehirdetők beszéde által tesz, amidőn ezek Krisztus evangéliumát tisztán és igazán hirdetik. Így értendők Jézus Krisztusnak ezek a szavai: „Ti is bizonyosságot tesztek.” A Szentlélek a maga bizonyosságtételét a nyilvános igehirdetés által gyakorolja. Itt kell őt keresnünk, itt kell őt várnunk. A fülünk által hallott ige így hat szívünkre, s így tesz bennünk bizonyosságot a Szentlélek Jézusról. A Jézusról szóló tanítványi bizonyosságtételt tehát megelőzi az Isten ígéjének

nyilvános és szóbeli bizonyásgtétéle, amelyből halljuk, hogy Jézus értünk emberré lett, megfeszítettet, meghalt és feltámadt.

Az Atya jobbján ülő Jézus Krisztus nincs távol tőlünk, mert a *Szentlélek cselekvése által állandóan közel van*. Eltávolzott ugyan Jézus Krisztus a tanítványai köréből, s ezzel valóban új időszak következett be, az egyház ideje, az ige ideje. Ez egyúttal végső idő is, amit majdan a Jézus Krisztus újraeljövele fog lezárni. Ebben az időben az egyház Jézus Krisztussal csupán a hit által és a Szentlélek által van közösségben. Ez az idő közbeeső idő, az ő egyszerű földi élete és dicsőségben való visszajövele között. De ugyanakkor ez az idő a keresztyének szempontjából nem a semmittevésnek, a tétovázásnak az ideje, mert *ez az idő a világba való kiküldetést jelentette az apostolok számára, és azt jelenti ma is az egyház és minden keresztyén számára. Az egyháznak küldetése van a világban a világért és az egész emberiség javára.*

3 Jézus Krisztus az egyház korszakára, az ige korszakára nézve előre megmondotta az alapvető és döntő kísértést. Ez pedig abban jelentkezik, hogy *akik elszakadtak az igétől, akik nem ismerték meg az Atyát, sem pedig Jézus Krisztus művét, azok az egyházban meghasonlást támasztanak és ki akarják vetni Jézus Krisztus igazi tanítványait.* „Sőt jön az idő, hogy aki öldököl titeket, mind azt hiszi, hogy isteni tiszteletet cselekszik“ — hangzik Jézus Krisztus szava. Ennek az ígének a fényében felelevenedik előttünk, protestánsok előtt az *egyház történelmi múltjának* sok szomorú s a máglyák fényétől megvilágított lapja. A máglyán megölt és az egyházból kiátkozott ún. eretnekek közül kiemelkedik a nagy prágai íg hirdetőnek, Husz Jánosnak az alakja. Az ő sorsában osztozott ezer és ezer mártír, aki áldozatává lett a római egyház zsarnokságának. Mi magyar protestánsok kitorölhetetlenül szívünkbe véstük a gályarab-prédikátoroknak a megkínzott arcát. A mi elődeink számára keserű és véres valóság volt az, „hogy aki öldököl titeket, mind azt hiszi, hogy isteni tiszteletet cselekszik“.

Az igaz egyház sohasem nyúl fegyverhez és erőszakhoz. A hamis egyház az, amely harciaskodik, fegyverkezik, kardot ragad, elnyomóvá és zsarnokká válik. Jézus Krisztus szavából biztosan meg lehet ítélni, melyik a hamis, és melyik a helyes egyházi magatartás. Akik az erőszaknak az eszközeihez folyamodnak, azokra érvényes az, hogy ezeket azért cselekszik, mert nem ismerték meg az Atyát, sem Jézus Krisztust. A hamis keresztyén magatartás azonban nemcsak a múltban, hanem napjainkban is jelentkezik. Ma is az erőszakot kedveli és „keresztes háborúra“ uszít. Ma is vannak, akik egységfrontot akarnak keresni agresszív terveik érdekében, s mivel ma már egyebet nem tehetnek, legalább akadályozni igyekeznek azokat a keresztyéneket, akik síkraszállnak az egyedül lehetséges erkölcsi magatartás mellett, az emberiség jövőjének biztosítása, a népek testvériségének építése mellett. Istennek legyen hála, ma már oly erővel hangzik az evangélium, hogy éleve megbélyegzett minden magatartás, amely bármiféle formában is öldökléssel, háborúval, vérfürdővel akarja „isteni tiszteletet cselekedni“. Jézus Krisztus szavai-ból éppen ahhoz merítsünk erőt és odaszánást, hogy mindjobban megtisztítsuk a közegyházi gondolkodást s a világkeresztyénség magatartását minden gonosz hamisítástól s egyre inkább elmélyítsük az Isten Bárányának szelíd, türelmes, békét munkáló akaratát. Az egyház világ felé irányuló küldetésének nagyszerű szolgálati alkalmából, az emberiség boldogságáért folytatott küzdelméből semmin szem szabad elszalasztanunk. Minden e téren végzett szolgálatunk egy-egy csapás a sátán biro-

dalmára, egy-egy vereség a hamis egyházi és álkeresztyén magatartás számára.

Jézus Krisztus mennybemenetelének és újraeljövetelének, az egyháznak és az igének a korszakában, forduljunk hálaadással Jézus Krisztus felé, aki Szentlelkével szüntelen velünk van, pásztorolja nyáját és utat mutat akarata követésére. Ezzel az örvendező lélekkel mondjuk az igaz keresztyének ajkán soha meg nem szűnő könyörgést az ősi himnusz szavaival: „Jövel Szentlélek Úristen!”

Pünkösdvasárnap — Jn 14, 23—31

1. A pünkösdi üzenetet így is kifejezhetjük: *velünk van az Isten*. Lát-szatra nincsen ebben a mondatban semmi pünkösdi, sőt inkább karácsonyi ízű lenne: Immánuel, velünk az Isten. Míg azonban a Karácsonyi evangélium voltaképpen hangsúlyra azon van, hogy *Krisztusban közénk jött az Isten*, addig a pünkösdi örömmüzenete az, hogy *Isten a Szentlélekben velünk van és velünk marad*. A keresztyénségnek ez éppoly lényeges és fontos hite, mint az, hogy Isten emberré lett, meghalt és feltámadott.

Alapigénk Jézus szava, amelyet még halála előtt mondott tanítványainak. Ezért igehirdetésünk első szavaival hadd emlékezzünk arra, hogy ez az ünnep sem önálló, független, az egyházi esztendő egészétől elválasztható, amint a pünkösdi örömhír is csak az evangélium egészében lesz igazán azzá. *A Szentlélek hozzánk küldése mögött ott áll Istennek egész érettségünk való cselekvése emberré lételeitől a golgotai kereszten át egészen a húsvéti üres sírbolig és a mennybemenetelig. A Szentlélek nem ezekkel szemben hoz valami újságot, hanem Istennek ezeket a történelmi jó cselekedeteit teszi jelenvalóvá és élővé szívünkben, lelkünkben és életünkben*. A rajongók beszélnek arról, hogy a Szentléleknek külön új kinyilatkoztatása is van, ami más és több, mint a Krisztus evangéliuma.

2. Igénk ezzel szemben világossá teszi, hogy a Szentlélek munkája kö-zöttünk az, hogy eszünkbe juttassa mindazokat, amiket Jézus mon-dott — és hozzátehetjük: cselekedett.

Ez az észbejuttatás azonban sokkal több, mint egyszerű ráemlékezetés. Arról van itt szó, hogy a Szentlélek munkája által a Krisztusban nekünk ajándékozott isteni áldás valóban a miénk legyen, belénk költöz-zék, bennünk lakozzék és betöltse egész életünket. *A Szentlélek műve az, hogy bennünket ráállít az evangélium talajára és meggyökereztet benne*. Azt jelenti ez, hogy minden pillanatát és részletét életünknek úgy éljük, mint akik tudják, hogy Isten szeret és velünk van. Egyszóval: *hitben élünk*.

Erre a hitre magunktól nem tudánk eljutni, sem pedig benne meg-állni. Isten éppen azért küldi és adja Szentlelkét, hogy ebben a dolog-ban segítségünkre legyen és megtanítsa bennünket mindenre.

3. A Szentlélek ugyanis nem pillanat műveként, kirobbanó csodával dolgozik bennünk, hanem *folyamatosan és állandóan, mint ahogyan a tanításban is ilyen folyamatos és fokozatos munkára van szükség*. Ugyancsak a rajongás vallja azt, hogy a Szentlélek ilyen pillanatnyi, hirtelen megvilágosítással végzi el munkáját. Mi ezzel szemben az íge alap-ján azt valljuk, hogy a Szentlélek Isten *állandóan* nevel és tanít ben-nünket a hitre és a keresztyén életre s ilyenformán *naponként* megvilá-gosít, a bűnbocsánatról meggyőz, az új életben vezet és a hitben meg-erősít.

A Szentlélek Isten műve bennünk és közöttünk az, hogy mi *Istennel színielenül közösségben lehetünk és élhetünk*. Így Ő a közvetítője imádságainknak, sőt nemcsak közvetítője, hanem formálója és kiegészítője is, mivel mi nem úgy imádkozunk, ahogyan kellene. Ő érteti meg velünk az ígét, amit olvasunk vagy hallunk és *Ő tesz bennünk arról bizonyosságot, hogy amit Isten ígje mond és hirdet, az miértünk és mivelünk történik, aзи a hitben magunkévá tehetjük*. A Szentlélek eleveníti meg bennünk ezt a szót: érettetek.

4. Jézus a Szentléleknek erről a munkájáról úgy beszél, mint *Isten nekünk adott békességéről*. A Szentlélek művét ugyanis úgy is kifejezhetjük, mint Isten nekünk adott békességét. A Szentlélek *a keresztyéneket a békesség embereivé teszi a szívükben és a cselekedeteikben egyaránt*. Ebben a művében is a Krisztus példája nyomán jár el. Az Ő békességét adja a szívünkbe, ami azt jelenti, hogy a keresztyének belső békessége nem önző magukbavonulás, hanem éppen ellenkezőleg valóságos cselekvés, amint Jézus Krisztus békessége is azt jelentette, hogy *Ő önmagát is áldozatul adta a mi békességünkért*. A keresztyén emberek sem hamisíthatják békességüket valami önelégült lelkiismereti csenddé, hanem *fáradhatatlan cselekvésben kell azt életté tennünk*.

5. Igénk a Szentlélekben részesedés alapmotívumának, mintegy feltételének nevezi a szeretetet. Mivel Isten szeretet, *Ővele csak az lehet közösségben, aki maga is szereti Istent és embertársait*. Nem lehet elválasztani Krisztus ígjét és a cselekvő szeretetet. Aki nem él cselekvő szeretetben, az még nem ismerte meg a Szentlelket.

A közösségteremtő Szentlélek úgy van Istennel közösségben hogy egyben a keresztyének s az emberek közötti egységét és közösségét is építi. Ezt annál kevésbé szabad elfelejteni, mert *a Szentlélek az életnek lelke* és így a gyülekezetben s az emberek között végzendő keresztyén szolgálatra lelkesít fel.

A pünkösöd ünnepén Isten ígjének alapján prédikáljuk a gyülekezetnek, hogy velünk az Isten. Az az Isten, aki emberré lett, aki érettségünk meghalt és feltámadott, aki könyörgéseivel szüntelenül közbenjár értünk, az *nem hagy bennünket árváknak, hanem Szentlelkével vezet az igaz emberi életben az örök éleire*.

Pünkösdhétfő — Jn 3,16 — 21

Pünkösöd második ünnepnapjának evangéliumi textusában expressis verbis nincsen szó a Szentlelekről. Mégis ez az ige — ha helyesen megértjük — igazi pünkösdi üzenetet tartalmaz.

1. Jézust azért küldte Isten a világra, hogy megmentse az embereket. Ezt az igazságot magy egyértelműséggel tanúsítja az Újtestamentum. Ebben implicite az is benne van, hogy az ember megmentésre szorul; sőt olyan végső veszedelemben van, hogy másként meg sem menthető. „Elveszett“ az ember, azért kell megkeresni és megmenteni (Lk 19, 10). Ahogy Luther a Kátéban olyam utólérhetetlen világossággal és tömörséggel mondja: *Azért jött Jézus Krisztus, hogy „engem elveszett és megítélt embert“ megváltson, vagyis minden büntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadítson*. Olcsóbban, kisebb áron ez nem lehetséges: Istennek a Fiát kellett odaadnia.

2. Ebben persze benne van már az ítélet is. *Quanti ponderis sit peccatum*, mekkora súlya van a bűnnek! S ez az ítélet csak elmélyül Jézus eljöttével: *Ő igazán nem félni jött, hanem megmenteni*. Hallatlan meg-

bocsátó szeretettel nyújtotta ki kezét minden ember felé. Végtelen türelemmel járt az eltévedettek után. A pásztor önfeláldozásával kereste elszéledt juhait. Mégis, eljötté sokak számára ítélhető vált, mert nem akarták elfogadni őt. Nem ő ítél, hanem mi ítéljük el magunkat, azzal, hogy nem bízunk benne és nem hallgatunk szavára.

Mi ennek az érthetetlen magatartásnak a magyarázata? Jézus ezt a világosság és sötétség képével tárja fel. Ő a világosság, aki eljött a világba. S ahol Ő megjelenik, ott éles fénybe kerül az emberi élet. Nemcsak a durva bűnök mutatkoznak meg, hanem a vétkezés álcázottabb formái is, a kegyességbe, álszentségbe burkolt önzés, szeretetlenség, igazságtalanság. A nap nem azért süt, hogy árnyékok legyenek, de óhatatlan, hogy ahol sugara felragyog, megmutatkozzanak az árnyak is. Ezt a leplező munkát végzi el éppen a Szentlélek (16, 8—9). Az emberek jobban szeretik a homályt, mint a világosságot. Az éjszakát, ahol cselekedeteik rejtve maradnak, vagy a szürkület derengését, ahol elmosódottak a körvonalak s nem lehet éles megkülönböztetéseket tenni.

3. Jézus ezeket a szavakat — az összefüggés szerint — még Nikodémusnak mondja. Tehát olyan valakinek, akiről joggal feltehető, hogy nincsen rejteteni valója. Egy minden tekintetben feddhetetlen, kegyes és „igaz” embernek. Annál nagyobb szavainak súlya. Mert ez azt jelenti, hogy Jézus eljötté megítéli minden igazságunkat, magabizásunkat. Valóban azért fordultak szinte egy értelemmel Jézus ellen korának kegyesei, mert nem viselhették el az éles fényt, amit Ő árasztott életükre. S nem voltak hajlandók levonni ennek következményeit: odaállni a többi „bűnösök” közé s vallani, hogy ők is elveszettek, ítéletet érdemelnek, csak kegyelemből igazulhatnak meg Isten színe előtt, nincsenek érdemeik, jó cselekedeteik, amire hivatkozhatnának és támaszkodhatnának. Nem akartak a világ Világosságának fényében megmutatkozni olyannak, amilyenek, hanem továbbra is szereték volna fenntartani a látszatot. S ezzel önmaguk felett mondták ki az ítéletet. Nem Jézus ítélte meg őket, hanem saját maguk, a saját cselekedeteik: az, hogy tőle elfordultak, benne nem hittek, sőt őt keresztre küldték.

4. Jézus mindig „krízis“-t hoz a világba, a szó tágabb jelentése szerint is: válságot teremt, olyan helyzetet, amiben dönteni kell: vele, vagy ellene. S ezt a döntést elsősorban azoktól követeli, akik talán nagyon is hozzátartozónak vélik magukat. Az ő világosságában mindig megítéltté válik keresztyénségünk, megfakulnak színei, elenyésznek vélt értékei. A Szentlélek-Űristen, Jézus Krisztusnak és az Atyának Lelke, mindig újra végzi rajtunk ezt a megítélő, felfedő, leleplező munkát. Szükségünk van erre, hogy el ne bízunk magunkat, hogy megalégedetten le ne dőlünk restségünk párnáira. A cselekedeteinket, tehát az egész életünket, a gyakorlati, mindennapi forgolódásunkat ítéli meg a Lélek s ebben marasztal el bennünket. Az a feladatunk, hogy ne rejtőzzünk el ítélete elől, ne szálljunk vitába vele, hanem alázkodjunk meg előtte s a bűnbocsánat reményében s a hit bizodalmas merészségével igyekezzünk cselekedni az „igazságot”, azt, ami helyes Isten előtt. S ekkor reménykedhetünk abban, hogy Isten Lelke maga jön segítségünkre, maga cselekszi bennünk az új élet cselekedeteit, termi az új élet gyümölcseit s mi magunk is álmélkodva fogjuk látni, hogy cselekedeteink „Istentől valók”: nem mi végeztük őket, Istennek bennünk munkálkodó Szentlelke. **Gróó Gyula**

*A névvel nem jelölt írásmagyarázatokat az
Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály munkatár-
sai készítették*

A BÉKE-VILÁGTANÁCS stockholmi ülésének felhívása

Az egész emberiség a leszerelésre törekszik.

A fegyverkezési hajsza sohasem eredményezett mást, mint nyomort és bizonytalanságot; mindig csak háborúra vezetett. Ma a tömegpusztító fegyverek léte még jobban fokozza ezt a veszélyt, a nemzetközi kapcsolatokban ébren tartja a gyanút.

De a nagyhatalmak közötti sok évi feszültség után jó légkör alakult ki. Álláspontjuk a leszerelés kérdésében közelebb került egymáshoz. Most már megegyezésük a megbékélésre irányuló közös erőfeszítésektől függ.

A világ közvéleménye fokozni fogja az éberséget és erősíteni fogja harcát, amíg meg nem valósul az általános leszerelés, valamint az atom- és hidrogénfegyver gyártásának és alkalmazásának teljes megtiltása.

A kellő ellenőrzési rendszabályokat minden szakaszon és egyidejűleg kell megvalósítani. Semmilyen technikai jellegű nehézség sem akadályozhatja ezt meg.

Ezen az úton meg kell kötni az első egyezményeket, amelyek kedvező hatással lesznek a nemzetközi leszerelési egyezményről folytatandó tárgyalásokra:

— Minden ország fegyverzetét és fegyveres erőit, kezdve a nagyhatalmakéin, az általános egyezmény szerint a megállapított színvonalra kell csökkenteni;

— a fegyverkereskedelmet az Egyesült Nemzetek Szervezetének szigorú ellenőrzése alá kell helyezni;

— meg kell szüntetni az atomfegyver-kísérleteket, amelyek az emberiségben mély aggodalmat keltenek.

A leszerelés kérdésében elért minden haladás nemcsak azoknak a problémáknak a rendezését fogja elősegíteni, amelyek még nem nyertek békés megoldást, mint például a német probléma, hanem mindazoknak az ellentéteknek a rendezését is, amelyekről a nagy és kis népek jóléte és méltósága függ.

A világ közvéleménye döntő módon elősegítette a béke és a nemzetközi feszültség enyhülése irányában történő fejlődést.

Jelenleg az államok közötti igazi békés együttműködést ígérő jelek mutatkoznak.

A népeken múlik, hogy a jövőnek ezek a reménységei valóra válnak.

A népek jogosan fordulnak kormányukhoz és követelnek tőlük konkrét leszerelési tetteket.

Ily módon közelebb hozzák azt az órát, amelyben a félelemtől és a rettegéstől megszabadult emberiség teljes egészében a békés nagy alkotásoknak szenteli magát.

LELKIPÁSZTOR

Evangelikus lelkési szakfolyóirat
Kiadja az Evangelikus Egyetemes Sajtóosztály
Felelős szerkesztő és kiadó: D. Dr. Vető Lajos

Ára 12 forint.

Előfizetés: egy évre 144 forint, félévre 72 forint

Csekk számla: Lelkipásztor kiadóhivatala, Budapest 220 507
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin-utca 12.
Telefon: 142—074

Példányszám: 740